

Els Tonis de Manlleu

A cavall de la devoció i la festa

Joan Arimany i Juventeny

Museu del Ter

Direcció de la col·lecció:
Carles García Hermosilla

Els Tonis de Manlleu

A cavall de la devoció i la festa

Joan Arimany i Juventeny

Museu del Ter

Aquest llibre ha estat elaborat a partir de l'estudi *La Festa dels Tonis de Manlleu: entre la devoció i la gresca*, fruit d'una beca atorgada a l'autor l'any 2010 de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Acció Culturals del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

En les transcripcions literals de les citacions s'ha conservat sempre l'ortografia i la gramàtica de l'original de les fonts consultades.

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Coordinació editorial i documentació: Jordi Grané
Disseny de la coberta: Eumogràfic.
Maquetació: Ester Domènech i Mireia Llamas.
Correcció: Badabadoc comunicació.

Primera Edició:

- © Joan Arimany i Juventeny.
- © del pròleg: Jaume Collrell
- © de les fotografies: els autors respectius.

© d'aquesta edició:

Museu del Ter. Passeig del Ter, s/n. 08560 Manlleu.

Tel. 93 851 51 76 – Fax 93 851 27 35

www.museudelter.cat – info@museudelter.cat

Imprès a Novoprint

Dipòsit legal: B-27141-2014

ISBN: 978-84-617-3469-6

ÍNDEX

PRÒLEG	/	7
INTRODUCCIÓ	/	9
LA DEVOCIÓ	/	17
L'ORGANITZACIÓ	/	35
LA CELEBRACIÓ	/	65
EL BALL DEL CIRI	/	99
ANNEX FOTOGRÀFIC	/	113
EPÍLEG	/	129
BIBLIOGRAFIA	/	131
AGRAÏMENTS	/	135

A tots els Tonis: passats, presents i futurs.
Especialment a aquelles i aquells que he tingut el goig de conèixer personalment.

/ Pròleg

Els de burro en amunt

La proclama del ball del ciri sempre m'ha semblat una declaració de principis insuperable: "Habitants de la vila de Manlleu, qui de burro en amunt no celebri la festa de sant Antoni pagarà un bot de vi d'Al·lella". Els de burro en amunt som la humanitat entera, i dir-ho en veu alta des que ets un nen va més enllà de tota arenga política i cultural i sobretot més enllà de qualsevol hortet nacionalista. Per això suposa una alenada d'aire fresc. A més, instaura el principi universal de la igualtat. És una proclama integradora, perquè apel·la a la condició intercultural i interracial de les persones humanes i tan sols dibuixa la nítida frontera entre nosaltres i els animals, dues espècies de la naturalesa que no hauríem de confondre mai. Els Tonis, que basen la festa en l'exaltació de l'animal, sobretot el cavall, sempre han tingut molt clar que una cosa és un ésser viu de quatre potes i una altra la degeneració de trobar normal que hi hagi perruqueries i cementiris per a gossos. A pagès sempre han tingut els gossos estacats al portal perquè lladrin quan ve algú, com ha de ser.

Pertànyer a la classificació dels de burro en amunt que cada any reivindiquen els Tonis sempre m'ha suposat un immens i íntim plaer, perquè jo mai no m'he sentit de cap capelleta específica, ni social, ni recrea-

tiva. Ser Toni, en canvi, pren tota una altra dimensió. En el cas de Manlleu quadra amb tota una manera de ser que ha distingit els habitants d'aquesta riba del Ter, més propensa al futbol i a la disbauxa, ben diferent de la dels vigatans, colgats de cultura medieval i atrafegats darrere el taulell. Els Tonis que jo he conegut des de petit no han separat mai la cultura popular pròpia de les aportacions que vénen de més enllà. I lliguen amb tota una tradició. Els carnivals de Manlleu del segle XIX van ser enormement populars, i les festes de diversió que s'organitzaven indiquen un tret del caràcter que portem a l'ADN, tot i que potser ara no surt a flor de pell amb la mateixa contundència.

Les pallassades que aquella gent muntava organitzant la vinguda d'un fals diputat en tren a qui anaven a rebre a l'estació i a qui passejaven per les cases del poble fins que acabaven amb una brasa d'arengades a la plaça Fra Bernadí. O l'orquestra Sorda, ja al segle XX, en la qual tot de suposats músics simulaven tocar els seus instruments. O l'anomenada cobla d'en Serra que es passejava cantant caramelles amb un estendard que consistia en una gàbia amb un gat negre a dins al capdamunt d'una canya llarga. O les atzagaiades de la penya Trukoff, de la qual trobareu una sucosa anècdota en el llibre. Tot això fa olor de Toni. És l'esclat de la festa desenfadada, on no falten sopars ni porrons a peu de carrer. Sempre és saluda-

ble desfer-se els botons de cotilla social, encara que sigui per uns dies.

Aquesta explosió de festa encara té més mèrit si està embolicada amb els actes de devoció religiosa que el gremi no ha deixat mai de practicar, tal com recull de manera minuciosa i correlativa el copiós treball de Joan Arimany, que aquestes línies intenten prologar. Una de les tradicions íntimes de molts Tonis consisteix a portar a la cartera una estampa del sant que cada any renoven el dia que van a ofici, com una superstició laica. I entre les misses i les estampes no hi poden faltar les imatges del sant i les banderes que tant a dins l'església com al passant treuen el cap any rere any. El contrast entre la festa civil i la festa religiosa és una marca de la casa tan natural i arrelada que mai no ha suposat un problema de doble moral la benedicció del rector amb els aclamats espectacles de striptease d'anys enrere. En certa manera es pot dir que el gremi va proporcionar la primera educació sexual a molts nois joves en permetre, si eren majors d'edat, això sí, entrellucar el primer pit femení i, fins i tot, el primer nu integral.

A més de vedets com Norma Duval i La Maña, els espectacles dels Tonis de la nostra memòria recent van acostar a Manlleu els artistes emblemàtics del moment: Capri, Mary Santpere, La Trinca, Luis Aguilé, Josep Guardiola, l'orquestra Plateria, Los Sírex, la Salseta del Pobe Sec i la Topolino Radio orquesta, entre d'altres. Joan Arimany recull amb detall la llista d'actuacions i rememora també les peripècies que ocasionaven les concorregudes curses de cavalls,

mules, rucs i haques. Conservo el record de l'any en què la banda de l'Empastre de València va amenitzar el passant i va actuar a plaça. Després de tocar el pasdoble *València*, del mestre Padilla, se'm va acostar en Francesc Camps i em va dir: "Aquest és l'himne dels Tonis". I és veritat, els Tonis tenen un aire valencià que els lliga a la sensualitat, les cassoles d'arròs, les ballarugues i els toros. I dic això perquè en una ocasió que vaig anar a la Monumental amb en Joan Contijoch a veure el mític José Tomás, a la mitja part, vam saludar un parell de manlleuencs que aprofitaven el recés per comprar puros. Un era en Camps i l'altre en Quico Domènech, dos destacats Tonis que entre d'altres van formar part de la junta permanent del gremi després de recollir la torxa dels seus pares. Aquella junta va resultar molt eficaç, perquè no va deixar apagar la flama festiva d'aquesta espècie d'animals racionals, els de burro en amunt, que durant uns dies deixen de ser catalans de via estreta per perdre el seny com Déu mana.

Jaume Collell

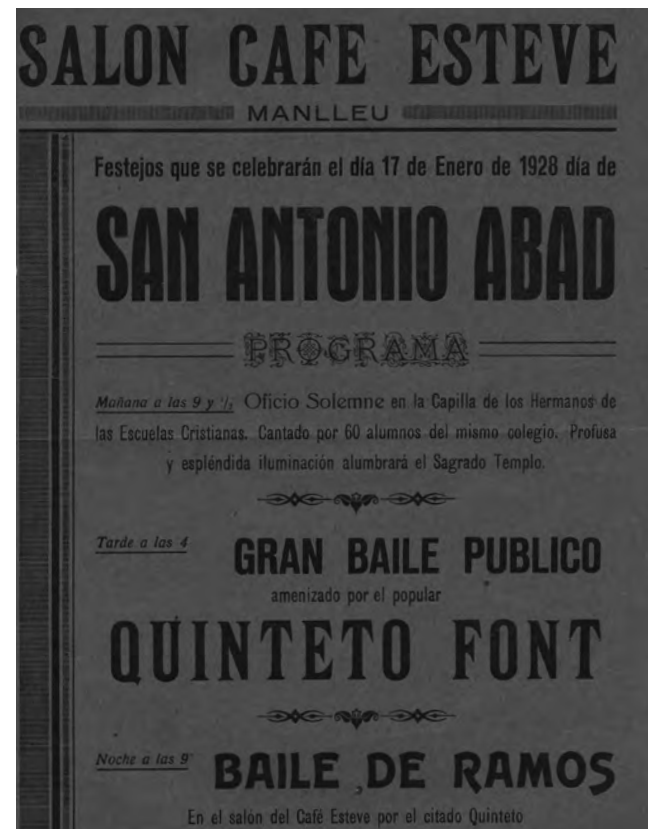

/ Introducció

L'Associació de Sant Antoni Abat - Tonis de Manlleu, organitzadora de la festa dedicada a sant Antoni Abat, és un dels col·lectius amb més prestigi del municipi i la festa que celebren és una de les més antigues del calendari manlleuenc. Cada any, al voltant del 17 de gener, un important col·lectiu de manlleuencs celebra la seva festivitat patronal amb activitats típiques d'aquesta diada i també amb elements afegits. L'actual Associació de Sant Antoni Abat - Tonis de Manlleu, que és coneguda popularment com a Gremi de Tonis¹, manté viva la festa des de fa més d'un segle, quan ja la celebraven els traginers i els taverners locals.

L'any 1931, fa més de 80 anys, en el periòdic local *Manlleu* ja s'afirmava que Sant Antoni és una de les poques festes que "[...] conserven un esperit pairal i un regust de besavi".² Aquesta valoració de la festa ja la va indicar explícitament Josep Prat i Roca el 1956 quan feia referència a les activitats festives relacionades amb sant Antoni: "[...] encara és viu aquell qui sentia dir en data llunyana que preferia aquesta festa a la Festa Major" (Prat, 1956: 161-162). I és que en el con-

text manlleuenc, aquesta celebració ha tingut la força suficient –especialment en les dècades de 1960, 1970 i 1980– perquè es pugui considerar la veritable festa major d'hivern del municipi.

Cartell d'actes de la festa de Sant Antoni Abat de 1928.
Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

¹ Cal dir, d'entrada, que l'assignació de l'apel·latiu de 'gremi' per a aquest col·lectiu, divers en oficis i ocupacions, es deu més a la tradició que a una adequació a la significació real del terme.

² J.C. "Sant Antoni". *Manlleu*, portantveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila, 17 de gener de 1931, núm. 54, p. 5.

L'empenta i el prestigi del col·lectiu i de les seves celebracions han despassat àmpliament les fronteres del terme municipal. Un fet ben exemplificatiu d'això és que la denominació 'Tonis', referent al grup de persones que desenvolupen la festa dedicada a sant Antoni Abat i que tenen una plasticitat semblant al voltant de les cavalleries, té un origen manlleuenc. Aquesta denominació s'ha generalitzat i ha esdevingut identificadora dels organitzadors de festes d'aquesta tipologia a tot Osona i, fins i tot, fora d'aquesta comarca com ho és el cas de la Federació de Tonis que engloba Osona, Moianès, Lluçanès i Vallès Oriental.

Passant de la Societat de Pescadors, el 1918.
Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Hi ha dos elements que atrauen a primer cop d'ull de la festa dels Tonis manlleuencs. El primer element és la perdurabilitat del seu caràcter durant més de dotze dècades i el manteniment de gairebé les mateixes activitats.

El segon element és el ritual dansat, que molts Tonis consideren una veritable joia del seu programa, conegut com el Ball del Ciri.

Cal destacar que, paradoxalment, fins ara mai s'ha elaborat un estudi més o menys aprofundit de la festa i dels seus organitzadors ni cap que hagi tingut una perspectiva de conjunt. En aquest sentit, Alexandre Roca, bon coneixedor del contingut de l'Arxiu Parroquial, destaca que "[...] és ben contradictori que una festa tan arrelada a Manlleu com és la de Sant Antoni Abat estigui tan mancada de notícies" i indica que "[...] després d'una llarga recerca als arxius locals, no ha estat possible trobar referències de la seva celebra-

Passant del Gremi del treballadors del tèxtil o 'Clarets' portant a beneir el seu estendard, el 1948. AMMA Fons l'Abans. Arxiu Dolors Martínez Padrós.

ció, tot i la popularitat de què ha gaudit des de temps immemorials” (ROCA, 2003: 251-252). Coincideix amb aquesta circumstància la versió, real o fantasiosa, sobre la desaparició d’una “maleta” amb documentació històrica que es va perdre, anys enrere, per la mala custòdia del banderer d’aquell any, tal com ho expliquen alguns Tonis de més edat.

La necessitat de cobrir aquest buit ha generat aquest llibre que teniu a les mans. És el resultat d’un estudi elaborat l’any 2010, degudament actualitzat, a partir d’una beca atorgada per la Direcció General de Cultura Popular i Tradicional del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Nous temps, noves manifestacions populars

De la festa manlleuena dedicada a sant Antoni se’n tenen les primeres notícies en un moment de canvi social que va acabar afectant el caràcter de tot el calendari local.

A partir de mitjan segle XIX, Manlleu va viure una de les transformacions més radicals de la seva història. La població, arrencada a la riba del riu Ter, en el seu curs mitjà, va rebre la influència directa del procés d’industrialització. La construcció d’un canal industrial i l’edificació de diverses fàbriques dedicades a la manufactura del cotó que aprofitaven la força hidràulica va atreure gran quantitat de treballadors de la mateixa comarca i d’altres llocs del país, tal com ho explica Joaquim Albareda: “[...] el 1850,

Manlleu havia esdevingut el primer nucli comarcal de filats de cotó i ocupava un lloc important en el teixit mecanitzat, amb un total de 20.040 fusos i 345 treballadors ocupats en les 9 fàbriques de filats i 641 treballadors repartits en 25 fàbriques de teixits”. Un procés que, tal com marca Albareda, es consolida entre 1850 i 1875. (ALBAREDA, 1990: 106). L’impacte demogràfic és rotund: de 1.991 habitants el 1842 va passar a tenir-ne 5.823 el 1900.

El ràpid creixement de població, a més de la seva anàlisi quantitativa, aconsella un examen qualitatiu. Manlleu va passar, en poc temps, de ser un nucli rural, amb una feble economia basada en l’explotació agrícola i alguna activitat manufacturera –el viatger Francisco de Zamora, el 1787, va comentar que hi eren “pobres los oficios”-, a ser un dels centres fabrils més importants de tota la conca del Ter.

Com diu el mateix Albareda, “[...] havia nascut una nova societat i s’acabaven de configurar, en essència, els fonaments del Manlleu actual” (ALBAREDA, 1990: 114).

Aquest canvi, evidentment, va repercutir decidivament en la seva composició social i en les seves formes d’expressió col·lectiva. Allà on es constata especialment aquesta conversió és en la tipologia de manifestacions festives i populars on el cicle agrari es va substituir, progressivament, pel ritme de la fàbrica i dels torns laborals. L’any 1893, el manlleuenc Domènec Torrent i Garriga va editar una obra amb contingut històric i etnogràfic titulada *Manlleu: croquis para su historia*. En aquest volum l’autor va reco-

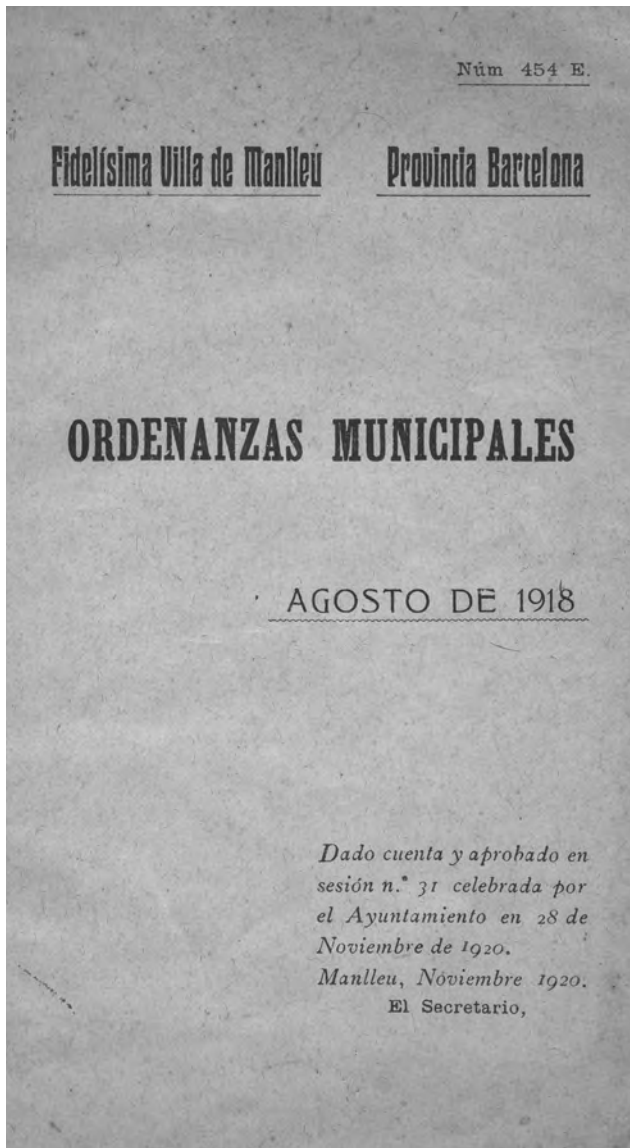
llir les activitats populars que aleshores tenien lloc a la població i que considerava que oferien “alguna particularidad” (TORRENT, 1893: 187-205).

Cent vint anys després, una revisió d'aquesta llista proporciona l'evidència de la poca pervivència festiva. Per exemple, de les festes que responien al calendari eclesiàstic només s'ha mantingut la visita als cementiris el primer dia de novembre. Altres, amb gran part de les activitats lligades al context religiós, han canviat els seus plantejaments de forma contundent. Fins i tot la Festa Major, que el 1893 estava carregada de solemnitat pietosa cap a la representació dogmàtica de l'Assumpció de Maria –patrona de Manlleu-, fa dècades que ha variat el seu contingut per convertir-se en un programa lúdic laic, en gairebé tots els sentits, en el qual únicament es manté l'ofici solemne del 15 d'agost. Les úniques excepcions, si som molt estrictes, es trobarien en les celebracions de Sant Jaume, a la seva ermita; en alguna festa de carrer i veïnal, com el cas de la Font de la Mare de Déu, la de la Mare de Déu dels Àngels al carrer del Pont, i la de Sant Roc al carrer de la Passió. D'aquelles que tenien un caràcter estrictament laic gairebé no en resta cap; només se'n poden destacar algunes singularitats com l'exposició d'ocells (en el marc de les activitats internes de l'Agrupació Ocellaire) i la festa dels Tonis que no deixa de perdre, però, l'esperit devot al seu patró.

El mateix Torrent i Garriga quan descrivia algunes de les manifestacions festives, ja indicava la seva precària situació. Quan esmentava el Carnestoltes,

per exemple, deia que “[...] es una de las que están en más visible decadencia” i quan explicava les activitats de Setmana Santa afirmava que “[...] años atrás era, sin duda, una de las mejores de Cataluña por lo concurrida”. Aquest canvi de rumb en les festes, que ja constatava un contemporani com Torrent, esdevé més clar quan es mira en perspectiva. És així que, tal com manifesta Joaquim Albareda, “[...] la desaparició dels costums i tradicions populars –que havien perviscut des de temps ancestrals- fou ràpida” i afegeix que, precisament, “[...] pocs anys després del 1900, Carnestoltes deixava de celebrar-se a Manlleu” i que “[...] com succeïa arreu, la nova disciplina i la nova moral burgeses s'imposaven” (ALBAREDA, 1987: 59). Les celebracions públiques de Setmana Santa, per exemple, van perillar a inicis de la segona dècada del segle XX i només van sobreviure quan la mateixa burgesia manlleuena va prendre-hi part de forma activa.

Aquesta transformació es va produir essencialment durant les tres primeres dècades del segle XX quan es van consolidar els canvis socioeconòmics a la societat local. L'any 1918 es dicta una ordenança municipal que, entre d'altres aspectes, regula l'ordre públic i restringeix el caràcter espontani del fet festiu al carrer (ALBAREDA, 1987: 59).

Portada de les ordenances municipals de 1918.
Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Fiesta del Gremio de Tonis de Manlleu
DIAS 16, 17 y 25 DE ENERO DE 1960

DIA 16
Noche a las 9: **PASACALLE** con acompañamiento de la orquesta FONTS
A continuación: en el Bar Pierranda **CONCIERTO** a cargo de la renombrada orquesta FLORIDA y seguidamente en el SALON EDISON **BAILE CONTINUO**

DIA 17
Mediana a las 10'45: Acompañamiento de la Bandera y Junta Después de la Bendición de Caballerías **PASACALLE**
Tarde a las 3: **CONCIERTO** en el BAR CANADPELL
A las 4: Tradicional **BALL DEL CIRI** en la Plaza de España
Seguidamente: **GRAN BAILE** en el SALON EDISON
Noche a las 9'30: **CONCIERTO** en el CIRCULO NACIONAL
Y seguidamente: **BAILE DE TONIS** en el SALON EDISON

DIA 24
A las 11 de la mañana **CARRERA DE CINTAS** En la Plaza de España
con los siguientes premios y donantes:
La Plaza 2 Maletas Fondo Torres 1 Botella Cintas Hermandad Sanfina 2 peñes
Antonio Cases 1 Botella Champaña José Collat 1 Tociñeria Privat 1 catalina
Magín Pujol 2 Cintas Pedro Canadell 1 Tociñeria Privat 1 catalina
J. Mañra, con Xandri 1 Champaña Tociñeria Lluís 1 Fiat Serrallonga 1 Botella anfibolón
Antonio Anglada 1 1 Botella (con Jallá) 2 Botellas Champaña 1 Cacerol (Manita) 1 Botella anfibolón
Pedro Soler 1 Fiat Juan Vilas 1 Tociñeria Privat 1 catalina
Isidro Castells 2 Cocos Tociñeria Diodat 1 Botella anfibolón
Francisco Vidal 1 Botella Champaña Luciano Masquerell 2 Botellas anfibolón
Antia Barria, Ferr Bar Pierranda 2 Botellas anfibolón
de Sant Roc 2 Cocos Juan Pratons 2 Tociñeria Privat 1 catalina
Ramón Millán 2 Botellas Champaña Eusebio Canflich 1 Botella Champaña Joan Collat 1 Botella Cintas
Marcelino Coll 1 Botella Campa 1960 mts. Botellas Tociñeria Sanfina 1 catalina
Bar Anadoc 1 Botella anfibolón 1 Barberechols de 1800 y 2 chorizos de la Bota.

Tarde a las 3:
GRAN CARRERA HIPICA
con los siguientes premios:
CABALLOS
Primer premio 500 pesetas. Segundo 300 pesetas. Tercero 100 pesetas.
Si se presentaran 3 caballos o más para esta carrera, se doblará el valor de los premios.
JACAS
Primer premio 200 pesetas. Segundo 100 pesetas. Tercero 25 pesetas.
BULLON
Primer premio 100 pesetas. Segundo 50 pesetas.
A continuación en la Plaza de España
CARRERA DE "BURRIQUETS"
Con los siguientes premios: Primer 30 pts. Segundo 25 pts. Tercero 20 pts. Cuarto 15 pts.
En el Salón FOMENTO MERCANTIL
Tarde a las 3: Noche a las 9: y a continuación:
GRAN BAILE CONCIERTO "BALL D'OLLA"

REGLAMENTO DE LA CARRERA HIPICA
1.º Los caballeros que corran de 2 palmos y cuarenta y seis centímetros al primer premio.
2.º La persona que cobijee a el propietario del animal indolentemente, deberá presentar el corral de medio para participar en la carrera.
3.º Que minutos antes de empezar la carrera una alacraga dará la señal de salida, otra indicará que saldrá la primera carrera. Pasados dos minutos dará salida a la segunda carrera, y dos minutos después, otro descargo dará salida a la tercera.
4.º La meta queda señalada de la siguiente manera: Caballos y Jacas hasta "Vejete Sierra Lladreros". Mulas y "Cua Vellada".
5.º Si en alguno de las carreras sólo se presenta uno caballo se constituirá decarera y por tanto no se celebrará. Si las presentadas son 2, sólo se dará 1 premio. Si son 3, sólo habrá 2 premios y así sucesivamente.
6.º En la carrera de borricos pequeños deberán ser castigados por malos sucesos de 12 años de edad.
7.º Queda expresamente prohibido usar látigo, antirracadoro no obstante llevarse éstos de dos palmos y medio.
8.º Es de exclusiva competencia de la Junta la adjudicación de los premios de la carrera; en fallo es susceptible.
9.º Queda en vigor las demás normas del reglamento tradicional de esta carrera.
La Junta no podrá hacerse responsable de cualquier accidente que ocurra en las carreras. La Junta se reserva el derecho de alterar el presente programa.
Los actos serán amenizados por las Orquestas: **FLORIDA y FONTS**

Programa d'actes de la festa dels Tonis de 1960. AMMA Fons l'Abans.
Biblioteca Bisbe Morgades.

L'article 130 determina que es castigarà severament qui, a la nit, promogui escàndol, i molesti el veïnat; les persones que es presentin de manera indecent mostrant les seves carns; qui ofereixi al públic llibres, papers, estàtues, relleus o làmines obscenes; qui públicament blasfemi, insulti la religió i els seus ministeris; qui piqui les portes o truqui porfidiosament; qui apagui els llums de les escales o de qualsevol lloc públic; i qui destrueixi o deteriori objectes públics com són fonts, fanals, arbrat, làpides, voreres, etc.³ En referència a activitats pròpies de les festes populars, l'article 133, assenyalava que "[...] les fogueres que s'encenguin en dies de revetlla o vigílies de festa, es faran en llocs que no perjudiquin l'arbrat, les propietats, ni les instal·lacions elèctriques, i queda absolutament prohibit saltar-les i llençar-hi cap material inflamable". I a l'article 134 s'esmenta que "[...] no es podran celebrar festes de barri sense el permís de l'autoritat, i es prohibeix interceptar el trànsit rodat així com disparar armes o petards".⁴

Després de la Guerra Civil (1936-1939), quan el franquisme consolida el nacionalcatolicisme, la devoció dels sants patrons dels diferents oficis pren un nou impuls. Ho fa, en alguns casos, desestimant aquells patronatges tradicionals per promoure'n de nous. És així com els obrers manlleuencs, que majoritàriament estaven ocupats en el sector tèxtil, van canviar de protector celestial; la Mare de Déu del Carme, que fins al 1939 era patrona d'obrers i fabricants, va perdre la seva funció. A partir d'aleshores i d'acord amb l'organigrama de la Central Nacional Sin-

dicalista (CNS), els treballadors del sector del teixit van passar a ser devots del beat (ara ja sant) sallentí Antoni Maria Claret i Clarà. De manera semblant, els manlleuencs ocupats en el sector metal·lúrgic, antics ferrers, van passar a mostrar devoció per sant Eloi. En els dos casos, el 24 d'octubre (els del tèxtil) i l'1 de desembre (els de la metal·lúrgia), cada sector celebrava públicament el patronatge particular amb una festa que, en molts aspectes, prenia per model la dedicada a sant Antoni Abat.

La supervivència de la Festa dels Tonis respecte de les noves festes patronals ja es constata en el mateix butlletí de l'agrupació. L'escrit de la comissió organitzadora, l'any 1964, comentava que "[...] mentre altres festes patronals han declinat lamentablement, la festa de Sant Antoni perdura a través de les circumstàncies". El text també afirmava que "[...] una diada tan arrelada i que disfruta d'una certa independència per poder combinar un dia d'esbarjo, difícilment pot morir". Finalment, feia referència a la voluntat de continuar amb la festa, malgrat les dificultats: "[...] és clar que també els temps han canviat la seva fisonomia i que ara no es veuen cavalleries com abans en la, altres hores lluïda, benedicció i el vistós passant, però la gent que trafica amb bestiar i

3 Manlleu, Ajuntament de. Fidelíssima Villa de Manlleu: ordenanzas municipales; agosto 1918; dado cuenta y aprobado en la sesión número 31 por el ayuntamiento en 28 de noviembre de 1920. Vic: Imprenta Ausetana, 1920, p. 30

4 Manlleu, Ajuntament de. Fidelíssima Villa de Manlleu: ordenanzas municipales; agosto 1918; dado cuenta y aprobado en la sesión número 31 por el ayuntamiento en 28 de noviembre de 1920. Vic: Imprenta Ausetana, 1920, p. 31

del que se'n deriva, forma gran nombre i una vegada l'any tira la casa per la finestra organitzant aquesta simpàtica diada, seguida del diumenge proper, com si fos una petita festa major"⁵

Cap de les noves festes patronals iniciades a la dècada dels 40 va sobreviure al règim polític que les va instaurar. L'única que es va seguir celebrant, sense interrupció i amb tota la legitimitat que li permetia la seva llarga i antiga existència, va ser la festa dels Tonis.

Sortida de la processó Sant Sepulcre a principis del segle XX.
Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

---

⁵ *Gremio de Tonis*. Manlleu: Gremi de Tonis, 1964, f. 2

/ La devoció

/ La devoció

El factor que, des del seu origen, cohesiona els components del col·lectiu divers dels Tonis de Manlleu –i participants a la festa– és la devoció a sant Antoni Abat. El culte a aquest sant és comú a molts territoris que professen la religió catòlica. En el cas de Catalunya ha estat venerat, especialment, en el context social rural i per patronatges de grups professionals determinats, com és el cas dels antics traginers i, actualment, les seves entitats hereves.

Sant Antoni Abat i la seva vinculació al món de pagès

La devoció per sant Antoni, conegut amb l'afegit d'Abat i els sobrenoms de sant Antoni del porquet o sant Antoni dels ases, és molt antiga. Els estudis hagiogràfics diuen que va viure a la segona meitat del segle III i a principis del IV, i esmenten que “[...] retirat al desert de Nítria vers el 270, la seva fama d’home de pregària, de lluitador contra els dimonis i de guaridor de malalts atragué al seu voltant un gran nombre de deixebles, i així restaren establerts els primers grups d’anacoretas” (BADA, 1986: 445). El seu cos, enterrat en lloc secret, va ser descobert dos segles després

i va ser portat, successivament, a Alexandria, Constantinoble i a França. Des d’aquest darrer lloc es va difondre la seva devoció per l’occident europeu (CROISSET, 1885: 309). De fet, la devoció al sant ja apareix en la versió vigatana de la Llegendà àuria de la primera meitat del segle XV (REBULL, 1976: 47-70).⁶

Louis Réau li atribuïa els següents elements iconogràfics: “És representat normalment com un vell barbut, que vesteix un saial amb caputxa comuna dels monjos del seu orde” i afegia que “[...] els seus atributs habituals més característics són la tau, l’esquella, el porc i les flames de l’anomenat foc de Sant Antoni” (RÉAU, 1997: 112-113).

La devoció al sant en terres catalanes era tan gran que la tradició li ha atribuït, dins la seva suposada biografia, una visita a Barcelona on pren protagonisme, precisament, el porc que el sol acompanyar. Joan Amades recollia el fet que el sant es va presentar en persona a casa del governador de la ciutat que havia reclamat la seva presència per beneir i curar la seva filla abduïda per mals esperits.

---

⁶ Transcripció del manuscrit de l'Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic Ms. 174

El folklorista afegia que just quan va arribar “[...] se li va presentar una truja que portava un garrinet a la boca que no podia caminar perquè era esguerrat i camatort” i que “[...] la mare va deixar el garrinet als peus del sant”. Un cop beneït, el porquet va poder córrer com mai ho havia fet; la truja, en agraïment, va acompanyar sant Antoni tota la seva vida, tal com ho afegia Amades: “[...] el porquet que caracteritza la iconografia de sant Antoni i que mai no deixa de figurar al seu costat, és, per tant, barceloní i no és tal porquet sinó que és una truja”(AMADES, 2001: 468).

El porc, tot i aquest protagonisme destacat en aquest suposat episodi de la vida del sant i la presència ineludible al seu costat, no és l'únic animal situat sota la seva tutela. Com assenyala Salvador Palomar, la protecció “[...] abasta, en general, tots els animals domèstics, però s'exercia, més específicament, sobre els animals de treball: cavalls, ases, mules, bous, i també, els porcs i les aus de corral; és a dir, els animals que tenen una utilitat per a l'economia domèstica”.⁷

Aquesta vinculació de sant Antoni amb el bestiar, especialment el que s'anomena de peu rodó, potser cal cercar-la en una de les hagiografies més acceptades des de l'edat mitjana. Jacopo da Varazze, a la *Llegenda àuria*, de la qual a partir del segle XV es van fer les versions catalanes, fa intervenir les cavalleries en dues ocasions. En la primera, sant Antoni té una visió sobre el futur del cristianisme i l'aparició de l'arianisme i un ramat de cavalls enruna un altar; en la segona, veu com l'arià Balaquí se li presenta damunt d'un cavall i, en voler martiritzar-lo, l'animal el llença a terra

i li causa ferides mortals a cop de pota (VORÀGINE, 1982: 110). En canvi, Bienve Moya, respecte a aquesta associació, aposta per vincular la figura del sant amb genis ancestrals de l'àrea territorial propera als Pirineus: “Segons la meva tesi, el prestigi i autoritat d'Antoni, l'històric i el llegendari, haurien estat fets servir per les

Imatge del sant a l'interior de l'església de Santa Maria de Manlleu l'any 2011 durant la missa de l'administració del sant. Foto: Joan Arimany.

⁷ Palomar, Salvador. “La reinvençió de la festa de Sant Antoni”. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. La Festa de Sant Antoni als Països Catalans. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, 2008, p. 120

primitives autoritats cristianes per substituir alguns dels vells genis indígenes, i aquests, a la recíproca, haurien ‘traspasat’ al sant alguns dels atributs que ell originalment no tenia”. Moya en comenta dos exemples: “[...] la protecció del bestiar o la seva relació amb el fred i amb el canvi estacional” (MOYA, 1996: 23).

La festa al voltant de la diada de Sant Antoni, establerta el 17 de gener, se celebra des de temps antic. Està emmarcada en la que s’anomena setmana dels barbuts i inclou, a més de la de sant Antoni, les festivitats a sant Pau Ermità i sant Mur, que també es representen amb llarga barba. Tradicionalment, es considera el període més fred de l’any i així s’especifica en diverses dites populars. Josefina Roma parla de les diverses festes d’aquest període: “[...] en aquesta època, les festivitats i celebracions acumulen una hagiografia molt rica, des de la setmana dels barbuts, entre els quals hi ha sant Antoni, passant per la Candelera, santa Brígida, sant Blai i santa Àgata i continuant per sant Valentí i el Carnaval”. Roma també fa referència al significat d’aquestes festes: “Moltes d’aquestes festes tenen a veure amb una potenciació de la fertilitat, de la terra, dels animals feréstecs, dels animals domèstics i dels humans” per concloure que “[...] en aquest moment tan especial hi ha la festivitat de sant Antoni, presidint tot un univers reiteratiu de símbols i de cerimònies que parlen de la purificació de la societat per evitar la intromissió dels difunts, de la conducció d’aquests difunts cap a la plenitud dels avantpassats i, finalment, de la

propiciació de la fertilitat i la vida” (ROMA, 2008: 35). Per altra banda, Joan Soler, veu en la festa de Sant Antoni el record de les “[...] festes *Consualia* romanes, celebrades el desembre, amb cavalls, mules i ases guarnits de murtres i llorers, amb la finalitat de preservar de malures el bestiar de llaura i de càrrega” (SOLER, 1998: 768). D’aquest record va perviure, precisament, la festa del 17 de gener que, per Salvador Palomar, està “[...] estretament vinculada al món agrari i especialment dedicada a la protecció dels animals de feina”. Palomar afirma que “[...] ha estat la festa principal de la pagesia catalana” i afegeix que, també, ha estat “[...] la festa patronal dels oficis relacionats amb el transport de persones i mercaderies” (PALOMAR, 2007: 70).

Entre aquests oficis relacionats amb un context social agrícola i, fins i tot, preindustrial, destaca el patronatge de sant Antoni sobre els traginers. El *Diccionari català-valencià-balear* d’A. M. Alcover i F. de B. Moll defineix el traginer de la següent manera: “Home que tragina, que es dedica al transport de mercaderies, mobles etc, d’un lloc a l’altre, sia amb carro, sia a esquena de bístia” (ALCOVER, 1969c: v.10, 422).

El protagonisme dels traginers, en temps passats, era destacable. Jan Grau afirma que “[...] antigament, tot el transport que no es feia per riu o per mar havia de menester tracció animal i, per tant, el gremi de traginers era un dels més importants, per no dir el que més”. Amb l’aparició dels vehicles a motor, la pràctica professional de transport amb animals es va

anar transformant fins que gairebé va desaparèixer. Segons el mateix Grau, “[...] els que eren propietaris de carros i cavalleries van recuperar una altra vegada la condició gremial que s’havia anat diluint amb les societats comercials” i afirma que amb la imposició del motor “[...] conservar uns i altres [carros i cavalleries] era una qüestió de romanticisme, de conservar el patrimoni familiar, de pertinença a un col·lectiu, de pervivència d’un altre temps o senzillament de costum” (GRAU, 2008: 247).

En aquest context apuntat de recuperació nostàlgica, l’anhel de conservació va cristal·litzar en la manifestació col·lectiva dels anomenats Tres Tombs. Aquesta activitat ja ve d’antic. Estava encapçalada per tres genets: el banderer (que era el millor licitador dels membres dels oficis esmentats), acompanyat de dos cordoners⁸ que es dirigien a l’església de Sant Antoni on eren beneïts, juntament amb tot el grup que els acompanyava i que anava vistosament garnit. El nom de Tres Tombs es deu al fet que després de la benedicció, el millor genet feia alçar la cavalcadura sobre les potes del darrere i li feia fer tres tombs. Més endavant, fou tota la cavalcada que donava tres voltes entorn de l’illa de cases on hi havia l’església (GRAN, 1989: 69). Soler, però, no té tan clar que el nom respongui al fet esmentat i diu que “[...] el nom dels Tres Tombs no té un origen precís: el cavall feia

tres tombs alçat sobre les potes del darrere? O la processó, tres voltes a l’entorn d’una creu prop d’on es beneïen els cavalls? O al voltant de l’església?” (SOLER, 1998: 768). En qualsevol cas, s’ha conservat com a denominació aquesta idea de passar tres vegades que en molts llocs s’han fet seva i li han donat un particular sentit.

Capelleta de sant Antoni Abat existent a l’edifici del carrer d’Enric Delaris núm. 3 des de l’any 1954 al 2000. Imatge de l’any 1999. Foto: Facund Pérez.

8 La forma utilitzada pels Tonis de Manlleu per anomenar els cordoners –portadors dels cordons de la bandera– és la de *cordonistes*. Amb aquest nom s’esmenten en aquest llibre, tot i que no és un terme normatiu.

De fet, s'interpreta que els Tres Tombs són una festa de recreació, com moltes d'altres que han aparegut o reaparegut en les darreres dècades, tal com es pot llegir al *Tradicionari*: "Formalment, conserva la vinculació a la festa original en l'ús de la imatge del sant [sant Antoni], que participa en la desfilada de carruatges i cavalleries, i en l'acte de la benedicció d'animals. A la pràctica, però, no es tracta dels pagesos i els traguers de la població que porten a beneir els seus animals de feina. La festa se sustenta en un moviment associatiu –societats, confraries recuperades, cases regionals...- o en colles particulars que s'interessen per la conservació dels antics carruatges i assisteixen a les desfilades" (CARRERA, 2006: 151-152).

La devoció manlleuena a sant Antoni

L'Arxiu Episcopal de Vic preserva un document que descriu, amb tot detall, el temple parroquial de Santa Maria de Manlleu anterior a la destrucció a l'inici de la Guerra Civil el 1936. Aquest permet la identificació de cadascuna de les figures de sants i d'advocacions marianes que s'hi podien veure i que rebien la corresponent veneració. El document⁹, que data del 4 d'agost de 1933, és signat pel rector Joan Torra. Aquest exercia el càrrec des de principis de segle i, per tant, cal suposar que es coneixia prou bé el temple parroquial. De forma gràfica i en forma de croquis, indica quines són les

imatges que hi havia a cadascuna de les capelles laterals. La figura de sant Antoni Abat es trobava a l'altar dels Sants Màrtirs, el segon si s'entrava a la nau per la banda esquerra. Era conegut per haver acollit l'arqueta barroca d'argent que contenia les suposades relíquies de quatre suposats màrtirs dels primers segles del cristianisme que havien arribat a la població l'any 1680 i que tenien festa el quart diumenge d'octubre.

Al conjunt de la capella s'hi podia veure un relleu de sant Carles Borromeo (a la part superior), les imatges de l'arcàngel sant Rafael que acompanya Tòbit, la de sant Tomàs d'Aquino i els quatre Sants Màrtirs (Víctor, Pacífic, Justa i Clara) amb la figura central, i de majors dimensions, de sant Antoni. També hi havia, tot i que no consta en el text del rector Torra, santa Filomena en la seva habitual posició jacent.

D'aquest altar, Domènec Torrent i Garriga deia que va ser pagat pel baró de Canyelles (TORRENT, 1893: 173), sense detallar la data de la construcció. Aquest fet devia passar a mitjan segle XIX segons es desprèn dels textos de dues visites pastorals. El mateix Torrent especificava, respecte als altars de les capelles laterals del temple de Santa Maria de Manlleu, que no es van construir al mateix temps, sinó que es feien a mesura que eren pagats pels devots o quan s'aconseguien els recursos econòmics per fer-

---

⁹ *Inventario de la Parroquial Iglesia de Santa Maria de Manlleu*, Oficialato de Vich, 1933 [s.p.] [document manuscrit dipositat a l'Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic]

Imatge de sant Antoni Abat fora de la capelleta, any 2005. Foto: Joan Arimany.

los “[...] introduciéndose después, y en distintas épocas, varias mejoras y adornos” (TORRENT, 1893: 173).

El bisbe Pau de Corcuera, en la visita que va fer el 19 de setembre del 1829, feia constar que hi havia altars nous i altars vells. Els primers s’havien reformat durant la construcció del temple barroc, entre 1770 i 1782, i els segons perduraven de l’edifici anterior.

¡SALUDO A FRANCO!   ¡VIVA ESPAÑA!   ¡ARRIBA ESPAÑA!

Fiestas que organizan “Els Tonis” de Manlleu el día 18 de junio con motivo de reintegrar su SANTO PATRON a su capilla de la calle Hermano Enrique Delaris, de la casa “Non Carboné”.

Día 17: *A las 9 y media de la noche.* — Pasacalle de Tonis con orquesta, con asistencia de numerosos Jinetes.

Día 18: *A las 9 de la mañana.* — Oficio solemne de “Tonis” con acompañamiento de orquesta y cantado por la «Schola Cantorum». Bendición de la imagen y seguidamente pasacalle en la que una cabalgata, tirada por varias caballerías lucirá las ricas guarniciones y acompañará las banderas de la fiesta. Al final se llevará la imagen a su capilla. El Rdo. Mn. Juan Grané hará una plática adecuada y una vez terminada esta fiesta se procederá a la bendición de los animales en el mismo sitio conocido por cal «Non Carboné».

A las 4 y media de la tarde. — Baile de «Tonis» con ramos y se subastará una magnífica «toya».

A las 9 de la noche. — Audición de sardanas en la Plaza.

Antes del pasacalle de la mañana y por la noche en las sardanas bellísimas señoritas obsequiarán con flores a los asistentes a beneficio de la Fiesta.

Habitantes de Manlleu a festejar todos a San Antonio Abad, rogándole que nos guarde de todo mal.

Manlleu, Junio de 1939. - Año de la Victoria.

Reproducció del cartell de l’acte de retorn de la imatge de sant Antoni Abat a la fornícula de l’edifici del carrer d’Enric Delaris el 18 de juny de 1939. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Aquest darrer cas era el dels Sants Màrtirs, que en aquella data mereixia aquesta descripció del bisbe: “El Altar de la Capilla de más arriba donde están colocadas las Reliquias de los Santos Mártires, cuyas imágenes estan ya casi borradas, y todo el demás adorno viejo y malo, debe renovarse haciendo otro por el estilo y gusto de los demás de la Iglesia; dexando en la parte baja las Sagradas Reliquias, como ahora sucede, colocando en su centro la buena Imagen de la Divina Pastora, que según tenemos entendido está depositada en la Capilla de San Antonio extra muros de la Villa, una vez que se continua en esta Parroquia con gran complacencia nuestra tanta devoción á la Santísima Virgen bajo este título prueba indudable del fruto que aún se conserva de la Santa Misión en que se estableció. Formando después imágenes de escultura de los Santos Mártires y poniéndolas á los lados, al modo que lo están los Santos Médicos, nos parece quedaran satisfechos los deseos de los devotos de la Divina Pastora y los de los Santos Mártires. Se podrá más fácilmente hacer el nuevo Altar, concurriendo unos y otros á la obra con sus limosnas y quedará completamente adornada la Iglesia en todas sus Capillas”.¹⁰

L’any 1857, el bisbe Antoni Palau i Termens va insistir en la reforma de l’altar dels Sants Màrtirs: “[...] que se retiren del altar de los Santos Mártires dos imágenes de la Virgen por estar en puestos colaterales; pues que esto es contra los decretos de la S. Congregación”.¹¹ Una d’aquestes imatges

era la coneguda com Nostra Senyora de Gràcia que s’hi va col·locar el 1846, quan es va inaugurar el retaule de l’altar major; després del requeriment del bisbe es va situar en una fornícula de l’altar del Sant Crist. Possiblement, aquesta referència a una modificació menor de l’altar dels Sants Màrtirs podia indicar que aleshores ja s’havia reformat en el seu conjunt i que ja contenia la figura central de sant Antoni.

L’altar dels Sants Màrtirs amb la imatge de sant Antoni, així com la resta d’altars del temple parroquial van desaparèixer el 1936. Els oficis eclesiàstics dedicats al sant que s’han celebrat després de la confrontació bèl·lica, tret d’un breu parèntesi de pocs anys, han estat presidits per un sant Antoni propietat de la família Donada.¹² El passant, en canvi, en els darrers temps ha estat encapçalat per una imatge adquirida per la mateixa entitat.

L’any 1958, Josep M. Gasol afirma que “[...] la devoció al Sant Abat, protector dels animals domèstics i de treball, és antiga i molt fonda a Manlleu, com ho és en tots els pobles, d’ascendència i activitat agrícola, de la nostra terra”.¹³

¹⁰ Arxiu Parroquial de Manlleu, “Llibre de visites pastorals”, 19 de setembre de 1829, nota 3

¹¹ Arxiu Parroquial de Manlleu, “Llibre de visites pastorals”, 26 de juliol de 1857, nota 3

¹² Donada, Toni. “El sant Antoni’de missa”, Gremi de Tonis. Manlleu, 2012, p. 4-6

¹³ Gasol, Josep M. “Calendari folklòric manlleuenc”. Lletres amicals. Manlleu: cròniques i textos literaris, vol 18, 1958. [Publicació periòdica mecanografiada dipositada a la Biblioteca Municipal de Manlleu]

Àlex Roca, després de referir-se a la manca de notícies dels orígens de la festa dedicada al sant, també remarca la devoció popular constatable a diferents indrets de la geografia catalana i que prové, almenys, del segle XVIII; aleshores es fa la pregunta: “Per què no havia de ser així a Manlleu?” (ROCA, 2003: 254).

A principis del segle XX ja hi havia una capelleta dedicada a sant Antoni al carrer d'Enric Delaris, conegut tradicionalment com a Call de Ter. Aquesta via es va obrir sobre un camí per on els pagesos menaven el bestiar a beure aigua al riu. El 1850, a la part alta del carrer es va construir un abeurador de bestiar que recollia l'aigua que sobreeixia de la Font de la Mare de Déu (TORRENT, 1893: 146). És possible, per tant, que es triés sant Antoni Abat, precisament, pel fet de ser el protector del bestiar de peu rodó que transitava per aquell lloc.

La capelleta estava situada, en un primer moment, a can Gallina que, segons Joan Domènech, es trobava unes cases més enllà d'on es troba ara¹⁴ i que havia estat enderrocada quan es va edificar, l'any 1919, la part posterior del desaparegut teatre-cinema Edison. Aleshores, es va col·locar a la façana d'una casa anomenada can Non Carboné i coneguda també per cal Platero, fins que es va aterrar el 1954. En aquell moment es va traslladar a una de les primeres cases del carrer on ha estat fins fa pocs anys.

14 Domènech, Joan. Pregó de festa dels Tonis, any 2000. Manlleu: Pregó de les festes dels Tonis de Manlleu llegit a la sala de sessions de l'Ajuntament de Manlleu el 15 de gener del 2000 [Document mecanografiat dipositat a la Biblioteca Municipal de Manlleu], f. 1

Per la Guerra Civil, la imatge de sant Antoni es va amagar i el 18 de juny de 1939 es va restituir després de ser beneïda a l'església. Els integrants del Gremi de Tonis la van acompanyar des del temple parroquial, en cercavila, fins a la fornícula. Tot just uns dies abans havien ornamentat la concavitat buida amb boixos per a la diada de Sant Antoni de Pàdua. Aleshores, els Tonis van fer la festa que no havien pogut celebrar el gener anterior, ja que va coincidir amb els darrers dies de la guerra (ARIMANY, 2009: 71).

Aquesta imatge, però, no tenia gaire protagonisme en el veïnat, ja que el carrer celebrava la festa per sant Lluís, que tenia una capelleta uns metres avall del carrer. En canvi, sí que era admirada pels devots de sant Antoni. Josep Jofre, que va viure a cal Platero des de l'aiguat de 1940 fins a l'enderrocament, recorda que molta gent li demanava a la seva mare que mantingués el llum encès de la capelleta com a

Components de l'administració del sant davant la bandera, any 2011. D'esquerra a dreta: Josep Madrid, Fina Casany, Josep Roca, Montse Piella i Francisco Domènech. Foto: Joan Arimany.

Maqueta de Jacint Riera de l'altar dels Sants Màrtirs amb la figura central de sant Antoni, any 1982. Arxiu Valls Manlleu.

agraïment per algun favor rebut del sant. Aquests pagaven una quantitat de diners establerta segons el temps, ja fossin unes hores, una nit o un dia sencer.

Misses a sant Antoni

La mostra de la devoció dels Tonis manlleuencs vers el seu patró esdevé evident en la celebració de les misses dedicades al sant. El doble caràcter, religiós i festiu alhora, va suposar ja temps enrere una dualitat entre les celebracions pietoses i les més lúdiques. Aquest fet es feia ben palès en l'escrit que la junta aportava al butlle-

15 Junta, La. Gremi de Tonis Manlleu 1975. Manlleu: Gremi de Tonis, f. 2

16 El Ter: periódico independiente defensor de los intereses morales y materiales de la villa de Manlleu, 19 de gener de 1901, núm. 77, p. 3

tí de 1975 i que suposava aquesta presa de consciència dual: "Hem de pensar, però, seriosament en el deute que tenim sempre amb el nostre Sant Patró i que és a ell a qui hem d'homenatjar especialment en el servei religiós que li dediquem, i pregar cada dia de l'any perquè no ens manqui la seva protecció!"¹⁵ Així, la festa de Sant Antoni, com a festa patronal, ha tingut una missa dedicada al sant com a activitat imprescindible, però acompanyada de la resta d'activitats en perfecte convivència.

Fins ben entrat el segle XX es feia una única missa que solia estar acompanyada per una formació musical. L'any 1901, per exemple, l'apartat musical va anar a càrrec de l'orquestra La Catalana de Granollers i, segons diu el periòdic *El Ter*, "[...] la interpretació de la partitura que es debida al celebrado compositor Fornelio, fué completa y feliz!"¹⁶ Fornelio va ser deixeble de Gabriel Balart i Crehuet (1824-1893) que va ser director de l'Orquestra i del Conservatori del Liceu durant molts anys.

Família Ramírez Abella interpretant els Goigs en llaor de Sant Antoni Abat, patró del gremi de traginers de la vila de Manlleu. Any 2010. Foto: Joan Arimany.

A partir de les primeres dècades del segle XX s'organitzaven dues misses el mateix dia 17 de gener. Un ofici es feia a les 9 del matí, promogut per l'administració del sant i una hora i mitja després hi havia l'altra missa, en el format d'ofici solemne. Fins a la Guerra Civil, aquesta segona la feien celebrar –segons el *Full dominical*– els tragi-ners i, a partir de 1940, el Gremi de Sant Antoni.

A la dècada de 1930 era habitual que en aquest ofici hi participés un eclesiàstic de fora de Manlleu, encarregat de fer el sermó.

Aquest era un element imprescindible en aquesta celebració. L'any 1930 va anar a càrrec de mossèn Ermene-gild Solà; el 1933, va fer el sermó el Dr. Ordeix, catedràtic del seminari de Vic el qual, segons el periòdic *Manlleu*, “[...] digué les excel·lències del Sant” remarcant que “[...] una nodrida concurrència hi assistí”¹⁷ A mitjan de la dèca-da de 1940, hi participava la formació parroquial *Schola Cantorum*.

En els anys de la postguerra, a causa de la lenta re-construcció del temple parroquial, totes les misses es feien a l'església de la Puríssima Sang annexa al col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes de La Salle.

A partir de 1948 es va convocar una tercera missa, dedicada als difunts del Gremi –aquells socis que havien mort durant l'any anterior–, que se celebrava l'endemà de la festa.

Des de 1972, la missa de l'administració del sant es va seguir fent, preferentment, el dia 17 de gener, mentre que, a partir d'aquell any, el passant i les altres activitats lúdiques van començar a fer-se el diumenge més proper al dia 17. I si el dia 17 coincidia en diumenge, aquesta missa

es feia el dia abans per no coincidir amb la missa del Gre-mi i el passant dels Tres Tombs. A més, ja s'havia unificat l'antiga missa de l'administració i la de difunts en una sola de dedicada a honor del sant i als difunts, al final de la qual s'entregava un panet als assistents per recordar la tradició del “pa de sant Antoni”, segurament manllevada de les celebracions a sant Antoni de Pàdua. No era un pa per menjar sinó que, després de la seva benedicció, tenia com a destí la preservació de les collites i benefi-cis de la família que el guardava, gelosament, a casa. La conservació d'aquest panet representava que, durant l'any següent, no faltaria el pa a la llar.

Igualment, era habitual que en aquestes misses s'obsequessin els assistents amb una estampa de sant Antoni. Joan Domènech afirma que els Tonis “[...] són aquells, els primers, que a Manlleu implantaren en el dia de la Festa, repartir estampes del sant a l'església”¹⁸

Actualment es proporciona una estampa impresa per a l'ocasió. A l'anvers hi ha una fotografia de la figu-ra del sant damunt un paisatge de pellers i al revers hi consta la reproducció de l'entrada dels goigs i l'estrofa que fa referència al Gremi.

La missa de difunts, del dia de la festa de sant An-toni, és presidida únicament per la bandera de l'admi-nistració o dels pabordes. La missa del Gremi, el dia del passant dels Tres Tombs, està presidida per l'anterior i, també, per les banderes del Gremi, les anomenades

17 *Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila*, 21 de gener de 1933, núm. 133, p. 7

18 Domènech, Joan. *Pregó...* l'ibid. f. 2

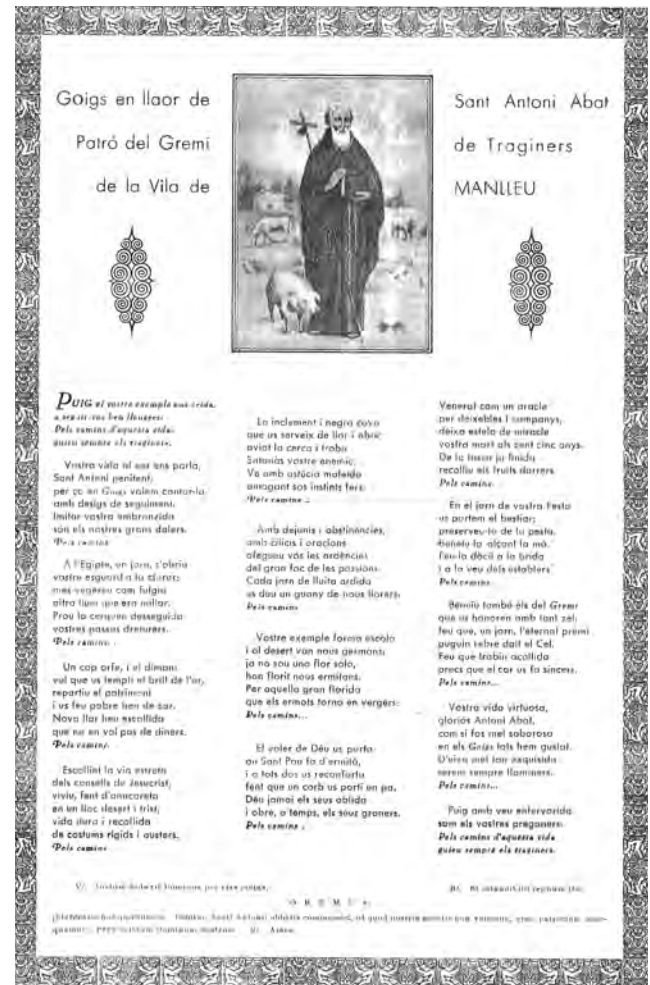

bandera gran i bandera petita, que porten els banderers i *cordonistes* sortints.

A la segona meitat de la dècada dels 50, i tal com indica Josep M. Gasol “[...] posa cloenda a l’acte litúrgic del temple el cant dels Goigs que, en la seva lletra manlleu- enca, tenen el respost següent:

*Puix el vostre exemple ens crida
A seguir-vos ben lleugers:
Pels camins d’aquesta vida
güieu sempre als traginers.”*¹⁹

D’aquests goigs, que no semblen originaris de Manlleu, se’n va fer una edició impresa a principi de l’esmentada dècada. És el moment en què es devien cantar, segons diu Gasol. Durant molt de temps, aquesta composició va estar oblidada. L’any 2010, arran d’una còpia impresa que es troba a la col·lecció local de la Biblioteca Municipal de Manlleu, es van tornar a cantar amb arranjaments del mestre Rafael Ramírez. En el programa de festes d’aquesta edició s’indicava que “[...] aquest any, gràcies a Joan Arimany Juventeny, Francisco Domènech Sala i Anna Bosch Burgaya es recuperen els goigs de sant Antoni”. Des d’aleshores, la interpretació va a càrrec de la família Ramírez Abella (Rafel Ramírez, Rosa Mari Ramírez, Rosa M. Abella i Montserrat Abella).

Full dels Goigs en llaoir de Sant Antoni Abat, patró del gremi de traginers de la vila de Manlleu imprès a la dècada de 1950. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu

19 Gasol, Josep M. "El calendari...". Ibid.

Benedicció de cavalleries

La devoció a sant Antoni i la seva invocació com a protector del bestiar, especialment el de peu rodó, té un altre moment àlgid en la benedicció de cavalleries que es fa després de la missa del Gremi i just abans del passant dels Tres Tombs. Una vegada finalitzat l'ofici, el rector de Santa Maria de Manlleu surt de l'església acompanyat del banderer i els *cordonestes* nous que porten la bandera gran que ha estat traslladada, abans de la missa, des del domicili del mateix banderer. Fins fa uns anys, els Tonis sortien de l'església i acompanyaven la bandera i formaven dues files amb torxes enceses fins al lloc de la benedicció de les cavalleries.

A la plaça de Dalt Vila, el sacerdot fa la benedicció de cavalleries i altres bèsties que s'hi ha portat, generalment gossos i altres animals de companyia, amb aspersió d'aigua beneïda. Simbòlicament, aquest gest també es dirigeix al banderer i als *cordonestes*, gran i petits, que pugen als cavalls corresponents.

La benedicció és, segons Lluís M. Vericat, la "[...] pregària amb què l'Església implora la protecció de Déu sobre les persones. En sentit ascendent, oració en què es lloa a Déu o els sants. En sentit descendent, favor concedit per Déu o pels sants" (VERICAT, 2008: 25). De manera semblant, Salvador Alsius defineix l'acte de beneir: "Signe que els ministres de l'Església adrecen en nom de Déu als fidels tot dibuixant amb la mà la forma d'una creu. Els qui la reben solen fer-ho senyant-se, és a dir, aplicant sobre ells mateixos

el mateix senyal de la creu", però afegeix que "[...] les benediccions s'apliquen també sobre les coses o objectes que adquireixen així una especial significació sacra, com succeeix amb les esglésies, les medalles, l'aigua beneïta, etc." (ALSIUS, 1998: 39). I Joan Soler recorda com "[...] tots els ritus litúrgics i paralitúrgics enclouen una gran quantitat de senyals de la creu beneït: pans rituals o beneïts, aigua beneïta, salpàs, rams i palmes, imatges de sants, campanes, rosaris i medalles, acabats de casar, infants presentats al temple a la quarantena de néixer, parteres, bestiar, camps, cases –de la primera pedra a la inauguració–, automòbils, vaixells..." (SOLER, 1998: 77).

Posteriorment, el passant desfila pel recorregut establert aquell any, encapçalat pels banderers i *cordonestes* i pel carruatge que porta la imatge de sant Antoni.

Benedicció de les cavalleries pel rector de Santa Maria de Manlleu mossèn Francesc Torrentó el dia de Sant Antoni Abat a la dècada de 1960. Fons Tonis de Manlleu.

Benedicció de les cavalleries pel rector Salvador Barolet, any 1987.
Fons Tonis de Manlleu.

Benedicció de les cavalleries pel rector Jacint Anglada, any 1995.
Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

Benedicció de cavalleries per part de mossèn Joan Serrabassa, any 2013.
Foto: Joan Arimany.

/ L'organització

/ L'organització

La festa dedicada a sant Antoni, amb una llarga trajectòria des del segle XIX i fins ara, ha mantingut la seva essència tot i la transformació del col·lectiu organitzador. Aquesta supervivència indica que el fet festiu ha tingut un paper fonamental, gairebé primordial, entre els objectius del grup social.

El primer col·lectiu: taverners i traginers

A la darrera dècada del segle XIX, Torrent i Garriga vinculava la festa a dos col·lectius professionals: els taverners i els traginers (TORRENT, 1893: 187).

L'inici de la festa, tal com es coneix actualment (amb les corresponents modificacions), no s'ha pogut documentar més enrere de finals del segle XIX. Ni a l'Arxiu Parroquial ni a l'Arxiu Municipal hi ha cap referència que permeti datar una major antiguitat. La vinculació directe amb el col·lectiu de traginers i taverners permet tenir alguna intuïció.

En un document de l'Arxiu Municipal de Manlleu signat el 3 març de 1770 s'afirma que "[...] no ay Congregación ni Hermandad alguna ni Confradía de ningún gremio" i només assenyala que a la parròquia de Santa Maria hi ha la Confraria de la Minerva, sense ordenances ni constitució; la del Roser i la de les Ànimes del Purgatori; i que a l'església de Sant Julià de Vilamirosa, sufragània de la parròquia de Sant Esteve de Grano-

llers (actualment al terme de Gurb), hi ha la Confraria de Nostra Senyora de la Concepció.²⁰ Aquesta manca d'organitzacions gremials està d'acord amb l'afirmació que va fer Francisco de Zamora en la seva estada a Manlleu el 21 d'agost de 1787: "Es pueblo bien empedrado, de calles llanas y rectas, aunque pobres los oficios". (ZAMORA, 1973: 67). Aquesta qualificació de 'pobres' sembla que faci referència a una qüestió qualitativa i, ahora, quantitativa. El qüestionari contestat l'any 1798 per l'Ajuntament de Manlleu, però, ofereix la següent relació: 2 metges, 2 cirurgians, 1 apotecari, 8 comerciants de botiga oberta, 105 mossos de pagès, 4 masovers, 1 manyà, 1 aprenent de manyà, 2 ferrers, 2 oficials de ferrer, 4 sastres, 3 aprenents de sastre, 3 sabaters, 8 fabricants de llana, 26 fabricants de lli i cànem, 159 fabricants de cotó, 1 tintorer, 6 torners, 4 fusters, 3 aprenents de fuster, 4 taverners, 8 mossos de bast, 4 paletes, 3 aprenents de paleta, 3 corders, 2 rajolers, 5 serradors, 1 carreter, 1 sagristà i 3 capellans residents. El total són 381 persones ocupades, o sigui, una quarta part del conjunt d'habitants. (GAJA, 1983: 22). D'aquests oficis cal tenir-ne en compte dos: per una banda, els quatre taverners i, per altra banda, un únic carreter.

²⁰ AMMA: Arxiu Municipal de Manlleu. "Governació 19". [Lligall dipositat a l'Arxiu Municipal de Manlleu], f. 8 revers

Filera de carretes conduïdes per traguiners aturades davant l'estació de tren de Manlleu esperant la recollida de mercaderies, any 1911. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

La primera notícia relacionada amb tavernes o establiments similars, en els quals es venia vi i altres productes, es troba en la concessió que la Batllia General de Catalunya va fer al poble de Manlleu en la qual se li permetia tenir fleca, taverna, gabella, carnisseria i forns propis.²¹ L'existència de tavernes a Manlleu es constata el 19 de juny de 1739, en la concòrdia signada entre el batlle Josep Devesa i quatre regidors de Manlleu amb Josep Vadrena, regidor de Sant Martí Sescorts, recollida de l'Arxiu Municipal per Domènec Torrent (1893: 86-87). En aquest document s'afirma la dificultat que suposava pels habitants de l'incipient nucli de Sant Martí, que aleshores formava part del terme de Manlleu, fer mitja hora de

Carruatges diversos de mercaderies de l'empresa de transports Pere Rifà, any 1922. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

21 Albareda, Joaquim. "El naixement d'una vila: segles XVI al XIX". Manlleu: aproximació a la història, l'entorn, l'economia i l'estructura territorial. Manlleu: Ajuntament de Manlleu: Eumo, 1990, p. 97

camí des de casa seva a Manlleu “[...] para comprar vino, aceite y otras vitualles que se venden al por menor en las dos tiendas establecidas en dicha villa [Manlleu] por titulo y derecho de establecimiento concedido y otorgado por la Antigua bailía general de Cataluña con cláusula exclusiva en todo dicho termino...”. D’acord amb el document, es dóna facultat a un

dels veïns de Sant Martí “[...] para poner y tenir en su casa tienda, y en ella vender vino, aceite, pan, pescado salado, aguardiente y demás vitualles que se acostuman vender en semejantes tiendas...”. És així com cal concloure que a Manlleu els primers establiments que feien la funció de taverna disposaven d’una gran diversitat de serveis més enllà del de facilitar la beguda.

Anunci d'empresa de transports d'Isidro Bori publicat l'any 1915 al programa de Festa Major de Manlleu. Exemplar dipositat a la Biblioteca Municipal de Manlleu.

Anunci de l'empresa de Lluís Riera i Codina de reparació i construcció de carruatges publicat l'any 1923 al programa de Festa Major de Manlleu. Exemplar dipositat a la Biblioteca Municipal de Manlleu.

Respecte als taverners, i més concretament a les tavernes, Gaja n'indicava la seva entitat jurídica: "Eren constituïdes en règim de monopoli per l'Ajuntament; és a dir, que l'ofici o servei de taverner no era pas de lliure exercici, sinó que sols era lícit en els establiments propietat de l'Ajuntament" i afegia que "[...] les tavernes municipals eren arrendades, mitjançant subhasta pública, pel terme d'un any" (GAJA, 1983: 24).

L'any 1831, el consistori manlleuenc prenia els acords d'arrendament, amb diferents obligacions, a la "Taba de la taberna" (ARXIU, 1830: 239-240) on constava que "[...] tot hom que vulguia dir y entendre en arrendar la facultat de tenir taberna en la vila de Manlleu ab privative à cualsevol altre persona, per temps y espay de un añ que comesará á correr dia primer de Janer del añ 1831, y finiria el 31 Desembre del fit añ, lo Honorable Ajuntament lí-n firmarà acte de arrendament, ab los pactes següents.

Primerament.- Sabrá lo arrendatari que ames de la sua taberna ha de tenir per son compte vuit tabernes mes ó tendes subalternes á la sua, las que seran distribuïdes en los paratges que lo Magn. Ajuntament consigna necessarias, tot al efecte de que la vila sia ben servida".

El segon punt parlava de les obligacions: "Sapia lo arrendatari que serà sua obligació tenir ben provehidas de vi de Marina del Vallès, del pla de Bages y de St. Feliu, vi blanch, vi mitjà y del petit com de baix preu per vendre en la sua taberna, y demes tendes ó tabernes ó ell encarregades...". El tercer punt feia referència a una de les exigències: "Sapia dit arrendata-

ri que en cas de acabar lo vi petit deurà vendre lo bo al preu del petit i vendre-ne á tothom qui ne demanarà tan de la vila com del terme...". Si el taverner no complia amb els acords, podia ser multat econòmicament.

El següent apartat feia referència als subministradors del vi: "Los provehidos de que se servirà dit arrendatari tindran la la obligació de prestar jurament sempre que lo M. Ajuntament vulguia saber de quin puesto ha comprat lo vi y lo preu...". El sisè apartat relacionava els taverners amb els traginers: "Sapian los traginers forasters que portaran vi per vendre en esta vila, tindran la obligació de descarregat al Portalet, ahont faran plassa tres fores venent per menor, antes de passar à vendre per major [...] debent antes denunciarlo al arrendatari de dits drets...". I el mateix Esteve Gaja afirmava que "[...] fins a l'any 1834, les quatre tavernes eren contractades a un sol postor, però a partir del primer de gener de 1834 es subhasten separadament, establint-se expressament la prohibició d'associar-se els quatre contractants" (GAJA, 1983: 24). Va ser la impossibilitat d'associar-se el motiu pel qual els taverners es van integrar amb els traginers per organitzar la festa patronal?

De tota manera, a finals del mateix segle, els negocis que oferien un servei semblant eren més diversos. Així ho permet suposar el periòdic *El Ter*: "El día 2 del actual por la mañana se pregonó un bando en el que se ordena que á las once de la noche estén cerrados todos los establecimientos públicos de esta villa, entendiéndose por tales los cafés, cervecerías, posadas, tavernas, abacerías y otros semejantes, in-

curriendo en la multa de 25 pesetas, los que dejaren de cumplir esta órden".²²

Segons el Diccionari català-valencià-balear, taverner és "qui té taverna; venedor de vi en taverna" (ALCOVER, 1969b: 183) i per 'taverna' entén la "botiga on es ven vi a la menuda" (ALCOVER, 1969a: 183). És a dir, el taverner era el venedor i distribuïdor de vi, generalment en el mateix establiment, però també exercia la tasca de distribució. En aquesta darrera labor, devien compartir amb els traginers l'ús de carros amb diversos recipients per repartir el producte a cases del nucli urbà i del terme municipal. Cal pensar que, en aquella època i fins fa poques dècades, era habitual que cada llar es guardés el vi, per al consum domèstic, en bótes de diversa capacitat que, de tant en tant, calia omplir.

De tota manera, el contacte quotidià entre traginers i taverners era prou freqüent. Esteve Costa l'il·lustrava amb precisió: "No hi havia taverna al seu pas que [els traginers] no s'hi paressin a beure, qui un got de vi d'aquell aspre del Bages, qui una copa d'aiguardent amb un carquinyoli, o bé una barreja, vi i aiguardent. Ja beguts, encenien un encanyapits (caliquenyo) o un tros de 'toscano' que feia tombar d'esquena a qui l'ensumés".²³

La presència de traginers entre els manlleuencs ocupats a finals del segle XVIII era més aviat minsa. Malgrat això, aquesta presència simbòlica va anar augmentant a mesura que transcorria el segle XIX. Esteve Gaja parlava dels sistemes de transport del moment: "El transport de les mercaderies era fet

amb carro o a llom d'animals". Ho deia després d'afirmar que "[...] fins a l'encetar el tercer terç del segle passat [segle XIX], Manlleu enllaçava amb Vic i Torelló mitjançant un camí de divuit peus d'amplària (4,66 metres d'ara) i amb l'Esquirol, Roda i Sant Hipòlit amb camins de sis peus (uns 1,55 metres) mentre als altres pobles veïns hi duïen uns camins de ferradura, és a dir, camins que permetien el pas d'animals de ferradura, carregats amb sàrries, però no el pas de carros" (GAJA, 1983: 34). Les carreteres, amb un traçat i dimensions semblants a les actuals, no es van obrir fins avançada la segona meitat del segle XIX: la de Vic a Torelló, passant per Manlleu, el 1864; la de Manlleu a Sant Hipòlit no s'acabaria fins al 1874. Calia esperar més temps per veure enllestides les que anaven en direcció a Olot i a Roda de Ter.

Per una banda, Esteve Costa recordava que l'ofici de traginer "[...] era un estament del tot imprescindible i que el pas del temps ha esborrat". Assenyalava que "[...] no és pas que a Manlleu hi tinguessin alguna institució d'aquest ram; amb tot, sí que hi havia algunes empreses que tenien aquest mitjà de transport". Costa explicava quines eren les activitats dels traginers: "A Manlleu es pot dir que sols hi venien de pas, exceptuant-ne els casolans que no solien anar gaire més enllà de l'estació del ferrocarril a carregar unes

22 El Ter: periódico independiente defensor de los intereses morales y materiales de la villa de Manlleu., 31 de desembre de 1900, núm. 76, p. 6

23 Costa, Esteve. Miscel·lània manlleuenc. 1988, p. 66 [monografia mecanografiada dipositada a la Biblioteca Municipal de Manlleu]

enormes carretades de cotó i traslladar-les a les fàbriques de filatura”.

Afegia que la majoria venien per la carretera d'Olot i “[...] portaven unes enormes carretades de feixos de pinassa per a les fleques, també carretejaven quan quantitat de sàrries de carbó d'alzina, tarregada i carbonet, per tal de fer-ne acopi per als brasers en la temporada hivernal”.²⁴

Per altra banda, Joan Solà, que va recollir la memòria de Pere Gil, esmentava un dels trajectes que feien més sovint [els traginers manlleuencs]: “[...] sortida de Manlleu de bon matí, dinar a Moià, i després continuar viatge cap a Manresa que era el lloc on anaven a proveir vi, per després vendre'l aquí a Manlleu”.²⁵

El pas del ferrocarril per Manlleu, l'agost de 1879, va generar un nou trajecte per als traginers locals. Ja que l'estació, en aquell moment, estava allunyada prop d'un quilòmetre del nucli, una de les tasques regulars era el transport de mercaderies i de passatgers que arribaven o marxaven en tren fins al conglomerat urbà.

També cal destacar que algunes empreses eren propietàries de carros que utilitzaven per distribuir els seus productes. Al mateix periòdic esmentat hi ha una notícia que fa referència a un accident en el qual apareix un d'aquests vehicles: “El carruaje sobre el que se transportan cervezas y gaseosas de la acreditada fábrica de D. Juan García, por la circunstancia de azorarse las mulas, á la vista de un borrico cargado de chismes, fue por

aquellas arrastrado violentamente hacia la cuneta, algo baja en el lugar del suceso, que fue á poco de pasada la alcantarilla yendo hacia Vich, sita después de la casa conocida por 'cal Capellá’”.²⁶ Per intentar evitar aquests nombrosos accidents, les ordenances municipals de 1918 dedicaven el títol sisè, articles 79 al 98, a “[...] carruajes, acarrees i transportes” amb tot tipus de normes.²⁷

El protagonisme dels vehicles de tracció animal va arribar fins a mitjan segle XX quan es va anar imposant el transport impulsat per motor de combustió. Esteve Gaja esmentava que, en un recompte de 8 de setembre de 1930, a Manlleu hi havia 194 cavalls i 471 carros “[...] si bé cal entendre que la majoria d'animals i de carruatges eren destinats a les labors agrícoles” (GAJA, 1988: 21).

Residualment, fins a finals de segle, algunes masies i explotacions agràries van seguir utilitzant la força animal per a les tasques de transport.

24 Costa. Miscel·lània... l'ibid. p. 66

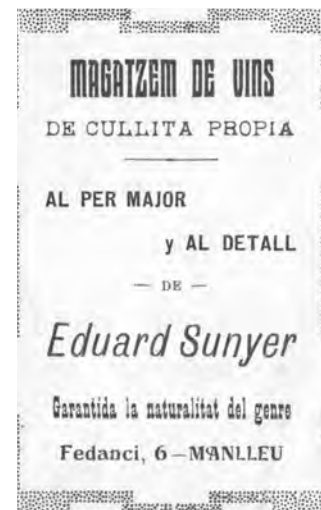
25 Solà, Joan. “Carreters i traginers van ser els primers 'Tonis'”. Gremi de Tonis. Manlleu: Gremi Tonis, 1979, f. 3 revers

26 El Ter: periódico independiente defensor de los intereses morales y materiales de la villa de Manlleu, 10 de setembre de 1898, núm. 20, p. 3

27 Manlleu. Ajuntament de. Fidèlsima..., p. 23-26

Interior del cafè de la Cooperativa de Manlleu. Cafès i tavernes formaven part de la diversitat d'establiments on es podia prendre alguna beguda. AMMA Fons l'Abans. Arxiu Cooperativa Mútua de Pa i Queviures de Manlleu i Arxiu família Feixas Castells.

Anuncis d'establiments de venda de vi d'Eduard Sunyer i de la vídua de Jacinto Molera apareguts al programa de Festa Major de 1915. Exemplars dipositat a la Biblioteca Municipal de Manlleu.

Cap a l'actual organització: pagesos, ramaders i tractants de bestiar

Es desconeixen el moment i les circumstàncies que van afavorir el canvi d'organitzadors de la festa dedicada a sant Antoni Abat. La pèrdua d'importància social dels traginers en va comportar una substitució progressiva. Va ser ja ben entrat el segle XX quan es va diversificar el col·lectiu organitzador en diferents oficis, sobretot en els relacionats amb el bestiar, ja fos per consum humà o bé per ajudar en les tasques agrícoles.

En àmbit eclesiàstic, a finals de la dècada de 1920, consta que la segona de les misses dedicades a sant Antoni la feien celebrar els traginers. La premsa profana de 1929, però, ja esmenta el Gremi de Tonis o, simplement, els Tonis, sense distingir quins oficis en formaven part.

El 1958, Josep M. Gasol n'indica la diversitat: "No són sols els traginers qui fan festa per Sant Antoni; també el tenen per patró els 'tocinaires', carnisers, les indústries d'embotits i de la llet i, en general, tots els pagesos".²⁸

Fins a la dècada de 1960, el nucli de decisions dels Tonis estava format pel grup compost, any rere any, pel banderer sortint i entrant de torn i els seus *cordonistes*. Aleshores, l'organització interna va patir una gran transformació.

Després d'un conflicte entre algunes d'aquestes persones, que va estar a punt d'acabar amb ferits, es va consolidar una junta permanent. Aquesta per-

metia una certa continuïtat i seguretat en l'aspecte econòmic. Així mateix donava assessorament a la que, conceptualment, anualment esdevenia la junta executiva formada pels banderers i *cordonistes* de l'any.

Aquesta nova figura estava formada per homes d'una nova generació de Tonis, que havien viscut el sentiment Toni des de la infantesa. Es va crear un grup homogeni, organitzat com si fos una associació i que, periòdicament, mantenia reunions a l'obrador del Forn de Sant Roc al voltant d'un bon sopar. La presidència oficiosa d'aquesta junta va recaure, durant uns quants anys, en Joan Muntada i Casany i la secretaria va passar a mans de Francesc Camps i Graells.

La doble administració

Dins del mateix col·lectiu, des d'un bon principi, es va generar una doble personalitat: per una banda, la pabordia o administració de Sant Antoni –que procurava per la celebració dels actes religiosos i que posseïa una bandera pròpia- i, per altra banda, l'anomenat Gremi de Tonis que convocava les activitats de tipus lúdic i els diferents passants o cercaviles.

Precisament, en ple franquisme, des de l'estament eclesiàstic s'indicava la necessitat de separar les activitats religioses de les profanes, especialment per

---

²⁸ Gasol. "Calendari...". *Ibid.* nota 28

les festes de Sant Antoni. A finals de l'any 1956, el Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich es feia ressò d'una circular publicada al Boletín Oficial del Estado que publicava una "[...] Advertencia importante sobre la fiesta de San Antonio Abad" en la qual destacava que estava "[...] rigurosamente prohibido que los administradores del Altar de San Antonio organicen la fiesta profana, si en ella hay bailes y actos semejantes".²⁹

Segons Eudald de Cavalleria³⁰, dins de l'administració del sant en època anterior a la Guerra Civil, un dels pabordes amb més entusiasme era Pere Donada, conegut com el de cal Sardiner.

Segons aquesta mateixa font, "[...] desenvolupava amb eficàcia i diligència aquesta tasca fins que, en morir a principis dels anys trenta, fou el seu mateix

fill Miquel Donada qui continuà en el càrrec". Aquest mateix Miquel Donada, després del conflicte bèl·lic, acompanyat de Pere March, va reprendre l'activitat.

Quan a principi de la dècada de 1950 va morir March, el va rellevar el seu fill Josep que va continuar fins a l'entorn de 1990. Posteriorment, amb la desaparició de Donada, van ser Ramon Domènech, Francisco Domèneg i Josep Roca, juntament amb altres col·laboradors, els que van continuar la tradició.

La doble organització va comportar que, a mitjan dècada de 1940, es fessin dues misses separades i la bandera de l'administració del sant –que s'havia estrenat l'any 1891– era la que continuava presidint l'ofici solemne sense formar part del passant posterior.

Una entitat compromesa

A partir de la dècada de 1960, el Gremi de Tonis va adquirir una important rellevància social. La transformació de l'entitat en una agrupació de la qual n'eren membres destacades personalitats del context polític, social i econòmic de la població la van convertir en un dels grups socials locals més influents.

La vocació altruista del Gremi i la seva capacitat de convocatòria van afavorir l'organització de campanyes de solidaritat.

Membres de la junta permanent del Gremi de Tonis, any 1976 aproximadament. D'esquerra a dreta: Francisco Domènech, Francesc Camps, Joan Muntada, Joan Collell i Josep Jofre al bar Parramon. Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

29 "Advertencia importante sobre la fiesta de San Antonio Abad", Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich, n. 2497, 31 de desembre de 1956, p. 317
30 Cavalleria, Eudald de. "Les banderes d'una Festa". Gremi de Tonis Manlleu Festes 1993. Manlleu Gremi de Tonis, 1993, f. 5

L'any 2000, en el pregó de festes, Joan Domènech ja deixa constància de la vocació solidària dels Tonis, des d'època ben reculada, en la missa dedicada als difunts i que se celebrava el diumenge següent a la festa: "En l'ofertori, en els cistellons d'oferta, el producte era per als pobres que a més de moneda ofertaven panets, coques, fuets, ous,... L'ofrena la feien les senyores dels Tonis per a la beneficència local, rober inclòs, i que era esperat per molta clientela. Molts recordem aquest cistelló: era de vímet pelat, rodó amb tapa i un gallet per a la candela..."³¹ Actualment, i per recordar aquesta antiga tradició, al final de la missa dedicada al sant i als difunts del Gremi es continuen oferint pans o panets.

Les aportacions extraordinàries dels Tonis per als més necessitats es repetien sovint. El 1948, per exemple, a la *Hoja dominical* ja hi ha constància d'una aportació econòmica a l'Hospital de Sant Jaume quantificada en sis-centes pessetes.³²

Vint anys després, es va endegar una campanya proambulància amb els beneficis de la qual es va poder adquirir un automòbil ambulància pel servei sanitari local i l'Hospital de Manlleu que, fins aquell moment, no en tenien. En el butlletí de les festes de 1968 s'assenyala aquesta acció com a molt digna i necessària per al municipi: "Si la Festa dels Tonis ressalta a la nostra Vila per la brillant celebració que s'ha mantingut a través dels temps amb una superació constant, generalment reconeguda, la d'enguany ha d'esdevenir històrica perquè

no serà una festa anyal més sinó que la commemoració tindrà una dedicació especial de llarg alcanç i de gran volada: l'adquisició d'una ambulància que els Tonis oferirem, si a Déu plau, al Magnífic Ajuntament de la Vila amb el producte dels donatius que en la tradicional extracció s'obtinguin".³³

El vehicle es va entregar el 21 de gener de 1968 després de la tradicional carrera hípica de cintes. La causalitat va fer que, dos anys després, el servei fos molt necessari en una accidentada carrera de cavalls en la qual es van lesionar de certa gravetat diversos espectadors.

Acte de lliurament de l'ambulància per part del Gremi de Tonis a l'Ajuntament de Manlleu el 21 de gener de 1968. Foto: Xavier Valls.
Fons Biblioteca Municipal de Manlleu

31 Domènech, Joan. Pregó... Ibid.f. 1

32 Hoja Dominical: Parròquia de Sta. Maria de Manlleu, 15 de febrer de 1948, núm. 906, f. 4 revers

33 Junta, La. Gremio de 'Tonis' Manlleu. Manlleu: Gremi de Tonis, 1968, f. 3

Representants dels Tonis en la primera edició de la Fira de Reis recuperada gràcies als Tonis de Manlleu. Any 1978. Hi apareixen: Francesc Camps, Antoni Muntmany, Jaume Pujol i Francisco Domènech, entre d'altres. Fons Tonis de Manlleu"

La magnitud de l'entitat va arribar a ser tan gran que, el 1978, va impulsar una agònica Fira de Reis que Manlleu celebrava des de l'any 1752. Aleshores, i al costat de l'incipient ajuntament democràtic del municipi, els Tonis van aportar la seva capacitat organitzativa a una activitat firal ramadera i multisectorial. Durant molts anys, els Tonis van ser el pal de paller d'una activitat que va assolir un volum i una capacitat de convocatòria amb ressò nacional. Entre les moltes aportacions puntuals cal recordar el concurs de canals porcines que es va convertir, per la seva correcta administració, en un referent en el món ramader i agroalimentari català.

El mateix 1978, a mitjan abril, els Tonis van dur a terme una nova iniciativa solidària. Van omplir el Sidney Cinema amb una sessió lírica de sarsuela i la recaptació la van entregar a l'Escola Especial Clam que

Vista del pavelló instal·lat a la plaça del mercat del dilluns per a l'edició de la Fira de Reis de 1978, recuperada pels Tonis.
Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

atenia infants manlleuencs amb dificultats d'aprenentatge.

Aquesta repercussió i relleu social va fer que, des de la dècada de 1970, el Gremi de Tonis tingui un carrer dedicat al barri de Vilamirosa de Manlleu. I que el 6 de febrer de 1986 recollís el guardó Osonencs de l'any 1985, en l'apartat d'entitats, atorgat pels lectors del setmanari osonenc Ausona. Joan Muntada, en aquella època president de la junta, va rebre un diploma acreditatiu de mans de Miquel Coll i Alentorn, l'aleshores president del Parlament de Catalunya.

El prestigi que va assolir l'entitat va comportar que el 15 de setembre de 2002 li concedissin l'organització de la cinquena edició de la Trobada dels Tres Tombs de Catalunya, amb una inusual concentració de carruatges i bestiar provinents de tot el país.

El president del Parlament de Catalunya, Miquel Coll i Alentorn, fa el lliurament a Joan Muntada del diploma acreditatiu de l'elecció, pel setmanari Ausona, com a entitat osonenca 1986. Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

L'Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu

El 5 de novembre de 1999, una Assemblea General extraordinària de socis va aprovar els estatuts de l'Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu per constituir una entitat sense ànim de lucre. El text fa referència als objectius de l'associació: “la realització d'activitats culturals i de lleure per donar a conèixer a la societat les tradicions i arrels del món de la pagesia” i en remarca l'activitat principal: “L'activitat principal és la festa en honor a Sant Antoni Abat, amb els Tres Tombs”. L'11 de març de l'any següent, una Junta Extraordinària va modificar el text per eliminar la paraula ‘gremi’ de la denominació de l'organització.

Josep Roca Arderiu, Toni històric, va ser el primer president d'aquesta associació. I vuit anys després, la presidència va passar a mans de Lluçia Pujadas Costa que n'és l'actual i que representa una nova generació de Tonis. La junta directiva actual es completa amb el vicepresident Josep Bosch Burgaya, el secretari Joaquim Casas Caballeria, el tresorer Antoni Pérez Casanovas i els vocals Anna Bosch Burgaya, Carles Estrada Costa, Josep Molist Colomer, Montse Piella Cros, Jordi Pietx Meson, Agustí Prat Aguilar, Pere Prat Molas, Pere Riera Verdaguer, Miquel Rifà Pinyol, Judit Solà Roca, Josep Terradellas Delgar i Miquel Torrents Espuña.

Per a l'organització de la festa anual, els banderers i *cordonistes* sortints i entrants de l'any en curs acompanyen aquest grup. També hi participen tots

aquells banderers i *cordonistes* d'edicions anteriors que han volgut incorporar-se i mantenir-se de forma implicada a l'associació, així com altres persones que tenen interès a mantenir l'activitat festiva. En total són una setantena de persones.

Actualment, l'associació té uns dos-cents socis i altres col·laboradors que també participen en l'organització de les festes dedicades al patró i, ocasionalment, en alguna altra activitat repartida durant l'any, generalment dedicada a la pràctica de l'hípica, així com trobades socials.

La Junta Directiva de l'Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu el 16 de novembre de 2014. Fons Tonis de Manlleu.

Grup de Tonis, l'any 1991, davant el carrer que porta el nom del Gremi des de l'any 1970. Fons Tonis de Manlleu.

Membres de l'Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu en una trobada el 16 de novembre de 2014. Fons Tonis de Manlleu.

Les tres banderes

La bandera és el principal símbol del col·lectiu. Era habitual, en temps passats, que tot col·lectiu amb una certa capacitat d'organització tingués un estendard que l'identifiqués i que es pogués mostrar en les seves festes. Francesc d'A. Pujol recordava aquest fet: “[...] a Manlleu, a principis de segle [segle XX] –temps del nostre record– en la plenitud ornamental i de plena exhibició pia, no hi podien mancar les incorporacions de les banderes gremials o de les pabordies parroquials”. I en feia un inventari: “Fem memòria, entre d’altres, les de l’Assumpta, de Sant Isidre, de la Confraria del Roser, de Santa Eulàlia, de l’Ajuntament, dels Perseverants... i per descomptat, la de Sant Antoni Abat”. Pujol, detallava, a més, que “[...] després de la guerra, en què foren destruïts tots aquests símbols, s’incorporaren altres estendards i banderes nascudes de nous gremis, com els Elois i els Clarets”.³⁴

La doble administració en el col·lectiu dels Tonis va requerir disposar de dues banderes: la de l’administració del sant -coneguda per bandera dels pabordes- i la bandera del Gremi, coneguda com a bandera gran.

Per una banda, la de l’administració del sant era, i és encara, la bandera que presideix la missa en honor del sant, tal com ho explicava Eudald de Cavalleria: “[...] [la bandera de l’administració] restava exposada al temple parroquial junt amb les banderes de Gremi de Tonis durant les celebracions religioses i en l’Ofici

Les tres banderes sortint de l’església de Santa Maria dirigint-se a la benedicció de les cavalleries. Any 1964. Fons Tonis de Manlleu

Solemne del Sant”. També deia que l’enseny “[...] acompanyava després el sacerdot en la benedicció dels animals, però a diferència de les banderes del Gremi, es quedava després a l’església sense sortir al passant dels Tres Tombs”. Finalment, feia referència a la bandera dels pabordes: “[...] en canvi però, i atenent al seu caràcter eminentment religiós, la bandera dels Pabordes solia acompanyar les diferents processons que se celebraven a Manlleu al llarg de l’any, com la lluïda processó de Corpus Christi i la processó de la Mare de Déu morta que es feia per la Festa Major. No sortia, en canvi, a la cèlebre processó del Sant Enterrament del Dijous Sant, per tractar-se d’una manifestació de dol”.³⁵

34 Pujol, Francesc d’A. “El banderer”. Gremi de Tonis. Manlleu Festes 1999. Manlleu: Gremi de Tonis, 1999, p. 5-6

35 Cavalleria, Eudald de. Les banderes... f. 5 revers

Per altra banda, l'anomenada bandera del Gremi es traspasa de banderer a banderer per dur-la al davant del passant dels Tres Tombs. La seva funció és, bàsicament, la d'assenyalar de forma simbòlica la persona que, pel període d'un any, té el màxim protagonisme de la festa. El banderer sortint ha tingut la bandera a casa seva durant tot l'any i l'ofereix, provisionalment, al banderer entrant, al principi del període festiu. Aquest darrer la penja a la balconada de casa seva per indicar que ha estat elegit pel càrrec i l'ha assumit.

El dia del passant dels Tres Tombs, just abans de la missa, el banderer sortint va a buscar l'entrant a casa seva i l'acompanya fins a l'església. La bandera l'entra el banderer sortint, mentre que l'entrant la treu del temple i la passeja amb ple dret acompanyat dels *cordonestes*.

Cal afegir, encara, una tercera bandera: la del banderer infantil, coneguda com a bandera petita, que es va utilitzar des de l'establiment d'aquesta representació el 1931 i fins a la Guerra Civil. En aquella època n'hi havia una que deia "Sindicat de Manlleu burros i burras a la festa de Sant Antoni". Durant el període bèl·lic es van destruir totes i es van recuperar el 1956, amb la benedicció de les que encara perduren.

El banderer i els *cordonestes* presideixen la festa

El protagonisme de la festa dels Tonis recau en el banderer. Aquest és el genet que, damunt del cavall, té l'honor de lluir la bandera gran o estendard del Gremi durant el passant dels Tres Tombs. Joan Amades, quan feia referència a la Festa de Sant Antoni de Barcelona, ja esmentava aquesta figura del banderer i deia que, aleshores, no requeia en cap elecció gremial, sinó que era triat mitjançant un curiós sistema de subhasta. Un cop seleccionat, aquest tenia la potestat de penjar la bandera a la balconada de casa seva fins al passant i la facultat per triar dos acompanyants, els cordoners, que – com diu el nom – duïen els cordons de la bandera (AMADES, 2001: 472).

A grans trets, menys el sistema d'elecció, el banderer dels Tonis de Manlleu segueix tenint el mateix paper d'actor principal de la festa. Pot mostrar la seva condició penjant la bandera a l'exterior de casa seva i elegeix els dos *cordonestes* acompanyants que l'ajudaran en la tasca.

Antigament, els precedia un altre genet que obria la comitiva, tal com encara passa a d'altres passants dels Tres Tombs propers. A Manlleu, però, aquesta figura va perdre protagonisme molt aviat. El 1893, el cronista Torrent i Garriga ja esmentava que en el passant o cercavila només hi havia "[...] abriendo la marcha tres ginetes con una vistosa bandera, en la que está bordada la efigie de san Antonio" (TORRENT, 1893: 188). Des de principis de la dècada de 1930, però, el seguici és encapçalat pel banderer i *cordonestes* infantils.

Banderer i cordonistes de 1947 al capdamunt del carrer d'Enric Delaris. El banderer és Josep Jofre i el cordonista de la dreta Isidre Sala. A l'esquerra de la foto apareix Joan Vinyes. Foto: Jaume Salarich. Fons Tonis de Manlleu.

El banderer i *cordonestes* sortints ajuden els entrants en la seva tasca organitzativa de la festa de l'any corresponent. Quan no hi havia una junta permanent, abans de la dècada de 1960, formaven el veritable i únic grup que prenia les decisions. Durant els dos anys en què actuaven, l'any en què eren banderer i *cordonestes* entrant i l'any en què eren sortints, esdevenien una mena de junta executiva amb capacitat absoluta per marcar els diferents aspectes de la festa i, en definitiva, tenien gran incidència en el funcionament global del col·lectiu.

Fins fa unes dècades es procurava que entre aquestes tres persones hi hagués una repartiment en referència als habitants del nucli urbà i els de la pagesia, així com un equilibri entre estats civils.

Eulàlia Pujol definia el banderer de la següent manera: "Ha de ser un home casat, un home madur, amb seny, que entri dins els cànons". Per als *cordonestes* deia que n'hi havia d'haver "[...] un de casat i un de solter, i un ha de ser de pagès i l'altre del poble". I resolvia que "[...] així hi queda tothom una mica representat".³⁶

El banderer i els *cordonestes* Joan Prat i Lluçà Pujadas encapçalant el passant dels Tres tóms, any 1931.
Fons Tonis de Manlleu.

³⁶ Pujol, Eulàlia. "La festa de Sant Antoni Abat de Manlleu", f. 6 [estudi inèdit mecanografiat dipositat a l'arxiu particular de l'autor]

Josep Roca, que va presidir l'entitat durant vuit anys (2000 – 2008), esmentava que, en els primers anys, el banderer havia de ser carnisser o tractant de bestiar; més endavant, l'elecció es va obrir cap a la resta de gent de la pagesia i, darrerament, qualsevol soci o persona vinculada a la festa ho pot ser. Sol ser habitual que un cordonista sigui triat, anys després, banderer.

La cerca d'un bon banderer, però, no és fàcil. Roca recordava que, en diferents casos, la primera persona en qui s'havia pensat no havia acceptat el càrrec: "Quan el primer no acceptava el càrrec, s'havia de buscar un altre banderer. I s'havia de procurar que no sabés que havia estat elegit per recanvi d'un altre". Després de la corresponent acceptació, es fa la presentació del banderer i *cordonistes* entrants durant un dinar.

Es dona la circumstància que cap dona ha estat banderera, almenys fins a l'edició de 2015.

El banderer Francesc Vidal i els *cordonistes* M. Sala i Fermí Riera, any 1962.
Foto: Jaume Salarich.
Fons Tonis de Manlleu.

Només, des de 1996, hi ha hagut dones entre els *cordonistes* i no pas en totes les edicions. Aquesta circumstància ja va ser indicada per Lluís Mundet i Bonet –que va ser cordonista el 1998 i banderer el 2003– quan assenyalava que "[...] el nostre [Gremi], en 175 anys d'història, ha reservat tradicionalment els llocs de representació a l'element 'masculí'".

Després d'enumerar les quatre dones que havien estat *cordonistes* des de 1996 –quan hi va haver la primera– fins al 2004, afirmava que es tractava d'un balanç "[...] una mica pobre". Mundet, aleshores, plantejava el canvi: "Potser comença a ser hora que, amb bona voluntat i amb sintonia amb els temps, actualitzem aquest punt".³⁷

Els càrrecs de banderer i cordonista suposen unes determinades obligacions entre les quals hi ha l'organització directa de les activitats lúdiques, tenir a punt algun refrigeri quan pertoca fer reunió, i ballar el Ball del Ciri en dues ocasions: l'any entrant, acceptant el càrrec, i l'any sortint, passant-lo al successor. Des de 1996 que, durant el passant, el banderer i els *cordonistes* van guarnits amb una capa negra que simula un gambeto. I des de l'any següent, després de la missa de difunts que se celebra el 17 de gener, el banderer i *cordonistes* entrants paguen un refrigeri a la junta.

³⁷ Mundet, Lluís. "Sant Antoni 21...". Festes dels Tonis. Gremi de Tonis. Manlleu: Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu, 2004, p. 9

El banderer Lluçia Pujadas i els *cordonistes* a mitjan segle XX.
El *cordonista* de la dreta és Josep Arnaus. Fons Tonis de Manlleu.

El banderer Sebastià Mas i *cordonistes* durant el passat dels Tres tombs de 1942 davant l'Hospital Sant Jaume. El *cordonista* de la dreta és Joan Aguilar.
A l'esquerra de la foto apareix Ramon Millàs. AMMA. Fons l'Abans. Arxiu M. Carme Viñas Castells.

Llista de banderers i *cordonistes*³⁸

ANY	BANDERER	<i>CORDONISTES</i>
1891	Andreu Fabregó Collell	
1898	Ramon Güell	Estanislao Perucho i Manel Oms
1900	Joan Sastre	Pere Ayguavell i Manel Oms
1929	Benet Callejón	
1930	Josep Castanyé	
1931	Joan Rierola Rierola	Tonino Feixa i Josep Torrents
1932	Josep Castañé Aguilar	
1939	Joaquim Pujadas	
1942	Rifà	Ramon Camps
1944	Josep Camps Pomier	Josep Cirera i Pere Serra
1945	Josep Solà Fabregó	
1946	Albert Goula	Isidre Prat i Miquel Collell
1947	Josep Jofre	Pere Corrius i Isidre Sala
1949	Joan Feixas Puigví	Wenceslao Bosch i Jaume Arnaus
1950		Josep Jofre
1953	Sebastià Mas i Valldaura	
1954	Josep Serra	Ramon Domènech i Joan Serrat
1961	Santi Vila Mas	Francesc Vidal i Fermí Riera
1962	Francesc Vidal Tenas	M. Sala i Fermí Riera

38 A partir de l'any 1961 a: "Més de 45 anys de banderers i *cordonistes*". Festes dels Tonis. Gremi de Tonis. Manlleu: Associació de Sant Antoni Abat - Tonis de Manlleu, 2004, p. 7-8

1963	Pere Soler Soy	Miquel Sala i Josep Costa
1964	Joan Muntada Casany	Armand Quintana i Lluís Riera
1965	Josep Anglada Ferrés	Francesc Capdevila i Lluís Serra
1966	Joan Domènech Costa	Jaume Freixa i Antoni Parés
1967	Josep Pujadas Serra	Gabriel Jutglar i Jaume Roca
1968	Jaume Pujol Costa	Ramon Padrós i Josep Costa
1969	Francisco Domènech Sala	Josep Illa i Fermí Riera
1970	Fermí Riera Fornés	Josep Costa i Domènec Llop
1971	Francesc Camps Graells	Josep Matas i Antoni Arimany
1972	Joan Collell Serra	Josep Cirera i Joan Serrat
1973	Jaume Parramon Carné	Ramon Roca i Josep Prat
1974	Wenceslao Bosch Rovira	Josep Cros i Armand Quintana
1975	Francesc Domènech Font	Felip Baroy i Llucià Tarabal
1976	Josep Roca Arderiu	Ramon Costa i Alfons Freixa
1977	Sebastià Guillaumes Pagès	Josep Collell i Lluís Molist
1978	Antoni Muntmany Puig	Joan Prat i Jaume Rifà
1979	Vicenç Colomer Bruch	Josep Jofre i Jordi Pou
1980	Joan Serrat Portet	Josep M. Casals i Manel Macià
1981	Josep Costa Riqué	Isidre Crosas i Jaume Padrós
1982	Josep Pou Goula	Ramon Grifull i Joan Colomer
1983	Miquel Sala Roca	Manel Molera i Agustí Prat
1984	Ramon Costa Riqué	Josep Vila i Josep Bosch
1985	Josep Prat Sallés	Llucià Ferrer i Gaspar Rifà
1986	Jaume Rifà Gubieras	Joaquim Casas i Enric Domènech
1987	Joan Prat Sallés	Josep Costa i Lluís Agramunt
1988	Josep Maria Casals Padrós	Llucià Pujadas i Josep Manubens
1989	Jaume Freixa Pujol	Joan Carles Baroy i Jaume Comerma
1990	Ramon Grifull Rifé	Jaume Bagaria i Eudald Roca

1991	Josep Jofre Costa	Isidre Colom i Josep M. Camps
1992	Lluís Molist Güell	Josep Molist i Jordi Costa
1993	Joaquim Casas Caballeria	Xavier Prat i Genís Serrabassa
1994	Ramon Tubau Casals	Pere Prat i Jordi Domènech
1995	Isidre Crosas Puigví	Joan Arcarons i Ramon Costa
1996	Llucià Ferrer Prat	Jaume Marès i Anna Roca
1997	Jaume Bagaria Puigvila	Immaculada Tubau i Antoni Cabanas
1998	Josep Molist Faja	Lluís Mundet i Josep Molist Colomer
1999	Josep Collell Puig	Joan Caballeria i Agustí Esturí
2000	Josep Bosch Burgaya	Josep Verdaguer i Jordi Camps
2001	Llucià Pujadas Costa	Josep Pujadas i Toni de Lamo
2002	Isidre Colom Comas	Joan Valdivieso i Marcel Colom
2003	Lluís Mundet Bonet	Montse Piella i Jordi Solà
2004	Josep Molist Colomer	Anna Bosch i Pere Vila
2005	Pere Prat Molas	Maria Carme Valls i Miquel Torrents
2006	Agustí Prat Aguilar	Maria Carme Pons i Guillem Riera
2007	Josep Terradellas Delgar	Pere Riera i Antoni Pérez
2008	Enric Nadeu Pujol	Jordi Pietx i Arnau Mundet
2009	Toni de Lamo Gonzalez	Imma Palomar i Miquel Rifà
2010 ³⁹	Joan Carles Baroy Manso	Olga Baroy i Dani Generó
2011	Joan Carles Baroy Manso	Olga Baroy i Dani Generó
2012	Joan Valdivieso Rierola	Josep Dalmau i Judit Solà
2013	Miquel Torrents Espuña	Lluís Güell i Manel Rifà
2014	Jordi Rovira Vilaró	Josep Redorta i Maria Rovira
2015	Antoni Pérez Casanovas	Ramon Estrada i Carles Estrada

³⁹ A causa de l'accident de trànsit de destacats socis es va anul·lar gran part de la programació d'aquest any i, per aquest motiu, van tornar a exercir el càrrec l'any següent.

Banderers i *cordonistes* infantils

Des de 1931, hi ha una destacada presència infantil a la festa dels Tonis de Manlleu. Una representació de fills, filles, néts i nétes de Tonis, d'entre 7 i 12 anys, formen el banderer o banderera i dos *cordonistes* que reproduïxen l'organització dels Tonis adults. En aquest cas sí que hi ha una representació femenina més nombrosa.

Aquesta presència infantil –en veu de Joaquim Casas, secretari de la junta directiva actual i de Josep Preseguer, president de la Federació de Tonis d'Osona, Moianès, Lluçanès i Vallès Oriental– és pròpia del passant de Manlleu i no es dóna en cap altra població.

La primera representació d'aquests Tonis minyons en el passant va tenir lloc a primers de la dècada de 1930. Una publicació de l'època en parlava: “[...] consignem la novetat de veure formada una nova junta de Tonis petits amb la seva bandera corresponent”.⁴⁰ Armand Quintana, segons recordava en el pregó del 2001, en va ser el primer banderer. Quintana esmentava que va ser la primera vegada que va veure plorar el seu pare. El progenitor, que “no era pas un home gens donat a exterioritzar els seus sentiments”, era un gran i sentit Toni. Un sorteig entre els fills dels Tonis va decidir qui havia de presidir la festa. Quintana explicava el sorteig: “El pare va assistir personalment al sorteig i quan va tornar a casa tenia els ulls negats. Va començar a sanglotar i les paraules no li sortien de la boca”.

El banderer infantil Artur Prat i els *cordonistes* infantils Francesc Camps i Josep Muntada a la plaça Fra Bernadí l'any 1943 aproximadament. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

El banderer infantil Francesc Castell i els *cordonistes* infantils Joan Muntada i Fermí Riera l'any 1943 aproximadament al capdamunt del carrer Enric Delaris. A la dreta Francesc Camps com a davanter. Foto: Jaume Salarich. Fons Tonis de Manlleu.

⁴⁰ Festa major. Manlleu 1931 [programa d'activitats de Festa major][s.p.i.]

El banderer infantil Josep Muntada i els cordonistes infantils Francisco Domènech i Jaume Molera damunt de rucs a la plaça Fra Bernadí l'any 1942 aproximadament. Foto: Jaume Salarich. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Reclamat per la seva esposa, el pare Quintana va respondre: "És que... és que al nen li ha tocat de portar la bandera dels burros". Efectivament, Armand va ser el primer banderer juntament amb dos *cordonistes*: "[...] el nen de cal Torero -un vailet que encara no

aixecava dos pams de terra- i el petit de cal Tripaire -un vailet a qui agradava molt disfressar-se..."⁴¹ De la bandera, se'n deia "dels burros" ja que banderer i *cordonistes* anaven damunt de tres rucs.

Llista dels darrers banderers, bandereres i *cordonistes* infantils⁴²

ANY	BANDERER	CORDONISTES
1931	Armand Quintana Panedas	
1945	Artur Prat	Josep Muntada i Francesc Camps
1946	Francisco Castell	Josep Muntada i Manel Carbó
1964	Pere Casas	Pere Parés i Antoni Miras
1967	Joaquim Muntada	Joan Collell i Lluís Puig
1971	Miquel Collell Suriñach	Ramon Saborit
1978	M. Carme Camps Coll	Josep M. Camps i Xavier Camps
1979	Josep Muntada Anglada	Robert i Miquel Sala Fabregó
1980	Esteve Capdevila Sala	Albert Corbatera i Joan Sala
1981	Josep Pou Caralt	Laura Pou i Judith Roca
1982	Ramon Varela Domènech	Agustí Casals i Carles Berengueras
1983	Josefina Costa Flores	Sergi Prat i Guillem Prat
1984	Ramon Costa Aguilar	Llucià Ferrer i Josep Ferrer
1985	Joan Crosas Carbó	David Solà i Marc Parramon
1986	Marc Parramon Bori	Josep Molist i Joaquim Molist
1987	Ricard Guilleumas Isern	Guillem Mercadal i Jordi Rierola

41 Quintana, Armand. Pregó. Sant Antoni, 2001. Manlleu. Pregó de les festes dels Tonis de Manlleu llegit a la sala de sessions de l'Ajuntament de Manlleu el 13 de gener del 2001. [Document mecanografiat dipositat a la Biblioteca Municipal de Manlleu], f. 2
42 A partir de l'any 1978 a: "Infantils". Festes dels Tonis. Gremi de Tonis. Manlleu: Associació de Sant Antoni Abat - Tonis de Manlleu, 2004, p. 7-8

43 Per culpa de l'accident de trànsit de destacats socis es va anul·lar gran part de la programació d'aquest any i, per aquest motiu, van tornar a exercir el càrrec l'any següent.

1988	Guillem Riera Collell	Prudenci Panadès i Roger Capdevila
1989	Jacint Crosas Carbó	Josep M. Freixa i Marc Freixa
1990	Jordi Pujadas Costa	Ferran Bagaria i Arnau Bagaria
1991	Enric Carrera Burgaya	Marc Cabanas i Guillem Tarabal
1992	Ferran Riera Collell	Francesc Molist i Abel Gasà
1993	Marc Casas Domènech	Marcel Colom i Ariadna Prat
1994	Marc Cabanas Rubio	Daniel Colomer i Anna Prat
1995	Núria Arcarons Deseures	Toni de Lamo i Anna Asensio
1996	Núria Prat Guitart	Pere Castells i Carles Güell
1997	Jordi Collell Dot	Andrea Cabanas i Judit Caballeria
1998	Cristina Jutglar Collell	Marta Jutglar i Oriol Colomer
1999	Laura Casas Domènech	Aida Altarriba i Jordi Vallbona
2000	Joan Muntada Oliva	Guillem Muntada i Marc Soler
2001	Laia Pujadas València	Xavier Soler i Nil Molas
2002	Eudald Valdivieso Roca	Arnau Pujadas i Arnau Arcarons
2003	Joan Carles Baroy Bigas	Marta Rovira i Marc Farrés
2004	Berta Bosch Cirera	Roger Rifà i Sergi Estrada
2005	Genís Serrabassa Agramunt	Ernest Costa i Adrià Ballart
2006	Eduard Madrid Bosch	Enric Domènech i Amadeu Malats
2007	Gerard Pujadas València	Laura Barcons i Sergi Saez
2008	Nil Gamissans Collell	Arnau Casellas i Mariona Collell
2009	Martí Bosch Cirera	Arnau Estrada i Roc Pujadas
2010 ⁴³	Gemma Madrid Bosch	Marta Madrid i Gina Pou
2011	Gemma Madrid Bosch	Marta Madrid i Gina Pou
2012	Lídia Gamissans Collell	Martina Soler i Roser Collell
2013	Gerard Baroy Bigas	Marc Sala i Jordi Puig
2014	Biel Autet Solà	Jordi Gurt i Gemma Barcons
2015	Bruna Pietx Palomar	Adam Pujadas i Pol Naden

/ La celebració

/ La celebració

Les transformacions socials de la societat des de finals del segle XIX no han afectat, gairebé en res, l'estructura de la festa dels Tonis. Així ho indiquen les referències més antigues escrites, les vivències dels Tonis veterans, així com el record del que havien sentit aquests Tonis dels seus avantpassats. Francisco Domènech Sala explica que, a mitjan segle dinovè, se celebrava una trobada de carruatges, tartanes i cavalleries en algun punt entre l'Esquirol i Sant Martí Sescorts; possiblement al pla de Tarrés. Es trobaven en aquell lloc al voltant de migdia del 17 de gener, després d'assistir a la missa en honor a sant Antoni oficiada a les respectives parròquies. Domènech descriu la festa: "En aquestes trobades es tractava de fer-hi un bon àpat, i sobretot molta gresca amb uns quants tragos de vi. [...] s'organitzaven curses de cavalls i s'apostaven pollastres, dotzenes d'ous i algunes llonganisses". Després d'aquesta manifestació festiva "[...] marxaven corrents perquè els esperava encara el deure de cuidar el bestiar i, a alguns d'ells encara els quedava alguna hora de munyir vaques". L'oncle de Domènech li explicava que els seus besavis s'havien conegut en una d'aquestes festes.⁴⁴

Hi ha la possibilitat que aquesta festa dedicada

a sant Antoni, en el transcurs del segle XIX, s'hagués traslladat al nucli urbà de Manlleu i s'hagués transferit, especialment, als col·lectius de traguers i taverners. Tot i això, és més versemblant que aquesta manifestació recordada per Domènech fos la festa del grup de pagesos, paral·lela a la dels oficis esmentats abans. En algun moment, per la pèrdua d'importància de l'ofici de transportista amb força animal, s'havien integrat les dues activitats i, segurament, la pagesa havia absorbit l'altra fins a donar-li la tipologia de celebrants actual.

La festa, des de finals del segle XIX –de quan provenen les dades més antigues– i durant tot el segle XX, ha mantingut els seus trets característics; un fet que no ha estat renyit amb la renovació i adaptació als temps.

---

44 Domènech, Francesc. "Història dels Tonis explicada per l'oncle Pepet". Gremi de Tonis. Manlleu Festes 1999. Manlleu: Gremi de Tonis, 1999, p. 14

El butlletí

A les dècades de 1940 i 1960, s'imprimien uns cartells que anunciaven les festes i en els quals constava la programació d'activitats, els premis de la carrers de cintes i, fins i tot, el reglament de les carreres hípiques.

El primer butlletí que es conserva sobre la Festa dels Tonis és de l'any 1964. Tenia 16 pàgines, de les quals només quatre contenien informació de la festa. Des d'aleshores, ja es constata l'aparició, a cada edició, d'un llibret de diverses pàgines.

En el butlletí de 1980, sota el títol de "Pòrtic", la Junta es reafirmava en la voluntat de dotar la publicació amb unes temàtiques de possible interès per als Tonis: "La nostra intenció queda ben palesa en el contingut de la revista. Volem fer modestament una mica de divulgació ramadera i agrícola, perquè una gran majoria dels socis són agricultors i ramaders".⁴⁵

Des de la celebració del premi fotogràfic, la portada d'aquest butlletí conté una fotografia que s'escull entre les que hi participen i que no necessàriament ha de ser la guanyadora. La Junta la selecciona perquè, segons el seu punt de vista, és la que transmet millor l'essència de la festa.

Celebracions cíviques i lúdiques

Les festes dels Tonis de Manlleu es recorden, especialment, pel seu aspecte lúdic. Cada any es presenta un atractiu programa d'activitats adreçades a totes les edats i preferències. En aquest estudi se'n presenten algunes, triades per la seva importància dins el context festiu passat i present i pel ressò que han assolit en la llarga història del col·lectiu.

Pregó

Des de l'any 2000, els Tonis conviden una personalitat de la cultura manlleuena, preferentment que tingui alguna vinculació amb l'entitat, per fer i llegir el pregó inaugural. L'emplacen a encetar les festes amb un text de tipus més o menys literari on no solen faltar els records de festes passades i variades anècdotes. La sala de sessions de l'Ajuntament de Manlleu, per major prestigi de l'acte, és l'espai on s'exerceix aquesta activitat que enceta el període festiu.

---

⁴⁵ Junta, La. "Pòrtic". Gremi Tonis. Manlleu, 1980. Manlleu: Gremi de Tonis, 1980, f. 2

Llista de pregoneres i pregoners

2000	Joan Domènech Muns
2001	Armand Quintana Panedas
2002 ⁴⁶	Joan Collell Serra
2003	Joan Collell Serra
2004	Mercè Puntí Sañé
2005	Dolors Collell Surinyac
2006	Pere Farrés Arderiu
2007	Pilar Cabot Vila
2008	Xavier Boada Pujol
2009	Pep Poblet Freixa
2010	Llucià Ferrer Pons
2011	David Plana Rusiñol
2012	Anna Piella Cros
2013	Emili Jané Tor
2014	Agustí Prat Aguilar
2015	Joan Arimany Juventeny

46 L'any 2002 estava previst que el veterinari Joan Collell fos el pregoner. Amb tot, la pesta porcina que va afectar Osona en aquelles dates el van mantenir ocupat per raons professionals i no el va poder llegir. Ho va fer l'any següent.

Cercavila de vigília o passant de nit

El 1893, Domènec Torrent i Garriga ja explicava que per la vigília de sant Antoni, quan ja era fosc, els traginers i els taverners, amb atxes enceses, feien una cercavila, acompanyats d'orquestra i aprofitaven per visitar les cases on criaven cavalleries (TORRENT, 1893: 187).

Quan fa referència a la Festa dels Tonis, el Dr. Gasol diu que "[...] aquesta festivitat gremial conserva la costum del "passant" d'orquestra, la vigília al vespre". L'autor afirma que "[...] abans eren moltes les festes manlleuenques que tenien aquesta renouera forma d'anunciar-se" i afegeix que "[...] diverses festes populars, com la dels traginers per Sant Antoni, les dels ocellistes i moltes d'altres ja en la vigília al vespre donaven avís de llur celebració amb el passant que la cobla feia per la Vila, anant a dues fileres els socis

D'esquerra a dreta: Francesc Camps, Cristòfol Vives, Josep Roca, Jaume Parramon, Josep Prat, Armand Quintana i Josep Costa prenent rom cremat al *Matadero* a la dècada de 1980. Fons Tonis de Manlleu.

Celebració durant el passant de vigília de la festa de Sant Antoni de 1990 dins la cansaladeria xarcuteria Camps.

Foto: Joan Sitjà Estrada. Fons Tonis de Manlleu.

respectius que duien atxes de vent enceses i flamejants i ostentant el propi penó o bandera, darrera la qual la cobla manlleuena sonava una marxa adient”.⁴⁷ Per altra banda, l'escriptor manlleuenc Armand Quintana a *El temps cremat*, descriu aquest passant amb gran fidelitat quan tractava, de forma novel·lada, la festa a sant Antoni Abat i el col·lectiu al qual denominava Tonets: “El xivarri començava la vigília del Sant amb la desfilada nocturna dels Tonets, presidida pel banderer i les borlistes. Dalt de cavall anaven a buscar l'estendard de l'Associació que guardava el banderer de l'any anterior i el portaven, en comitiva, a casa del que havia estat nomenat enguany. Aquest, en rebre'l, el col·locava al balcó, esplèndidament il·luminat. Aprofitant el trajecte, passejaven l'ensenya per tota la vila. Els precedia l'orquestra. I una colla de vailets amb atxes enceses desentenebrien els espais més difícils del recorregut, que ho eren, sobretot, pel risc de relliscades damunt el gel.

Per combatre el fred feien parada davant les cases dels Tonets més notables, que convidaven a galetes i ratafia; i després de la desfilada, la gent acudia al cafè de la Plaça on es celebrava el concert que s'allargava fins més enllà de mitjanit” (QUINTANA, 1995: 30). Tot i el caràcter imaginatiu del text i del canvi d'alguns noms, reflecteix amb precisió una activitat que el mateix Quintana havia vist i viscut molts anys. Cal recordar que ell mateix va ser el primer banderer infantil dels Tonis manlleuencs l'any 1931.

El punt de sortida d'aquest passant ha estat, tradicionalment, la plaça Fra Bernadí i, més concretament, el desaparegut Bar Parramon. En algunes edicions, el punt d'arribada era aquest mateix bar, on es feia un concert. En d'altres, acabava a l'Escorxador municipal on es feia una botifarrada. En les darreres edicions, el seguici s'ha acabat en diferents establiments de restauració on s'ha fet rom cremat que s'acompanya amb cafè dolcet i la botifarrada. És un moment de gran xerinola que s'acaba amb una sessió de cant improvisat.

El recorregut dels Tonis, acompanyats d'una banda musical, passa per diferents establiments comercials, bars i altres locals –com el mateix ajuntament de la ciutat–, on se'ls convida

---

⁴⁷ Gasol, Josep M. “El calendari...” *Ibíd*

a beguda i embotit. Per aquest motiu, durant un temps, el passant es va conèixer amb el nom de *cercavila gastronòmica*.

S'aprofita, també, per passar per les cases dels *cordonistes*, grans i petits, que són properes al centre urbà. Aquesta processó laica no és gens protocol·lària i esdevé un moment de gran germanor entre els Tonis i l'ocasió per expressar les ganes de gresca que sempre els acompanyen. És, també, una ocasió per dur aquell element de vestir –el barret– tan característic del col·lectiu.

Passant de nit fent parada al mas Prat, la casa del banderer Josep Prat de l'any 1985. Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

Passant dels Tres Tombs

De la programació festiva dels Tonis, com en la gairebé totalitat de festes dedicades a sant Antoni Abat, en sobresurt el passant dels Tres Tombs. A Manlleu, l'any 1930, al passant posterior a la benedicció de cavalleries ja se li dóna el nom de Tres toms (sic).⁴⁸ Aquesta denominació tradicional ha comportat que, en les darreres edicions, quan s'acaba la cercavila de carruatges i cavalleries –abans del Ball del Ciri– es facin tres passades o tombs per la plaça Fra Bernadí.

Joan Domènech recorda que “[...] abans se sortia de l'ofici solemne i, en corrua-processó, s'anava fins a la capella del Sant”. El seguici estava encapçalat per “[...] la creu parroquial, tres clergues amb els administradors i la junta gremial amb bandera. Pel camí es beneïa tot el bestiar que s'anava trobant i s'afegia gent a la rua”. En el seu pregó del 2000, Domènech explica que antigament el passant tenia un recorregut establert que començava a la plaça del Pou [actual plaça de Crist Rei] i continuava cap a la plaça Trias, carrer del Comte, plaça Quintana, plaça de Dalt Vila, Mercadal, Baixada de la Font, carrer de la Font, Call de Ter [actual carrer d'Enric Delaris] i parava a davant la capella on es feia una nova benedicció i es cantava el Tedeum.

48 Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 18 de gener de 1930, núm. 27, p. 12

Després se seguia fins al carrer d'Horta de Font on es feia una altra parada a casa del traginer conegut com Descarnat. En aquest punt es beneïa tot el bestiar i hi havia coca de pinyons i vi per a tothom. El retorn al temple parroquial es feia pel carrer del Pont, el de la Font i es pujava, de nou, cap a l'església; al campanar hi havia repic general de campanes.⁴⁹ Ja des de fa molts anys, el recorregut cada any és diferent. Els Tonis manlleuencs trien el circuit en funció dels domicilis dels banderers, especialment l'adult, i dels *cordonestes*, ja que es procura visitar algunes d'aquestes llars.

Durant les primers dècades del segle passat era habitual guarnir ostentosaament els animals. Maria del Mar Basagaña se'n fa ressò al llibre *Manlleu: recull gràfic 1886-1965*: "[...] tots els animals anaven nets i arreglats i els carros es guarnien amb els millors arreus de vellut i seda que només s'utilitzaven per a aquesta diada" i, continua dient que "[...] d'altres guarniments eren de cuir embetumat –molts d'ells fets i adobats per Josep Castanyé, conegut com el siller del passeig de Sant Joan". Basagaña també comenta que "[...] les bèsties també portaven els cascots pintats de negre, alguna campaneta de llautó lluent que sonava amb el trot i algun llaç d'allò més empipador a la cua. Al cap i a la crina se'ls posaven uns plomalls i rams de flors de paper i boix" (BASAGAÑA, 2001: 199). Era costum fer un concurs per premiar les cavalleries més ben guarnides. El 1922, per exemple, un ase duia un element amb les quatre barres de la senyera damunt la gropa i un plomall al cap i garlandes

de boix trenat per tot el cos. Jaume Collell, que recull el testimoni de Pere Gil, comenta que "[...] amb aquesta bèstia guarnida així, guarniments que van costar només sis pessetes, guanyaren el premi artístic i que a resultes d'ell els pagaren un sopar a tota la colla"⁵⁰ L'any 1939 el passant es va fer, de forma forçada i per primera i darrera vegada, fora de les celebracions de sant Antoni de gener. Els darrers episodis de la Guerra Civil ho van impedir i, per aquest motiu, la festa es va fer el 13 de juny, dia de sant Antoni de Pàdua.

Una de les tradicions en relació al passant dels Tres Tombs és que estigui acompanyat per alguna orquestra, cobla o altra formació musical. En algun cas, però, l'acompanyament ha tingut més protagonistes. L'any 1972 i el 1973, el passant va estar acompanyat per la secció muntada de la policia municipal de Barcelona que va oferir una recordada exhibició en el domini de cavalls. El 1974 van ser-hi presents les majorettes de Mollet i la seva banda de música. I el 1978, la banda de l'Empastre de València va posar la nota musical i de color a la cerca-tila. En els darrers anys hi són imprescindibles un grup de grallers i un grup de bastoners que porten una nota tradicional en contrast amb la també imprescindible i colorida banda Riverter Dixieland.

Entre 1981 i 1988, en el transcurs del passant, se celebrava el concurs de carrosses que consistia a guarnir el

---

49 Domènech, Joan. Pregó... Ibid. f. 2

50 Collell, Jaume. "Les mil facècies dels Tonis d'abans". Gremi de Tonis. Manlleu, 1977. Manlleu: Gremi de Tonis, 1977, f. 12 revers

carruatge amb un estil propi de carnestoltes. Hi havia premis econòmics en dues categories: carrosses estirades per animals i carrosses motoritzades. Des de 1999, en el marc de la Federació Catalana dels

Tres Tombs i, posteriorment, mitjançant la Federació de Tonis d'Osona, Moianès, Lluçanès i Vallès Oriental⁵¹, s'actua en coordinació amb les entitats organitzadores del passant a d'altres poblacions de la comarca.

Mul guarnit per al passant dels Tres Tombs l'any 1922. AMMA. Fons l'Abans. Arxiu Josep Cirera Boix.

⁵¹ Inclou els municipis de Bigues, Centelles, l'Esquirol-Santa Maria de Corcó, Folgueroles, La Garriga, Manlleu, Roda de Ter, Perafita, Prats de Lluçanès, Santa Eugènia de Berga, Sant Miquel de Balenyà - Seva, Taradell, Tona, Vic, Voltreganès

Grup de genets durant el passat dels Tres tombs de l'any 1922. AMMA.
Fons l'Abans. Arxiu Josep Cirera Boix.

Banderer i *cordoner*s de l'any 1930 encapçalant el passat dels Tres Tombs al capdamunt del carrer Cavalleria. S'hi pot veure Benito Callejón. AMMA. Fons l'Abans. Arxiu Josep Cirera Boix.

Banderer i *cordoner*es durant el passat dels Tres Tombs de 1930 a la plaça de Dalt Vila. Hi apareix Ramon Cirera, Benito Callejón i Josep Trabal entre d'altres. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Passat dels Tres Tombs al capdamunt del carrer d'Enric Delaris celebrat el 13 de juny de 1939 per la finalització de la Guerra Civil a principi d'any. Hi apareix Eudald Domènech, Manel Roma, Fabricià Gaja, Joaquim Muntada i Elvira Farrés, entre d'altres. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Actualment, al seguici manlleuenc hi participen uns quaranta carruatges de diverses tipologies, un centenar de genets amb el seu cavall i una diligència amb els balladors infantils del Ball del Ciri.

Diverses anècdotes, com no podia ser d'altra manera, han incidit puntualment en el passant dels Tres Tombs.

L'any 2002, per exemple, a causa d'un brot de pesta porcina clàssica (PPC) que va afectar molt directament les explotacions de la comarca d'Osona, el bestiar no hi va participar; aleshores, van ser els mateixos Tonis els qui van desfilat sols i a peu pels carrers de Manlleu. Quatre d'aquests duien, sobre les espatlles, la imatge de sant Antoni damunt d'un baiard.

En les darreres edicions, el passant dels Tres Tombs ha estat precedit per un esmorzar, anomenat de traginers, en el qual els participants agafen forces per la intensa activitat del dia.

És interessant constatar els elements que diferencien el passant dels Tres Tombs de Manlleu del d'altres poblacions. Un d'aquests és la cercavila que no té un itinerari preestablert i fix per a cada edició, sinó que es dissenya en funció d'on viuen els administradors (en aquest cas, banderer i *cordonestes*). L'altre aspecte és que a Manlleu no hi ha tradició de fer tres tombs al voltant de l'església, sinó que l'eix és la plaça Fra Bernadí. També marca la diferència el fet que és una festa d'un col·lectiu determinat cap a la resta de la gent de la població i visitants, però especialment per al gaudi del mateix col·lectiu i tot està pensat per arribar al punt final, la plaça Fra Bernadí, on es dansa el Ball del Ciri.

I l'últim element diferenciador són el banderer i els *cordonestes* infantils, ja que aquestes figures només existeixen a Manlleu.

Carreres hípiques

Una activitat que no faltava en les celebracions a sant Antoni Abat era la de les carreres hípiques, de diversa tipologia, on es posava a prova la destresa de bèsties i genets.

Curses de velocitat

Les curses més esperades i competides eren les de velocitat. Fins al 1929, l'escenari per aquest esdeveniment va ser la carretera de Torelló. El punt de sortida estava situat al capdavant de l'actual carrer de Torelló. La finalització, per als animals que tenien major recorregut, era a davant del mas Camporat. Hi participaven cavalls, eugues, mules i ases. A les primeres edicions del segle XX, els guanyadors van ser, el 1900, Adjutori Quintana en el grup d'eugues; Hipòlit Ausiró en el de mules; i Tomàs Padrós en el d'ases. El 1901, els premis se'ls van repartir el veterinari Joan Vi-lar en el grup de cavalls; Tomàs del Verdaguer en el grup de mules i Ramon Güell en el grup d'ases.

Nuño amb el cavall Lucero en una cursa de velocitat a l'avinguda de Roma. A sota, hi apareix a la dreta Francisco Domènech. Dècada de 1960. Fons Tonis de Manlleu.

L'any 1930, possiblement per l'asfaltat de la carretera de Torelló, les curses es van traslladar a la carretera d'Olot. En aquest cas, se sortia de la confluència d'aquesta via amb la carretera de Roda, actual plaça de Sanglas Alsina. Per als cavalls i les haques, la cursa acabava al revolt de la serra de Llafrenca i per a les mules, a can Titella. El 1931, els guanyadors de les competicions van ser Adjutori Quintana i Pere Tarrés en el grup de cavalls; Jaume Aguilar i Esteve Montmany en el d'haques; i Joan Molera i Josep Bigorra en el de mules.

Aquest tipus de curses no estaven exemptes de risc. El 1934, per exemple, l'edició va ser força accidentada. El periòdic *Manlleu*, després de destacar que havia estat una activitat molt lluïda i molt presenciada, recollia la següent crònica: "Dis-sortadament un animal va atropellar una dona, la qual resultà amb ferides a la cama i magullament general de les quals va guarint. La Junta de Tonis en saber l'accident amb el major zel i promptitud va atendre convenientment l'accidentada. També el jove cavaller Josep Rosés va ésser desmuntat sense però que en sofrís cap ferida".⁵²

⁵² Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 27 de gener de 1934, n.185, p.7

De la dècada de 1940 és l'anècdota que aporta Francisco Domènech i Sala i que fa referència a una curiosa juguesca. L'aposta es basava en una competició entre un cavall, conegut pel nom d'El Moro, propietat d'en Joan de Corcó i el camió de Jaume Domènech, conegut per Jaume Dogaria. Si bé en algun moment va semblar que el camió podia guanyar l'animal, a la meitat del trajecte es va calar i va quedar parat. Pocs instants després, el cavall va arribar a la meta. El conductor va demanar una segona oportunitat, però quan s'estava a punt d'iniciar la segona cursa, el vehicle va patir una avaria a les bieles. Domènech recorda que "[...] en Jaume Dogaria, novament derrotat, no parava d'exclamar-se i d'explicar que havia tingut una 'gran avaria' doncs se li havien fos les 'violes', volent dir les bieles" i afegeix que "[...] aquesta confusió de noms encara va fer augmentar més la gresca entre el públic assistent". Una anècdota que, tal com diu Domènech, es va tenir present molt de temps: "[...] moltes vegades, recordant vells temps, els Tonis parlem de les 'violes' d'en Dogaria!".⁵³

El reglament amb el qual s'organitzaven les carreres era particular de l'entitat. L'any 1964, aquesta normativa indicava que hi havia diferents premis: cavalls, haques -l'animal que fes més de set pams i quart d'alçada formaria part del primer grup- i mules. Finalment, per a la resta de reglamentació es remetia a les normes tradicionals de la carrera i s'avisava que la junta no es feia responsable dels accidents.

Les curses eren molt competides. El 1969 hi van participar dotze cavalls i dues haques en un any en què el temps no va acompanyar.

La rivalitat per aconseguir arribar en primer lloc havia proporcionat anècdotes que encara es recorden. Joan Solà, de la veu de Joan Collell, recorda les curses a la carretera d'Olot: "Era en el temps que en Molera, conegut en el llenguatge *tonístic* com el llarg de can Xaran, guanyava totes les curses de mules. Era tot un espectacle veure'l damunt de la seva mula, amb tot un reguitzell de moviments articulats de peus i braços simulant llargues aspes de molins de vent, semblava un modern Quixot. I el cert és que deixava enrere tots els seus competidors".

Collell afegeix que "[...] això passava en l'època que la petita haca d'en Duran, que no feia més de cinc o sis pams, es podia totes les altres de més talla".

I ho acaba recordant que "[...] era el temps en què el mosso del Sot de la Biga amb aquella famosa euga del Sot, que com l'haca d'en Duran, no era pas massa alta, ni tampoc tenia una estampa del clàssic animal de curses, però amb un temperament extraordinari, havia guanyat molts anys consecutius les carreres de la seva categoria".⁵⁴

En els anys posteriors es va canviar diverses vegades de recorregut. El passeig del Ter, anomenat 'antic passeig dels Esqueis', i l'avinguda de Roma, encara per urbanitzar, eren els llocs elegits. El 1970, en aquest darrer emplaçament, va tenir lloc un dels accidents més greus de tota la història de la festa dels Tonis. En aquella ocasió hi havia setze genets que corrien, damunt dels cavalls, de quatre en quatre. Explica la crònica de la premsa de l'època que corrien,

"[...] ante millares de espectadores de la localidad " sense novetats "[...] hasta que en el transcurso de la cuarta manga el caballo montado por José Comellas Muntada, de Manresa, a la altura de la calle de Nuria, inopinadamente, arremeti  contra el público alcanzando a varios espectadores, siete de los cuales tuvieron que ser trasladados al Hospital-C nica de San Jaime, debido a la importancia que revest an sus lesiones".⁵⁵

En les primeres èpoques els premis eren en espècies. Segons els anys, explica M. del Mar Basagaña, "[...] el premi de la categoria de cavalls i eugues consistia en un xai, el d'haques consistia en un cabrit, el de mules en un parell de pollastres i un paquet de cigars, i el d'ases grans en un parell de pollastres (BASAGAÑA, 2001: 206). Més endavant, el premi ja era en diners.

A finals de la dècada de 1960, el volum econòmic dels premis assolida les 20.000 pessetes i el 1977 la quantitat a repartir en la carrera era de 50.000 pessetes. En aquesta època, el circuit va passar del Passeig del Ter a les instal acions permanents del Club H pica Manlleu situades en terrenys del Fugurull i, més tard, als de la casa de la Moreta.

53 Domènech, Francisco. "Les 'violes' i el cavall". Gremi de Tonis. Manlleu: festes 1994. Manlleu: Gremi de Tonis, 1994, p. 6-7

54 Sol , Joan. "Les curses de cavalls". Gremi dels Tonis, 1980.

Manlleu: Gremi de Tonis, 1980, f. 3 revers

55 "Carrera lamentablemente accidentada".

Comarca sindical de Manlleu. 21 de gener de 1970, núm. 355, f. 5 revers

Carrera de cintes

La carrera de cintes és una modalitat d'exercici h pic on es posa més a prova l'habilitat que la força. A la deguda velocitat, cavall i genet, han de passar per sota d'una estructura amb un pal travesser d'on pengen unes cintes amb una anella a l'extrem; amb un punxó, i no amb els dits, el genet ha d'intentar endur-se anella i cinta. Després de diverses passades, es considera guanyador o guanyadora quin hagi pogut despenjar m s anelles. Com que els animals no han de córrer gaire, és una activitat adaptable a diferents espais urbans.

Antigament, els guanyadors eren premiats amb unes bandes que confeccionaven un grup de modistes i broadores.

Grup de cosidores exposant les cintes confeccionades per premiar els guanyadors de la cursa de 1942 a la plaça Fra Bernadí. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Genets en competició a la cursa de cintes de 1945. El genet en primer terme és Francisco Domènech. Hi apareix l'agutzil Joan Serra, Ramon Carandell i Ramon Espadamala, entre d'altres. Fons Tonis de Manlleu.

Ramon Trabal de cal Torero agafant la cinta. Dècada de 1940. Fons Tonis de Manlleu.

Joan Serrat de la cantina en una cursa de cintes de la dècada de 1940. S'hi pot veure a la foto Ramon Camp i Eudald Domènech, entre d'altres. Fons Tonis de Manlleu.

Maria del Mar Basagaña explica la carrera: “Més d’una cinquantena de genets, alguns amb més traça que d’altres, se situaven davant de l’antiga seu de Caixa Manlleu per començar la carrera. Un genet darrera l’altre iniciava la cavalcada cap a les anelles. Amb una mà subjectaven amb força les regnes per dominar millor l’animal” i afegeix que “[...] s’ha de tenir en compte que molts anys la plaça tenia plaques de gel i en alguna ocasió un parell de dits de neu. Això feia més difícil el domini de l’animal i posava més emoció a la cursa. Amb l’altra mà, el cavalcador aguantava el punxó amb el qual havia d’agafar la preuada anella”. Basagaña acaba relatant que “[...] amb molta punteria, i encara més equilibri, els Tonis passaven el seu punxó per una de les anelles, mentre el públic concentrat a les escales s’ho mirava expectant. Els que havien filat més prim eren obsequiats amb una cinta i un petó de la pubilla” (BASAGAÑA, 2001: 204).

Darrerament, aquesta carrera s’ha organitzat esporàdicament. L’any 2010, per exemple, va tenir lloc el 16 de maig –fora del programa festiu de sant Antoni– al passeig del Ter i va haver-hi una gran participació.

Carrera de burros

La cursa que prenia un to més distès d’entre les diferents que es feien per les festes dels Tonis era la de burros o ases petits. A finals del segle XIX es celebrava en el mateix lloc que la resta de competicions de velocitat, amb recorregut més curt; des de principi de la dècada de 1930, es va fer a la plaça Fra Bernadí. El primer premi, assignat al *burriquet* guanyador, podia ser un parell de pollastres i, el segon, un parell de colomins. També s’obsequiaven l’últim que arribava i el primer que bramava (BASAGAÑA, 2001: 209). El reglament de l’any 1964 remarcava que, per a la cursa d’ases petits o *burriquets*, els genets no podien tenir més de dotze anys. I s’avisava que no era permès utilitzar fuets per animar l’animal, però sí que ho era portar un bastó de dos pams i mig.

Participants a la primera edició de la carrera de burros internacional de 1990. Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

Durant alguns anys aquesta activitat es va suspendre. A partir de l'any 1990, a la plaça Fra Bernadí, es va celebrar l'anomenada Carrera de burros internacional. Aquesta cursa tan particular tenia un reglament molt especial que exigia a tots els burros participants que tinguessin quatre punts de recolzament a terra i que els burros i els genets tinguessin el certificat sanitari, segons ordre donada pel fictici Comitè Olímpic dels Burros (COB), amb l'objectiu de salvaguardar la salut dels espectadors. També es recordava la total prohibició de fuetejar el públic i el bestiar amb qualsevol instrument de càstig i tortura (bastons, fustes o cosses al cul). L'espectacle va durar cinc edicions.

Al centre, Ricard Guillaumes al damunt d'un burro durant la cursa.
Fons Tonis de Manlleu.

Balls i espectacles

Des de sempre, les festes de sant Antoni Abat han inclòs balls en la forma i dimensió pròpies de cada època. Els teatres i locals socials més selectes, ja desapareguts, eren seu i espai per escoltar i sentir la música d'actualitat: l'Edison i el Foment Mercantil. A aquests, s'hi afegien espais més petits on es tocaven concerts de música diversa; el cafè Esteve, el local del Circulo Nacional i els bars Parramon, la Pianola i Amadeu.

Durant dècades, un dels balls destacats era l'anomenat Ball d'Olla. Aquest estava anunciat, al butlletí de l'any 1972, amb les paraules "[...] confetti, alegria, ritmos modernos y música camp". Es desconeix el motiu i origen d'aquesta peculiar denominació, però en les diverses ocasions en què s'esmenta es fa com a sinònim de Ball de Tonis sense que representi res en especial. La primera referència d'un ball amb aquest nom és del 1935 i es va difondre especialment a partir de la dècada de 1950. En qualsevol cas, podia suposar un nom relacionat amb la barreja (olla) de balls per diferenciar-lo d'altres de reglamentats o formals com el Ball del Ciri.

A partir de mitjan dècada de 1970, el Ball d'Olla va desaparèixer del programa de festes i es va conèixer, simplement, com a Ball de Tonis.

La pubilla i les fadrines d'honor

Un element que va tenir un protagonisme destacat durant vuit edicions va ser l'elecció de la pubilla de Tonis i les dues dames d'honor. Els Tonis van recollir un hàbit que, durant alguns anys, havia mantingut el mateix ajuntament manlleuenc que, en plena Festa Major, elegia tres noies que declarava com a pubilla i dames d'honor de Manlleu per als següents dotze mesos.

Entre 1979 i 1986, un jurat triava tres noies entre les assistents al primer ball de Tonis que es feia abans del passant, amb la condició indispensable que fossin manlleuencs. En la primera edició, aquest jurat estava format per sis persones vinculades a la junta dels Tonis. Posteriorment, s'hi van incorporar els representants de la marca de begudes local que patrocinava l'esdeveniment. També en formaven part el banderer de l'any i l'alcalde o algun regidor de l'Ajuntament.

Una de les seleccionades assumia el paper de pubilla i les altres d'acompanyants. No es tractava, com en d'altres poblacions, de dotar aquesta figura de cap reminiscència tradicional en el context social català, sinó que, més aviat, era una versió casolana del concepte anglosaxó de miss que havia fet fortuna en zones turístiques.

Els mitjans de comunicació es van fer un ressò especial de la figura de la pubilla i les seves fadrines d'honor. El 1980, a portada, apareixia la fotografia de la primera pubilla amb un text que feia referèn-

cia a aquest esdeveniment: "Els Tonis de la Vila, aquest dissabte fan el primer ball de la festa en el transcurs del qual s'elegirà la pubilla dels Tonis 1980. Hom espera que l'envelat sigui ple de *gom a gom* ja que enguany aquest acte ha despertat molta expectació. És per aquets motiu que *Manlleu-publicació* vol tenir un record per a la Gemma Tona que, precisament demà, acaba l'etapa del seu pubillatge, el primer pubillatge d'aquesta nova tongada".⁵⁶

La pubilla i les fadrines d'honor de l'any 1982. D'esquerra a dreta: Olga Costa, Natxi Polo i Assumpta Nogué. Fons Tonis de Manlleu.

⁵⁶ "Nova publilla dels Tonis, aquest dissabte". *Manlleu publicació*. 11 de gener de 1980, núm. 80, p. 1

En aquella segona edició es va promoure un petit canvi de denominació en les dames d'honor, les quals es van conèixer com a fadrines d'honor. Un article aparegut a la premsa local, signat amb el pseudònim de Cal i 2 copi elogiava el canvi: "A una Pubilla no li escau honorificar-la amb dames que li restin honor. Li cal la companyia d'unes amigues joves; d'unes fadrines que completin el quadre agradable, formós i simpàtic de genuïna representació femenina a la festa".⁵⁷ El ritual d'elecció i nomenament és ben detallat en una altra crònica periodística d'aquell mateix 1980: "Abans de conèixer els noms, el nerviosisme i la curiositat envoltaven a tots els presents; els joves disposats a demostrar la seva aprovació o rebuig a la decisió del jurat. L'elecció va rebre l'aplaudiment de tots, havia estat encertada. La Marta, la Maria Carme i la Montse eren, indiscutiblement, una bona representació de la nombrosa presència femenina al ball d'inauguració Tonis 80. Els fotògrafs no donaven l'abast: "poseu-vos així!", "de cara!", "gireu-vos!", flash, flash i flash. Tots retratats".

El mateix text explica com "[...] el nomenament va anar seguit de la imposició de la banda de Pubilla i Dames, per part de la pubilla de l'any passat, Gemma Tona, i la Dama d'honor Marina Rifà".⁵⁸

Durant les primeres edicions, la tria de la pubilla i fadrines encara va seguir essent notícia. Després de l'elecció de 1982, la premsa seguia omplint part de les pàgines amb aquest acte i aprofitava per demanar innovacions: "Ara que, des d'aquí i recollint un sentiment amplament estès entre la congregació de persones

que altre dia omplien l'envelat, proposem que l'any vinent aquests Tonis tan trempats i valents facin la tria de l'hereu i els fadrins".

I acabava en una mostra de llenguatge entre irònic i sarcàstic: "[...] o sinó que l'acte de les pubilles sigui més americà: que surtin amb biquini i corona d'or. És clar, s'ha d'anar trobant la grapa en totes aquestes tradicions. Si cada any es fa igual no té suc. De tota manera el que la gent vol és riure una estona, ballar pels descosits i si hi ha alguna arrambada, un dia és un dia i no fa cap mal...".⁵⁹ Aquest seguiment periodístic recollia, malgrat tot, una sospita: "El jovent, aquest sector social que no ens mereixem vet-ho-aquí, dies abans de l'elecció de la pubilla i les fadrines, ja comença per sota terra que si tot està amanit, si ja les han triat, que tot és un muntatge. Els Tonis, els de la junta i els que no, diuen que res de res. Que ho comprovin, que com volen que les triïn abans si no se sap qui vindrà al ball, que l'elecció és sorpresa, que ni hi ha res muntat. La premsa es limita a publicar el veredict final: els Tonis de Manlleu ja tenen pubilla i fadrines".⁶⁰

Cap de les noves propostes apuntades pels periodistes manlleuencs es va dur a terme i l'elecció de pubilla i fadrines va tenir la seva darrera edició el 1986 sense que, des d'aleshores, s'hagi pretès recuperar.

57 Cal i 2 copi. "Pubilla i fadrines".

Manlleu publicació. 18 de gener de 1980, núm. 81, p. 5

58 "Marta Quer, pubilla dels tonis 1980".

Manlleu publicació... Ibíd, p. 8

59 "Les pubilles, els Sirex i... La Clenxa".

Manlleu publicació. 15 de gener de 1982, núm. 177, p. 7

60 "Les pubilles..." Manlleu publicació. Ibíd, p. 7

ANY	PUBILLA	DAMES D'HONOR
1979	Gemma Tona	Maria Àngels Collell i Marina Rifà
1980	Marta Quer	Montserrat Jordana i M. Carme Riu
1981	Montse Tarrés	M. Àngels Agramunt i Josefina Bonet
1982	Natxi Polo	Olga Costa i Assumpta Nogué
1983	Esther Vivas	Montse Sala i Esther Pou
1984	Maria Silvestre	M. Jesús Susín i M. Àngels Carrera
1985	Montserrat Burgos	Sílvia Carandell i Pilar Cortès
1986	Montse Blanc	Mercè Molist i Pilar Godayol

Orquestres, cantants i grups musicals

Les diverses orquestres, cantants i grups musicals que han participat en els concerts, balls i altres celebracions de la festa dels Tonis mereixen una atenció especial. Generalment, l'organització sempre ha procurat la presència de formacions reconegudes en l'àmbit nacional i estatal. En algunes ocasions, però, aquest aspecte ha donat un relleu especial al programa festiu.

Cal recordar la participació de diferents orquestres, al llarg de les dècades, que acompanyaven el passant dels Tres Tombs o que actuaven en algun concert o ball. Les sales utilitzades per a les actuacions destinades al ball, com s'ha esmentat, eren les disponibles en les èpoques corresponents: Ca l'Esteve, a finals del segle XIX i principis del XX; l'Edison, que va funcionar com a teatre, sala d'espectacles i cinema des de 1920 a 1972 o el Foment

Mercantil, local de la societat Foment Mercantil i Industrial.

Ocasionalment, també es va utilitzar el Cinema-teatre Garcia. D'aquest darrer espai, Josep Bosch i Joaquim Casas recorden l'ocasió en què, quan ja no s'utilitzava com a cinema, els Tonis van llogar la sala per als diferents balls. Els va caldre, però, desmuntar totes les fileres de butaques i passar-les a un local adjunt a través de l'estret carrer d'Horta d'en Font. Després de totes les hores de feina per treure-les, un cop acabats els balls, van haver de tornar les butaques al seu lloc. Cal esmentar, també, que en alguna edició es va instal·lar un envelat climatitzat o, fins i tot, que es va adaptar el pavelló del col·legi La Salle. Per als Tonis, res era un obstacle.

Fins als primers anys de la dècada de 1930, era una sola formació la que animava el conjunt d'actes. Els anys 1929, 1930 i 1931, va ser la cobla-orquestra La Principal de Palamós, una formació que devia ser

molt coneguda per participar a les festes, ja que la premsa la qualifica de “[...] la quasi manlleuena cobla”.⁶¹ Respecte a les festivitats de 1930, la premsa elogiava l’orquestra: “La Principal de Palamós ha comès el seu treball amb perfecció admirable, tal com ens té acostumats l’esmentada orquestra empordanesa”.⁶² Curiosament, aquell any, la formació va guanyar el premi –un porc– que sortejava la junta dels Tonis.

Els anys 1932 i 1933 els Tonis van canviar d’orquestra i l’escollida va ser l’orquestra L’Avenç de Sant Feliu de Pallerols. El 1936, en canvi, ja hi van intervenir dos

Joan Capri durant l’actuació a l’envelat del passeig del Ter, any 1980. Fons Tonis de Manlleu.

61 Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 19 de gener de 1929, núm. 1, p. 8

62 Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 18 de gener de 1930, núm. 27, p. 12

grups musicals: per al passant dels Tres Tombs, l’orquestra La Catalònia de Granollers; i per al ball d’Olla, l’orquestrina-jazz Els Font’s.

Va ser, precisament, la formació manlleuena orquestra Els Fonts –fundada per Antoni Font i Forgas (1896-1981)– la que durant moltes edicions va acompanyar les festes dels Tonis, ja fos en la cercavila de la vigília de la festa o en els diferents balls que se celebraven. En alguna ocasió feien de complement a d’altres formacions o cantants de renom. Va ser així amb el conjunt de Janio Martí del 1968 i 1972, amb l’orquestra Maravella el 1976 o amb el grup Acuario pocs mesos abans que Els Fonts desapareguessin. Igualment, van actuar al costat de cantants que s’havien fet un nom en el mercat discogràfic com Luís Aguilé i Josep Guardiola el 1970; Juan Pardo el 1972 o Jorge Sepúlveda el 1973.

L’any 1979 es va presentar als manlleuencs l’orquestra Plateria, que s’anunciava com la preferida dels joves. L’any 1980 va ser especialment sonada l’actuació del grup de rock Tequila, famós en el context de la *Movida madrileña* de l’època; dos anys després van ser els Sírex el grup estelar. També van ser presents a la festa conjunts de renom musical com Los Mismos, la Salseta del Poble Sec, l’Orquestra Cimarron i la Ràdio Topolino Orquesta.

Espectacles de varietats, comèdies de vodevil i obres de teatre

La festa dels Tonis de Manlleu sempre ha estat acompanyada d'un punt d'atreviment. La gresca ha estat un ingredient associat que li ha donat una personalitat pròpia i l'ha distingit respecte el calendari festiu local i comarcal.

L'any 1905, al teatre de la societat L'Estrella, es va estrenar el quadre escènic *La vigília de Sant Antoni*, presentat com un "quadre de costums manlleuenques". Havia sorgit fruit de la col·laboració entre dos manlleuencs: la lletra era del poeta Joan B. Güell i Soler (Manlleu, 1863 – Navàs, 1910) i la música de Joan Viladomat i Massanas (Manlleu, 1885 – Barcelona, 1940). L'any 1930, unes lletres de record afirmaven que "[...] encara existeixen molts manlleuencs que recordaran la gran festa que tingué lloc l'any 1905 en el teatre de la societat L'Estrella en el qual s'estrenà un quadre escènic [...] reproduint amb la més gran propietat la típica festa de St. Antoni Abad, patró dels traginers essent digne de notar entre la profusió de tipismes destrament presentats el tan tradicional *Ball del Ciri*".⁶³

La representació combinava la música de Viladomat - compositor de populars cuplets com *Fumando espero* o *El vestir d'en Pasqual* - amb la poesia de Güell, d'un estil propi de la Renaixença.

La transgressió de la moral podia arribar a portar més d'un maldecap als Tonis, especialment als més joves. Armand Quintana recordava una anècdota de

la seva època d'estudiant al Col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes (actual escola de La Salle) a finals de la dècada de 1920: "S'acostava sant Antoni i un dels *hermanos* –el nom del qual no vull recordar- ens va dir que, a Manlleu, aquella festa se celebrava d'una manera molt pecaminosa; per tant, en defensa de la moral, no toleraria que ningú –fos alumne extern o intern- aquell dia faltés a classe, [...] encara que estigués autoritzat pels seus pares". Quintana va entendre el missatge: "Per l'èmfasi que va posar en les seves paraules vaig entendre que el que no complís, les passaria morades".⁶⁴

Per altra banda, Joan Domènech recorda com, a mitjan dècada de 1940, un espectacle que ara es consideraria innocent va provocar tensions amb alguns dels espectadors més púdics. Després d'una cursa de braus, ja dins la sala Foment, va aparèixer una dona, "d'elegància infinita" i de la qual "les corbes no deixaven veure res més", vestida de torero damunt d'una mula. La penya Trukoff, grup de joves manlleuencs amb ganes de gresca, havien enfilat un guió ple d'humor. L'atreviment de presentar aquella noia va comportar explicacions. Un dels presentadors en va assumir la responsabilitat i es va excusar davant del públic després de reconèixer

63 Contijoch, Antoni. "En Joan Baptista Güell i Soler", Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 18 de gener de 1930, núm. 27, Suplement "Pàgines manlleuenques" núm. 1, f. 3

64 Quintana, Armand. Pregó... Ibid. f. 7

la indecència i provocació de la dona vestida d'home: "Us asseguro que ho tallarem, ho tallarem". Aleshores, un altre dels culpables va aparèixer amb una canya amb un cartell penjat que deia "[...] de hoy en adelante, prohibido montar a las mujeres". Aquest va ser l'irònic punt i final.⁶⁵

En el programa festiu tampoc hi faltava la presència d'artistes de revista musical que, d'altra manera, s'haurien hagut d'anar a veure a locals com El Molino o l'Arnau de Barcelona, amb actuacions 'picants' i grans dosis d'humor. El Tonis, però, procuraven que es respectessin les exigències morals de l'època, ni que fos fregant els límits del permès. Potser per aquest motiu era un esdeveniment esperat i elogiat. Precisament, el periòdic local

Mary Santpere durant l'espectacle 'Apa Tonis, vingui alegria' de la festa dels Tonis de 1980, celebrat a l'envelat del passeig del Ter. Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

Comarca, respecte l'espectacle de 1961, va fer el següent comentari: "Entre los múltiples actos celebrados con motivo de la Fiesta de Sant Antonio Abad el Gremio obsequió a su público con unas sesiones de variedades en el Edison tarde y noche del sábado último. Fueron de lo mejorcito que ha pasado por nuestro escenario y sin atentar ni a la moral ni al buen gusto, hicieron pasar un rato muy divertido a los espectadores que sobre todo por la noche acudieron en gran cantidad. De lo que se infiere que también el género se presta a crear su sugestivo espectáculo sin caer en procacidades innecesarias o en exhibiciones de dudoso gusto, siempre que una empresa artística se lo proponga. Razón de más para desechar ciertas basuras que

Orquestra Paradís a la sala discoteca Keeper durant el ball dels Tonis, any 1990 o 1991. Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

65 Domènech, Joan. Pregó... , l'ibíd. f. 5

hacen por ahí a veces”.⁶⁶ El butlletí de 1964, però, ja anunciava “[...] el gran espectáculo de variedades” com a “[...]espectáculo no apto”.

Aquesta sensació de pecat de la festa dels Tonis, dins el concepte de moralitat de l'època, es va materialitzar en l'espectacle de varietats on s'incloïen alguns números de cert atreviment en el vestuari i en la gestualitat. Aquest esdeveniment, molt esperat, tenia la virtut i capacitat de superar qualsevol intent de censura i repressió. Només es recorda que, un any, es van haver de retirar unes fotografies d'unes ballarines lleugeres de roba que s'havien col·locat a l'aparador d'un comerç.

Durant moltes edicions, la direcció d'aquest tipus d'espectacle va anar a càrrec de l'empresa de Ricardo Ardevol (a qui, l'any 1991, se li va fer un homenatge amb motiu de la vint-i-cinquena col·laboració) que va contractar per a la festa dels Tonis actors i actrius de l'escena catalana com Joan Capri, Mary Santpere i Rosa Maria Sardà; cantants i grups musicals de renom com la Trinca, Tequila, Víctor Balaguer, Concha Bautista, Luís Aguilé, personatges de l'humor com el màgic Andreu, els Hermanos Calatrava, Gila, i actrius de revista musical com Lita Claver 'La Maña' o Norma Duval.

Des dels Tonis calia donar el vist-i-plau a l'actuació prevista i per aquest motiu els banderers (sortint i entrant), els *cordones* i algun membre de la justa anaven a veure-la a Barcelona abans de la contractació, tal com ho explica Joan Collell, en el pregó de l'any 2003: “anàvem a supervisar (lògicament ocu-

FESTES DELS TONIS MANLLEU - 1990

DISSABTE, DIA 20 DE GENER A les 11 de la nit

Al Sidney Cinema: **GRAN ESDEVENIMENT!!**

PER PRIMERA VEGADA A LA COMARCA D'OSONA
LA GRAN VEDETTE DE LA REVISTA INTERNACIONAL
TRIUMFADORA AL FOLIES BERGERE DE PARIS

NORMA DUVAL

AMB EL SEU SHOW
COMPLET DE
COREOGRAFIA I BALLET

«POR NORMA»

DE GIRA ACTUALMENT PER EUROPA

NOTA IMPORTANT: Reserva d'entrades al Bar Parramon, a la Cansaladeria Comps o a qualsevol membre de la Junta. Fins el dia 12 de gener. Venda d'entrades a partir del dia 13 al Sidney Cinema

Hi col·labora: **RÀDIO MANLLEU**

LLET

Sali

C.A.C. PLANA DE VIC

Cartell de l'espectacle Por Norma, de Norma Duval, que va tenir lloc al Sidney Cinema el 20 de gener de 1990. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

66 Comarca sindical de Manlleu, 28 de gener de 1961, núm. 121, p. 6

larment) les vedets en el seu entorn. Una feina una mica compromesa pels que havíem de fer-la, però aquesta visita també donava lloc a maliciosos comentaris". Collell també fa referència a les dificultats del viatge: "en aquells temps no teníem pas cotxe tots i el viatge el fèiem en tren. Això comportava haver de tornar amb el primer tren del dia següent. Arribàvem amb la cara i els ulls ben endormiscats que, algunes vegades, intentàvem espavilar amb la miraculosa aigua de la Font de la Mare de Déu per arribar a casa alegres i xirois".⁶⁷

Collell també indica que l'organització d'aquests espectacles els va marcar una mica negativament: "[...] aquests espectacles ens varen marcar una mica pejorativament com a introductors del "destape" a la nostra vila, tot i que ho portem amb resignació". I posa èmfasi a l'edició del 1978: "[...] l'espectacle del vespre es titulava *Sexi sexi Show* i en Ricardo [Ardèvol] ens hi va colar la destapada, destapadíssima vedet Myrna Hens, molt coneguda a casa seva, i ens va anunciar un nu integral que vàrem aprofitar per ressaltar a la nostra revista". "Tenim la consciència ben tranquil·la, perquè amb una nota al final del cartell aclaríem que degut al nu integral de la vedet es prohibia rigorosament l'entrada als menors de 18 anys", afegeix Collell.⁶⁸

Els locals on s'havien celebrat aquests espectacles i que havien arribat a aplegar 1.500 persones van anar canviant d'ús o van desaparèixer com a tals. Aquest fet, especialment, però també l'esgotament d'aquest tipus d'espectacle van fer que

les varietats desapareguessin del programa de Tonis l'any 1993.

Tot i que algun any ja s'havia substituït l'espectacle de varietats per alguna obra de teatre de renom, havia sigut de forma molt esporàdica. En canvi, a partir del 1995, les representacions teatrals es van convertir en un al·licient artístic del programa. Encara es va mantenir el to còmic amb alguna comèdia de vodevil, però la tipologia ha estat diversa i, en gran part, ha estat protagonitzada pel grup local del Teatre Centre on, a més, es feien les representacions. A causa de les obres de l'edifici del teatre del carrer del Pont, les representacions es van traslladar al Teatre del Casal de Gràcia, a la Sala de ball i braseria Les Dames i, finalment, a l'Espai Rusiñol gestionat per l'entitat del Teatre Centre de Manlleu.

D'aquests darrers anys es recorden, especialment, el cabaret *Del Ter al Plata* de la companyia Comedia, dirigida per Jaume Collell, que commemorava el 125è aniversari del naixement del músic manlleuenc Joan Viladomat i l'obra teatral *La golfa dels Tonis* del grup Teatre Centre Manlleu, original d'Emili Jané i dirigida per Josep Colomer.

---

67 Collell, Joan. "Pregó de la festa del Gremi de Tonis - Manlleu 2003" [Pregó de les festes dels Tonis de Manlleu llegit a la sala de sessions de l'Ajuntament de Manlleu el 11 de gener del 2003. Document mecanografiat dipositat a la Biblioteca Municipal de Manlleu], f. 6

68 Collell, Joan. Pregó... Ibid. f. 6

Espectacle Las pícaras molineras de la festa dels Tonis 1989, celebrat al Sidney Cinema. Fons fotogràfic Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

Cabaret Del Ter al Plata, dirigida per Jaume Collell, amb Xavier Boada i Itziar Castro com a actors protagonistes.
Foto: Xevi Vilaregut.

Representació de l'obra teatral La golfa dels Tonis, original d'Emili Jané, dirigida per Josep Colomer i interpretada pel grup del Teatre Centre l'any 2013.
Foto: Constanç Navarro.

Any	Tipus espectacle	Nom espectacle	Artistes participants destacats	Lloc
1961	Varietats	<i>Estrellas de la televisión</i>		Teatre Edison
1962	Varietats	<i>Carrusel de variedades</i>		Teatre Edison
1964	Varietats	<i>Gran espectáculo de variedades</i>	Marysa i Julianelly	Teatre Edison
1965	Varietats			
1966	Obra teatral	<i>En Baldiri de la costa</i>	Pau Garsaball	Teatre Edison
1967	Obra teatral	<i>Un metge imaginari</i>	Joan Capri	Teatre Edison
1968	Varietats	<i>Caravana show 1968</i>	Hermanos Calatrava	Teatre Edison
1969	Varietats	<i>Mujeres siempre mujeres</i>	Conchita Bautista	Teatre Edison
1970	Varietats	<i>Mujeres, canciones y humor</i>	Mary Santpere	Teatre Edison
1971	Varietats	<i>Multicolor show</i>	Hermanos Calatrava, Pola Cunard, Emili Vendrell	Teatre Edison
1972	Obra teatral	<i>Sóc un viu...?</i>	Joan Capri	Teatre Edison
1973	Obra teatral	<i>L'hostal de la Glòria</i>		Teatre Centre
1974	Varietats	<i>Estelar show 74</i>	Ramon Calduch	Foment Mercantil
1975	Varietats	<i>Señores venga alegría</i>	Mary Santpere	Foment Mercantil
1976	Varietats	<i>Carrusel d'humor</i>	La Trinca, Víctor Balaguer	Sidney Cinema
1977	Varietats	<i>Estrip-tease show</i>	Cassen	Sidney Cinema
1978	Varietats	Gran vetllada artístic - frívol - musical <i>Sexi, sexi show</i>	Ramon Calduch, Mirna Hens	Sidney Cinema
1979	Varietats	<i>Vida de noche</i>	Hermanos Calatrava	Envelat

1980	Varietats	<i>Apa Tonis, vingui alegria</i>	Mary Santpere, Joan Capri	Envelat
1981	Varietats	Gran espectacle de música i humor	Eugeni, La Trinca	Envelat – pavelló La Salle
1982	Varietats	<i>Divertisíssim</i>	Andrés Pajares, Agata Lys	Envelat – pavelló La Salle
1983	Varietats	<i>Èxit, èxit, èxit!</i>	Pepe da Rosa, Pola Cunard, Lilian de Celis, Hermanos Calatrava	Envelat – pavelló La Salle
1984	Varietats	Espectacle d'humor integral; <i>Toma risa!</i>	Lita Claver 'la manya', José Luis Moreno	Sidney Cinema
1985	Varietats	<i>Humor a tope</i>	Joan Capri, Las Hurtado	Sidney Cinema
1986	Varietats	Super espectacle còmic-musical de varietats	Gila	Sidney Cinema
1987	Varietats	Espectacle arrevistat <i>Iva... mos todos a reir</i>	Hermanos Calatrava, Teresita 'la mojada', Serenella	Sidney Cinema
1988	Varietats	Espectacle arrevistat <i>Visca la risa</i>	Marianico 'el Corto', Regina do Santos, Josep Guardiola	Sidney Cinema
1989	Varietats	Espectacle arrevistat	El màgic Andreu, Vicky Luson, Diomny	Sidney Cinema
1990	Varietats	Gran esdeveniment! Per primera vegada a la comarca d'Osona <i>Por Norma</i>	Norma Duval	Sidney Cinema
1991	Varietats	<i>Con maña y a lo loco</i>	Lita Claver 'la Maña', Pippier	Sidney Cinema

1992	Varietats	<i>...y no pasa nada</i>	Tania Doris, Manuel Royo, Maria Pau Huguet	Sidney Cinema
1993	Varietats	<i>Una noche con Sara</i>	Suspès	Sidney Cinema
1994				
1995	Obra teatral	<i>Pel davant i pel darrera</i>	Grup del Teatre Centre	Teatre Centre
1996	Obra teatral	<i>Busco al Sr. Ferran</i>	Ferran Rañé, Emma Vilarasau	Teatre Centre
1997	Obra teatral	<i>El culekulé</i>	Xavier Bosch, Miquel Cors	Teatre Centre
1998	Sarsuela	<i>Cançó d'amor i de guerra</i>		Sidney Cinema
1999	Varietats	<i>Hoy, ensayo general</i>	Paz Padilla	Sidney Cinema
2000	Obra teatral	<i>Jets i hostesses</i>	Grup de teatre Arrels	Teatre Centre
2001	Obra teatral	<i>23 cm</i>	Grup de teatre Bitó Produccions - Albena Teatre	Sidney Cinema
2002	Obra teatral	<i>El meu veí és un barrut</i>	Grup del Teatre Centre	Teatre Centre
2003	Obra teatral	<i>Històries 3 russes</i>	Grup del Teatre Centre	Teatre Centre
2004	Obra teatral	<i>Tregui la llengua</i>	Grup del Teatre Centre	Teatre Centre
2005	Obra teatral	<i>Vagi-se'n Sra. Markam</i>	Grup del Teatre Centre	Teatre Centre
2006	Obra teatral	<i>Teatru</i>	Cia de teatre 45 RPM de Tarragona	Teatre Centre
2007	Obra teatral	<i>Aquí no paga ni Déu</i>	Agrupació teatral Sentfores	Teatre del Casal de Gràcia

2008	Obra teatral	<i>El sopar dels idiotes</i>	Grup de teatre AS-CUR-SEB de santa Eugènia de Berga	Teatre del Casal de Gràcia
2009	Obra teatral	<i>La nit de Sant Joan de Dagoll Dagom,</i>	Grup de teatre de Sant Hipòlit de Voltregà	Teatre del Casal de Gràcia
2010⁶⁹	Obra teatral	<i>Políticament incorrecte</i>	Grup teatre Arrels de Roda de Ter	Teatre Casal de Gràcia
2011	Cabaret	<i>Del Ter al Plata</i>	La Imperial	Sala les Dames
2012	Cabaret	<i>Cabaret de mitja nit</i>	Companyia M&M	Sala les Dames
2013	Obra teatral	<i>La golfa dels Tonis</i>	Teatre Centre Manlleu	Sala les Dames
2014	Obra teatral	<i>La gàbia</i>	Nou69 Teatre	Espai Rusiñol
2015	Obra teatral	<i>Amb abric o sense</i>	Teatre Centre Manlleu	Espai Rusiñol

---

⁶⁹Tot i estar programada, la funció es va anul·lar a causa de l'accident de trànsit de destacats socis

Premi fotogràfic

Des de 1978, els Tonis convoquen un concurs fotogràfic dedicat a les festes i, més especialment, al passant dels Tres Tombs, malgrat que cada any es va canviant la temàtica. En els primers anys, els organitzadors van ser la secció de fotografia del Grup Excursionista Manlleu i, posteriorment, el Grup Fotogràfic Manlleu.

En la primera edició, les bases adreçaven el concurs a tots els manlleuencs aficionats a la fotografia i cobria tots els actes organitzats pel Gremi de Tonis. Es podien presentar un màxim de cinc fotografies per concursant, de format 18 x 24 cm. Els cinc primers classificats obtenien un trofeu, mentre que els cinc següents, una medalla. Des del primer any, setmanes després de la festa, es va organitzar una exposició per mostrar les millors imatges i s'aprofitava l'acte per fer el lliurament de premis del concurs.

Joan Gabarró, que ha participat en l'organització de concurs des que el Grup Fotogràfic se'n va fer càrrec poc després de la seva constitució, recorda que en els primers anys hi havia dues temàtiques per concursar: fotografies dels Tonis i fotografies de bestiar. Aquest segon tema es va deixar de plantejar, ja que alguns participants utilitzaven animals de tot tipus i no els que el Grup havia previst i que eren els propis de la festa.

La tècnica sempre ha estat lliure, ja sigui en blanc i negre o en color. Gabarró constata que progressivament s'ha anat imposant la imatge digital. Igualment,

LOCALS del JOVENT
(plaça Berríadi)

EXPOSICIÓ FOTOGRAFICA

---

del II Concurs Comarcal de Fotografia

« FESTA DELS TONIS 1979 »

inauguració i lliurament de premis, dia 18 de març, a dos quarts d'una del migdia

Trofeus cedits per: Magnífic Ajuntament, Anglada Electrodomèstics, PYSESA, Cà-mara Agrària Local, Joieria Col·lelldemont, Pinsos Hens (Joan López) i 10 medalles del Gremi de Tonis.

Del 18 al 25 de març del 1979

Hores de visita:
Feiners: de 7 a 8 del vespre.
Festius: de 12 a 2 del matí i de 7 a 9 del vespre.

**amb la col·laboració del
Gremi de Tonis Manlleu**

Cartell de l'exposició fotogràfica de la segona edició del concurs comarcal de fotografia, any 1979. Exemplar dipositat a la Biblioteca Municipal de Manlleu.

certifica que, en els primers anys, gairebé totes les fotografies eren en blanc i negre; posteriorment van aparèixer els acolorits i virats fins a imposar-se el color. Només s'imposa la condició que les mides han de ser regulars, sobre un *passepapier* de cartolina de 30x40 cm –ja sigui horitzontal o vertical– i que es pot participar amb un màxim de tres propostes.

La participació sempre ha estat molt nombrosa, amb prop de 80 o 90 fotògrafs. Darrerament sembla, segons Gabarró, que ha baixat una mica, però sempre hi ha els fidels que hi són presents. El fet de distribuir les bases mitjançant la Federació Catalana de Fotografia i que sigui un concurs puntuable fa que hi participin fotògrafs i aficionats d'arreu de Catalunya. Un jurat independent del Grup Fotogràfic fa la selecció de les obres guanyadores i escull els tres primers classificats que obtenen un trofeu –gentilesa d'una entitat d'estalvi– i un premi econòmic, que aporta la mateixa associació de Tonis i l'Ajuntament de Manlleu.

El Grup Fotogràfic sempre ha procurat que les fotografies siguin de les festes de l'any en curs i, per tant, desqualifica les d'anys anteriors. En algun cas, s'ha donat la circumstància que, per al gran públic, la fotografia guanyadora no mereixia aquesta distinció, però el jurat l'ha volgut premiar per la tècnica utilitzada.

Paral·lelament i al marge de la selecció del jurat, una representació dels Tonis escull les imatges per a la portada del butlletí de l'any següent.

L'any 2014 es va estrenar la modalitat de concurs fotogràfic a través de les xarxes socials Instagram i Twitter, des d'on s'han d'enviar les imatges per participar.

Sopar de Tonis

Més enllà de l'estricta celebració patronal, la festa dels Tonis acaba amb un sopar multitudinari en el qual hi participen els principals actors de la festa. Aquesta trobada és hereva de les reunions, menys nombroses, que celebrava la Junta en la dècada de 1950 i 1960 i que servia per repassar com havia estat l'edició acabada, fer balanç i començar a preparar la de l'any següent.

Francesc Camps informa que, fins al 1971 –any en què es va incorporar a la junta com a banderer– no hi assistien dones: “[...] es convidava el rector, el tinent de la Guàrdia Civil, l'alcalde i el jutge de pau, tot homes. Les dones es quedaven a casa”. El mateix Camps parla de la seva proposta: “Vaig fer la proposta que aquest sopar havia de ser diferent i vaig recomanar que hi vinguessin les dones ja que si bé no participaven directament en l'organització de la festa, sí que ho feien pel fet de tenir paciència mentre nosaltres ho fèiem”.

Progressivament, aquest sopar es va anar ampliant amb totes i cadascuna de les noves incorporacions anuals, banderer i *cordonestes* i les seves respectives parelles, fins que va ser necessari buscar un restaurant amb capacitat suficient per encabir tots els convidats. Un fet que, en algunes ocasions, ha obligat fer-lo fora de Manlleu.

Es tracta d'un sopar de gran categoria que finalitza amb un ball i el sorteig de regals que han cedit expressament diversos establiments comercials de Manlleu. Com a premi especial s'ofereix l'obra artística que l'associació adquireix anualment en el Concurs de Pintura Ràpida de Manlleu que se celebra al voltant de la diada de Reis.

/ El ball del ciri

/ El ball del ciri

El Ball del Ciri –que antigament també s’anomenava del Boix- mereix una menció a part. Es balla a la plaça Fra Bernadí després del passant dels Tres Tombs i és l’única activitat dansada que encara perdura de les moltes que antigament s’organitzaven durant l’any a Manlleu. Els Tonis es consideren custodis d’aquesta tradició, ja que, des que se’n té coneixement documental, la dansa sempre ha estat vinculada a la festa de sant Antoni Abat.

El Ball del Ciri i del Boix de Manlleu

L’anomenat Ball del Ciri és una dansa de parelles que, en la seva tipologia més freqüent, tenia una funció ben determinada: escenificar la renovació anual de càrrecs d’una confraria o organització religiosa. Aquesta utilització del ball tenia un caràcter solemne, tal com ho indicava l’acurada vestimenta dels balladors. Precisament, en una monografia dedicada a aquest ball s’estableix que “[...] la seva característica principal és la seva acusada sobrietat” i s’afegeix que és “[...] un ritual d’iniciació de traspàs de càrrecs, en què apareixen uns participants concrets i exclusius que utilitzen alguns objectes útils per a la nova funció que hauran de desenvolupar (ALONSO, 2004: 9). Malgrat aquesta interpretació, que és la més acceptada, Joan Amades i Francesc Pujol en planteja-

ven una altra: “No fóra possible que el nom del Ball del Ciri vingués senzillament de l’obligació, per part dels pabordes o de les pabordesses, de regalar un ciri cadascun o cadascuna per a fer llum al Sant Patró l’altar del qual administren? Aquesta hipòtesi que nosaltres oferim ens sembla la més enraonada” (AMADES, 1936: 152).

Era una dansa present, com encara ho és actualment, a diverses poblacions de Catalunya. Torrent i Garriga ja manifestava, a finals del segle XIX, que aquest ball no era originari de Manlleu “[...] ni siquiera patrimonio exclusivo suyo, pues es característico de varios pueblos del Montseny” (TORRENT, 1893: 188). El mateix autor manlleuenc deia, en un altre lloc, que “[...] es originario de la comarca del Vallés, de donde se extendió luego a otras comarcas de Cataluña.⁷⁰ De tota manera, com estableix l’enciclopèdia *Tradicionari*, la distribució geogràfica del Ball del Ciri es reparteix per diverses comarques com Osona, la Selva, el Berguedà i el Bages, principalment, i l’Anoia, el Barcelonès, la Cerdanya, el Vallès Oriental i el Maresme de manera menys nombrosa.

⁷⁰Torrent, Domènec. “La fiesta de Sant Antonio Abad”. *El Ter*: periódico independiente defensor de los intereses morales y materiales de la villa de Manlleu, 14 de març de 1899, núm. 29, p. 2

Sebastià Mas i la seva dona Pilar durant del Ball del Ciri en plena dansa, any 1953. Arxiu Valls Manlleu. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Parelles infantils dansant el Ball del Ciri a la plaça Fra Bernadí al voltant de 1960. Foto: Jaume Salarich. Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

La mateixa font estableix que, si es tenen en compte els llocs on s'ha ballat en algun moment, l'adscripció geogràfica predominant coincideix amb els límits del bisbat de Vic (ANGUELA, 2006: 152). Històricament, se situa l'origen d'aquest ball a partir del segle XVI i, sobretot, del XVII.

La data festiva en què es ballava variava segons el lloc, ja que podia estar associat a les festivitats de la Mare de Déu del Remei, de la del Roser i de la de diferents sants, com sant Víctor, sant Antoni i sant Sebastià i, també, a les celebracions de confraries concretes com la de la Minerva (ALONSO, 2004: 28). Es balla en parella –home i dona– i mai fan cap pas de forma individual. El nombre de parelles també canvia segons el lloc (quatre, sis o més) i se suposa que està en funció del nombre de càrrecs que calia traspassar (ALONSO, 2004: 31).

Francisco Domènech, Josefina Costa, Josep IIIa i Antònia Vila fent el galop de sortida, any 1969. Fons Tonis de Manlleu.

El Ball del Ciri manlleuenc ha estat vinculat, almenys des del segle XIX, a la festa de Sant Antoni. Les primeres referències de la dansa les proporciona, també, Domènec Torrent i Garriga.

Aquest autor indicava que el 17 de gener a la tarda se celebrava el tradicional Ball del Ciri, amb una segona part que s'anomenava del Boix. Per aquest motiu, el nom que alguna vegada s'ha utilitzat per anomenar-lo és el de Ball del Ciri i del Boix.

El 1893, Torrent descrivia el ball (TORRENT, 1893: 188): “[...] bailánlo dos mujeres con la airosa capucha catalana, blanca, y un ramo de flores artificiales en la mano, y dos hombres con sombrero de copa y gambeto”. I n'explicava més detalls: “[...] en cierto compás de la música páranse los bailarores, y uno de los hombres dice: ‘Habitants de la Fidelíssima vila de Santa Maria de Manlleu: Lo qui avuy no celebri la festa de sant Antoni, pagará un bot de vi d’Alella; dich á la una’”.

I explicava que es repetia el procés de ball i, quan es parava, recitava de nou el text i canviava l'última part i, per tant, deia “Dich á las dos” i després “Dich á las tres”. Un cop acabat el ball, es canviaven els protagonistes, tal com ho explicava ell mateix: “[...] los nuevos, en vez de un ramo de flores, llevan uno de boj con un cirio ó vela encendida en medio de él”. És així com la presència del boix dóna nom a aquesta segona part. Respecte als balladors, només hi havia una condició: les dues primeres parelles havien de ser casades i les segones havien de ser solteres.

Balladors del Ball del Ciri, any 1969. Aquest va ser l'últim any que els banderers i cordonistes adults van protagonitzar el ball fins a la seva recuperació l'any 2005. Entre d'altres hi apareixen: Lluís Serra, Jaume Pujol, Josep Illa, Francisco Domènech, Ramon Roca, Antonia Vila i Josefina Costa. Fons Tonis de Manlleu.

Grup de joves preparats per al Ball del Ciri amb indumentària d'ambientació tradicional. Any 2002. Arxiu Tubau Prat.

Banderers i cordonistes entrants i sortints durant el galop d'entrada, any 2005. Foto: Xevi Vilaregut.

Torrent no indicava on es ballava a finals del segle XIX, però per l'època de la descripció cal pensar en la plaça del Pou (actual plaça de Crist Rei), davant mateix de l'església de Santa Maria o en la que aleshores era plaça Major (actualment, de Dalt Vila).

Sí que feia esment, però, que “[...] por la noche suele bailarse en algún local cerrado, concluyendo así la fiesta”. A les primeres dècades del segle XX, la plaça porticada construïda a Baix Vila va anar adquirint centralitat i es va convertir en l'escenari del ball.

Torrent també feia referència a una possible data d'inici del ball: “[...] parece que es muy antiguo, aun que no podríamos probar que se bailase en Manlleu antes del último tercio del siglo XVII” (TORRENT, 1893: 189). Certament, i sense oblidar la contextualització temporal d'Alonso, Forner, Garrich i González (ALONSO, 2004: 34-36), no hi ha res que permeti constatar documentalment l'antiguitat del Ball del Ciri manlleuenc més enllà de la descripció del mateix Torrent i Garriga de finals del segle XIX. Si bé en aquella centúria eren diversos els balls públics que tenien lloc a Manlleu especialment vinculats a les dates de Carnestoltes, no hi ha cap referència del Ball del Ciri ni tampoc res que permeti acceptar la datació que fa el mateix Torrent. Dins el context de la dansa només es pot deduir un argument: la inclusió del títol de *fidelíssima* respecte la vila de Manlleu. Aquesta distinció es refereix al privilegi concedit per Felip V, el 16 d'abril de 1715, a la població pel seu suposat suport durant la Guerra de Successió (GAJA, 1976: 139). Per tant, la incorporació d'aquest adjectiu

honorífic de *fidelíssima* havia de ser, forçosament, posterior a aquesta data.

Una altre aspecte a tenir en compte és l'associació del Ball del Ciri amb la festivitat de Sant Antoni. Aquesta relació podia sorgir, però, de la presència de la imatge del sant a l'altar dels Sants Màrtirs al temple parroquial de Santa Maria anterior a la Guerra Civil. Aquesta és una idea suggerida per casos propers com el de Castellterçol en què el Ball del Ciri és associat, directament, a la devoció pels Sants Màrtirs propis (sant Víctor i companys). En aquest cas, sempre des de l'estricta hipòtesi, el Ball del Ciri havia estat dansat pels administradors de l'altar dels màrtirs venerats a Manlleu. A mitjan segle XIX, la disminució del culte per les relíquies provinents de Roma i relacionades amb els suposats sants paral·lela a l'augment de la devoció per sant Antoni va ocasionar la transferència de l'antic ritual de traspàs de poders entre càrrecs entrants i sortints.

Aquesta circumstància de traspàs de càrrecs en el cas manlleuenc, però, no és citada per cap font local fins que en fa referència Joan Amades, al primer volum de *Les diades populars catalanes*, editat el 1932: “[...] la confraria dels Antonis (integrada pels taverners i els traginers) celebra un ball en el qual els administradors vells traspassen llurs càrrecs als nous, lliurant-los els atributs: un boix i un ciri” (AMADES, 1932: 113) i, quan esmenta la indumentària, remet a l'obra de Torrent i Garriga escrita el 1893. En el mateix sentit en fa referència al *Costumari Català* on parla de qui el ballava: “[...] el ballaven primer els

dos pabordes i les dues pabordesses de la confraria" i afegeix que enmig del desenvolupament dels passos s'anunciava el nom dels nous pabordes "[...] l'anunci dels quals sempre era rebut amb mostres de satisfacció i aplaudiments" (AMADES, 2001: 488).

La interpretació de la música, característica del Ball del Ciri manlleuenc, va a càrrec d'una cobla segons partitura transcrita pel mestre Jaume Pons. És així almenys des del 1953, moment en què Ramon Roca va assumir-ne la direcció.

Etapas històriques del Ball del Ciri

A finals del segle XIX, el Ball del Ciri ja havia entrat en decadència, tal com ho indicava Torrent quan descriu el vestuari tradicional dels dansaires: "[...] si bien que de algunos años á esta parte los hombres han tenido el mal gusto de suprimir estas prendas del traje, quitando así algo de lo que caracterizaba el baile" (TORRENT, 1893: 189). A finals d'aquella dècada continuava aquesta deficiència, tal com ho recull el periòdic *El Ter*, tot i que es mantenien alguns aspectes formals com els que feien referència que dues de les parelles que el ballaven fossin casades i les altres dues solteres "[...] como determina la costumbre, pero los hombres no la obedecieron en cuanto á la indumentaria, pues no bailaron con sombrero de copa y gambeto, conforme está prevenido".⁷¹ Aquest aspecte va seguir igual l'any següent tot i els avisos de la pèrdua de tradició que suposava no utilitzar el vestuari considerat adequat.

El Ball del Ciri es va seguir dansant els anys posteriors. El 1905, a l'obra teatral *La vigília de Sant Antoni*, escrita per Joan B. Güell i amb música de Joan Viladomat, hi constava una descripció poètica del Ball del Ciri:

*"Veniu, noies que teniu delit
per poder ballar
i repuntejar
un ballet tan airós i tan divertit.
Un ram de boix a la mà
i aquell ciri encès que dintre hi haurà.
Les casades han de ser primer
de rompre a ballar
i repuntejar
un ballet tan airós i falaguer.
Un ram de flors a la mà
i lleugeres han de giravoltar.
Jovenets, simpàtics i aixerits,
poseu-vos a ballar
i a repuntejar
un ballet tan airós i tan divertit.
Amb el gambeto posat
i el barret de copa ben respallat."*⁷²

⁷¹ *El Ter*: periódico independiente defensor de los intereses morales y materiales de la villa de Manlleu, 29 de gener de 1898, núm. 4, p. 3

⁷² Güell, Joan B. "La vigília de Sant Antoni". Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila., 15 de febrer de 1930, núm. 29, "Suplement pàgines manlleuencs", núm. 2, , f.2

A finals de la dècada de 1910, el Ball del Ciri va desaparèixer del programa d'activitats de les festes de sant Antoni, tal com sembla indicar el comentari que es va publicar al periòdic *Manlleu*, a l'article *Ciri apagat*, signat per Z: "Quan parlàvem no fa pas molts anys de la diada de Sant Antoni, no podíem menys que recordar el típic rostre i l'esperit d'aquella festa: El Ball del Ciri." [...] aquesta dansa ho era tot pels *Tonis* de llavors. Semblava que més prompte s'esfondraria la festa que no la dansa popular que els nostres avis ja honoraven en la primera plana del ritual de llur festeig". L'autor/a de l'escrit formulava diverses preguntes sobre la festa: "Perquè ara els *Tonis* l'han descapitada i l'hi han arrencat l'ànima? Menyspreu? Indigència? Por al ridícol?". I resolia amb una sentència: "Només hi veig una cosa: que ara mana l'hereu a casa de l'avi".⁷³

Aquest avís tan explícit va fer el seu efecte, ja que a la crònica de l'edició de 1930 va aparèixer la següent informació: "Atragué molta gent el Ball del Ciri, que fou dansat per escaients parelles, les quals han vingut demostrant que no s'ha de deixar perdre tan pretèrita costum".⁷⁴ La decisió de recuperar el ball va correspondre als mateixos *Tonis*, tal com establí el suplement 'Pàgines manlleuenques' del periòdic *Manlleu*: "La Junta actual dels *Tonis* ha posat la seva voluntat decisiva a no deixar de banda aquest caire tan popular de la festa que, a Manlleu, ve de temps immensament llunyans. Són d'aplaudir".⁷⁵

La ballada, però, s'havia fet amb vestimenta de

diumenge habitual de l'època. Per aquest motiu, passades unes setmanes, mossèn Joan Puntí Collell –sota el pseudònim Assumpteta Vilardell–, descriu la roba que s'utilitzava al segle XIX i en reclama el seu ús altra vegada: "No us sembla que fóra tot una altra cosa aquella dansa antiga amb aquests vestits d'època? No trobeu que tindria doblat interès aquesta festa típica? [...] Ara que els *Tonis* han represa tan encertadament la nostra dansa, les noies manlleuenques podrien complementar-ne la restauració confeccionant els vestits que calguin, segons els patrons donats; i oferint-los als *Tonis* perquè l'any vinent, si Déu vol, amb la bona voluntat de tots, el Ball del Ciri manlleuenc fos presentat amb la propietat que segurament aconseguí en l'època del seu esplendor. Apa, doncs!".⁷⁶

L'any següent el prec de Puntí havia fet cert efecte. Aquell any, el Ball es va presentar amb dues novetats de les quals la premsa se'n feia ressò: "El tradicional Ball del Ciri celebrat a la plaça Fra Bernadí, molt aplaudit, pel fet de ballar-se amb trajos d'època pretèrita".⁷⁷

73 Z. "Ciri apagat". *Manlleu*: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 19 de gener de 1929, núm. 1, p.6

74 *Manlleu*, portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. núm. 27, 18 de gener de 1930, p. 12

75 "El 'Ball del ciri'". *Manlleu*: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 15 de febrer de 1930, núm. 29., "Suplement pàgines manlleuenques", núm. 2, f.1

76 Vilardell, Assumpteta. Del ball... *Ibid.* f. 1

77 *Manlleu*: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 31 de gener de 1931, núm. 55, p. 12

Primera imatge atribuïda al Ball del Ciri dansat a la plaça de Fra Bernadí en el context de les festes de Sant Antoni Abat a la dècada de 1910. AMMA. Fons l'Abans. Arxiu Josep Cirera Boix.

Balladors del Ball del Ciri a la plaça Fra Bernadí a la dècada de 1930. Hi apareixen el banderer Joan Rierola i els cordonistes Josep Torrents i Tonino Feixa, amb acompanyants. Fons Tonis de Manlleu.

Cal assenyalar que la vestimenta “d’època pre-tèrita” que assenyala el text no era aquell tipus de vestimenta que havia esmentat Torrent i Garriga com la pròpia del ball. Més aviat es tractava del model de vestit que s’associaria, actualment, al de l’hereu i pubilla catalans: ells, amb barretina, armilla, pantalons curts amb mitja llarga; elles, amb mantel·lina o mocador recollint els cabells, manteleta a les espatlles, vestit amb faldilla fins a mitja cama i davantal de vestir. La premsa, l’any posterior, recollia aquest detall i afirmava que “[...] cal esmentar favorablement als que curaren de l’organització, l’abillament adequat. Així veiérem uns bells vestits d’època indefinible, però que ens varen fer pensar amb els temps de Serrallonga”.⁷⁸

Dansaires infantils del Ball del Ciri a la plaça Fra Bernadí, primera meitat de la dècada de 1930. Fons Tonis de Manlleu.

El que era una novetat -seria habitual en èpoques posteriors- era la participació de balladors infantils, ja que, fins al moment, sempre ho havien fet adults. Efectivament, la primera edició en què hi van participar infants va ser la del 1931 i l’any següent hi van participar cinc parelles que van afegir “[...] una nota de color en la ballada” i van acompanyar a les tres parelles d’adults que també van dansar.

Durant aquesta època l’assessorament als balladors, o sigui, qui preparava i donava les instruccions de com s’havia de ballar era Esteve Corominas, conegut per El federal. Armand Quintana, que va ser el primer banderer infantil, l’any 1931, explicava la seva experiència en el pregó que va llegir el 2001: “El fet de pertànyer a la Junta petita comportava de pren-

Grup de dansaires vestits amb indumentària tradicional catalana a la plaça Fra Bernadí, any 1932. Fons Tonis de Manlleu.

⁷⁸ Manlleu: portaveu quinzenal dels manlleuencs i de llur vila. 23 de gener de 1932, núm. 82, p. 5

dre part en un altre esdeveniment: ballar el Ball del Ciri [...] Els assaigs els fèiem en un local gran del capdamunt del meu carrer –el carrer Rusiñol– en el lloc on més tard s’hi va instal·lar la serradora Balmes. Ens dirigia l’Esteve Federal, un home gran d’edat, però escanyolit de físic que gastava gorra de visera dura i un bigoti que se li menjava mitja cara”.⁷⁹ En aquesta època ja el van començar a ballar sis parelles, fet que es consolidaria posteriorment en referència als sis components de la junta de Tonis, banderer i *cordo-nistes*, tres sortints i tres entrants.

La Guerra Civil va estroncar l’evolució esmentada, ja que no consta que es ballés durant la dècada de 1940. L’any 1953 es va reprendre per desig exprés del banderer d’aquell any i fruit d’una anècdota, tal com ho explica M. del Mar Basagaña, en el peu d’una imatge: “Gràcies al desafiament del contractista Casasampera, que no volgué comprar números dels Tonis fins que la Junta, encapçalada per Sebastià Mas, ballés novament” (BASAGAÑA, 2001: 212). Aleshores, la direcció artística va anar a càrrec de Ramon Roca i Corominas.

El 1961 es va perdre aquesta tradició recuperada dotze anys abans. Des d’aquesta edició i durant una trentena d’anys, només mantindrien viu el costum les parelles infantils i ocasionalment, com el 1968 i 1969, els adults s’atrevien a marcar els passos de dansa.

L’any 1965, el ball manlleuenc va despertar l’interès de la premsa general, tal com ho indica el reportatge que li va dedicar el periòdic *Tele/eXpres*, que havia iniciat la seva trajectòria uns mesos abans. La premsa local en tenia una altra visió: “Nosotros deseáramos que tan hermosa tradición viniera revestida de más enjundia”.⁸⁰

Els anys 1970 i 1971, la colla de sardanes Núria va ser l’encarregada de ballar juntament amb les parelles d’infants, perquè no hi havia parelles d’adults. I el 1972 i el 1973 els que van ballar van ser els membres de l’Esbart de Ripoll, convidats a la festa.

Des de 1982 Montse Piella es fa càrrec d’ensenyar i dirigir l’assaig del ball, després de prendre el relleu a Ramon Roca. Durant una intensa setmana, assagen dos grups de nens i nenes: un de més petits, de 4 a 6 anys; i un de més grans, de 6 a 10, en el qual estan integrats els banderers i *cordo-nistes* infantils sortints i entrants.

Fins a l’any 1987, el Ball del Ciri es va dansar a la tarda, després de dinar, però a partir de l’edició següent es va programar després del passant dels Tres Tombs i, d’aquesta manera, és la cloenda de la festa i reuneix tots els participants de la cercavila.

Durant els primers anys de la dècada de 1990, a banda del grup infantil, també ballava un grup d’adolescents i un grup de sis parelles de joves. El 1995, els joves eren: Meritxell Cabanas, Assumpta Canadell, Agustí Casals, Amàlia Cordero, Josep M. Freixa, Marc Freixa, Núria Grané, Marta Prat, Guillem Riera, Àlex Sala, Jordi Solà i Immaculada Tubau, que en va

79 Quintana. Armand. Pregó... Ibíd. f. 3

80 “La fiesta de los ‘Tonis’ tuvo relieve”. Comarca sindical de Manlleu. 6 de febrer de 1965, núm. 226, p. 3

exercir la coordinació. Aquest grup, edició rere edició, es va dotar d'un vestuari confeccionat d'acord a l'estil original i que prenia com a base les descripcions de Domènec Torrent i Joan Amades.

El 1999 es va comprar la mantellina per a les noies i el barret de copa per als nois i, amb aquestes adquisicions, va finalitzar la renovació dels vestits.

L'any 2000, el grup guarnit amb un vestuari que recordava el del segle XIX va participar en un intercanvi amb els grups de balladors del *Ball del Tortell* d'Esponellà. Aquests van ballar el seu ball a la festa dels Tonis i el grup manlleuenc va ballar el Ball del Ciri a la població del Pla de l'Estany per les festes de la Candelera.

A partir de l'edició de 2005, per desig del banderer d'aquell any, es va recuperar una tradició que encara continua. Després d'una ballada del grup d'infants, els banderers -sortint i entrant- i els *cordonistes* ballen el ball. D'aquesta manera es pretén recordar la suposada funció de traspàs de càrrecs que, en origen, tenia el ball.

El Ball del Ciri és "la tradició". Sortosament, però, és una tradició que té futur de continuïtat, ja que, per una banda, té una gran acceptació entre els infants i, per altra banda, es manté viva a les escoles on la tracten des del punt de vista educatiu. Aquesta realitat fa pensar que una de les joies patrimonials de Manlleu té una excel·lent perspectiva.

/ Annex fotogràfic

Els Tonis del segle XXI

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2014.

/ Passant de nit

Fons Tonis de Manlleu. Any 1993.

Foto: Enric Domènech. Any 2013.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2008.

Foto: Enric Domènech. Any 2014.

/Benedicció cavalleries

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2000-01.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2007.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2007.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2014.

/ Passant dels Tres Tombs

Foto: Xevi Vilaregut.
Any 2007.

Foto: Enric Domènech.
Any 2013.

Foto: Enric Domènech.
Any 2007.

Fons Tonis de Manlleu.
Any 2008.

Fons Tonis de Manlleu. Any 2007.

Foto: Carles Molist. Any 1995.

Fons Tonis de Manlleu. Any 2008.

Foto: Enric Domènech. Any 2013.

Foto: Immaculada Tubau.
Any 2009.

Foto: Xevi Vilaregut.
Any 2008.

Foto: Immaculada Tubau.
Any 2006.

Foto: Xevi Vilaregut.
Any 2011.

Fons Tonis de Manlleu. Any 2010.

Foto: Enric Domènech. Any 2013.

Fons Tonis de Manlleu. Any 2014.

Foto: Enric Domènech. Any 2013.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2005.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2004.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2012.

Foto: Enric Domènech. Any 2012.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2012.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2012.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2012.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2008.

Foto: Enric Domènech. Any 2013.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2013.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2014.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2012.

Foto: Enric Domènech. Any 2012.

Foto: Txema Lacunza. Any 2014.

Foto: Enric Domènech. Any 2013.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2011.

Foto: Enric Domènech. Any 2009.

Foto: Roger Dalmau. Any 2002.

Foto: Roger Dalmau. Any 2002.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2014.

Foto: Florenci Sebastián. Any 2013.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2013.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2013.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2013.

Foto: Joan Arimany. Any 2014.

Foto: Joan Arimany. Any 2011.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2013.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2009.

/Ball del Ciri

Foto: Immaculada Tubau. Any 2011.

Foto: Enric Domènech. Any 2013.

Foto: Enric Domènech. Any 2014.

Foto: Xevi Vilaregut. Any 2014.

Foto: Immaculada Tubau. Any 2008.

Fons Tonis de Manlleu. Any 2009.

Foto: Enric Domènech. Any 2014.

Fons Tonis de Manlleu. Any 2012.

/ Epíleg

La publicació d'aquest llibre sobre els Tonis de Manlleu i la seva festa ha coincidit en el temps amb una exposició temporal al Museu del Ter que porta el mateix títol que aquest volum. De fet, el treball que és la base d'aquest llibre ha inspirat també aquesta exposició, de la qual, en certa manera, n'és el catàleg. Habitualment en aquesta mena de projectes primer és l'exposició i d'aquesta en sorgeix el catàleg. En aquest cas, però, el procés és invers: primer es va iniciar el treball de recerca, gràcies a una beca que Joan Arimany va obtenir de la Direcció General de Cultura Popular, Associacionisme i Accions Culturals (en aquell moment Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana), que va donar com a resultat el llibre que heu pogut llegir.

A banda del treball de recerca de Joan Arimany, tant el llibre que teniu a les mans com l'exposició, s'han nodrit d'una tasca de recuperació dels fons fotogràfics dels Tonis de Manlleu desenvolupat pel Museu del Ter durant l'any 2014 en el marc d'un dels nostres tallers de recuperació de fotografia històrica, que en aquest cas s'ha dedicat als Tonis de Manlleu. Fruit d'aquest treball de recuperació s'ha aconseguit crear un fons de fotografia històrica sobre la festa amb més de 2.000 fotografies digitalitzades. Un fons que permet constatar gràficament com ha estat l'evolució de les festes del Tonis, des de prin-

cipis del segle XX fins a l'actualitat, i que ha permès complementar gràficament el treball de Joan Arimany.

La riquesa d'aquest fons ha estat clau també per plantejar l'exposició com a complement d'aquest treball. L'exposició s'ha pogut veure al Museu del Ter entre el 19 de desembre de 2014 i el 14 d'abril de 2015.

Evidentment, la creació d'aquest fons fotogràfic no hauria estat possible sense la participació activa dels Tonis manlleuencs, que han aportat imatges provinents dels seus fons particulars per poder bastir un fons comú de gran interès atès el valor històric, patrimonial i cultural de la seva festa. La implicació de l'Associació de Sant Antoni Abat manlleuenc en el projecte, però, no s'ha limitat a aportar documents gràfics. Els Tonis s'hi han implicat empenyent amb força en tots els àmbits del procés i, és clar, aportant els seus coneixements de primera mà, tant per al llibre com, especialment, per a l'exposició, que també ha recollit bona part dels objectes personals representatius de la festa del Tonis (barrets, banderes, vestits...).

La passió amb la qual els Tonis de Manlleu viuen la festa i els seus rituals són una garantia de continuïtat i futur d'aquesta activitat tradicional imprescindible en el calendari manlleuenc, i que en el context comarcal i nacional manté una vitalitat popular i

una singularitat que creiem que cal tenir en compte. Aquesta passió i estima per la seva festa, els Tonis l'han traslladat també a aquest llibre i a l'exposició que s'ha pogut veure al Museu del Ter.

Carles García Herмосilla
Director del Museu del Ter

Membres de l'Associació Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu durant el procés de documentació del fons fotogràfic. Any 2014. Fons Tonis de Manlleu.

Cartell de l'exposició *Els Tonis de Manlleu*.
Any 2014.

/ Bibliografia

- ALBAREDA, Joaquim (1990). "El naixement d'una vila". Dins *Manlleu: aproximació a la història, l'entorn, l'economia i l'estructura territorial*. Manlleu: Ajuntament de Manlleu: Eumo
- ALBAREDA, Joaquim. (1987). *La Industrialització a Manlleu: energia hidràulica, creixement urbà, treballadors i fabricants 1760-1931*. Manlleu: Museu de Manlleu; Ajuntament de Manlleu
- ALCOVER, Antoni M; Moll, Francesc de B. (1968) "Gambeto". Dins *Diccionari català-valencià-balear*, 1a reimpressió. Barcelona: Gràfiques Instar, v. 6
- ALCOVER, Antoni M; Moll, Francesc de B. (1969), "Taverna". Dins *Diccionari català-valencià-balear*. 1a reimpressió. Barcelona: Gràfiques Instar, v. 10, p. 183
- ALCOVER, Antoni M; Moll, Francesc de B. (1969), "Taverner". Dins *Diccionari català-valencià-balear*. 1a reimpressió. Barcelona: Gràfiques Instar, v. 10, p. 183
- ALCOVER, Antoni M; Moll, Francesc de B. (1969), "Traginer". Dins *Diccionari català-valencià-balear*. 1a reimpressió. Barcelona: Gràfiques Instar, v. 10
- ALONSO, M. Rosa [et al.] (2004). *El Ball del Ciri*. Ciudad Real: CIOFF España
- ALSIUS, Salvador (1998), "Benedicció". Dins *Hem perdut l'Oremus*. Barcelona: Ed. La Campana,
- AMADES, Joan (1932). *Les diades populars catalanes*. Barcelona: Barcino, v. 1
- AMADES, Joan (1939). *Indumentària tradicional*. Barcelona: Imp. La Neotipia, 1939
- AMADES, Joan (1951). *Folklore de Catalunya: cançonner*. Barcelona: Selecta,
- AMADES, Joan (2001). *Costumari català: el curs de l'any*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2001, v. 1
- AMADES, Joan; Pujol, Francesc (1936). *Cançonner Popular de Catalunya: dansa*. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, 1936, vol. 1
- ANGUELA, Antoni [et. al.] (2006). "La dansa popular d'arrel tradicional". Dins *Tradicionari: música, dansa i teatre popular*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, v. 6

ARIMANY, Joan (2009). *Devoció, festa i veïnat. Capelletes de carrer i de visita domiciliària a Manlleu*. Vic: Manlleu: Eumo: Museu Industrial del Ter de Manlleu, 2009

BADA, Joan (1986). "Antoni, sant". Dins *Gran Enciclopèdia Catalana*. 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986, v. 2

BASAGAÑA, M. del Mar (2001). *Manlleu: recull gràfic 1886-1965*. Barcelona: Efadós, 2001

CARRERA, Manel (2006). "Els Tres Tombs, la reinvençió de la festa". Dins *Tradicionari*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, v. 5

CROISSET, Juan (1885). "San Antonio, abad". Dins *Año cristiano*. Madrid: Viuda de Rodríguez, 1885, v. 1

GAJA, Esteve (1976). *Historia de Manlleu*. Barcelona: Jaimés Llbros, 1976, p. 139

GAJA, Esteve (1983). *El Manlleu del segle XIX*. Manlleu: Gràfiques Manlleu, 1983, p. 22

GAJA, Esteve (1988). *El Manlleu dels anys trenta (1930-1939)*. Manlleu: Gràfiques Manlleu, 1988, p. 21

GRAN Enciclopèdia Catalana (1989), "Tres Tombs, els". Dins GEC. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1989, v. 23

GRAU, Jan. (2008), "Arri, òsquei!". Dins CENTRE D'ESTUDIS DE LA RIBERA D'EBRE. *La Festa de Sant Antoni als Països Catalans*. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre

MOYA, Bienve (1996). *La llegenda dels sants*. Tarragona: El Mèdol

PALOMAR, Salvador (2007), "Sant Antoni Abat". Dins Costa, Roger. *El gran llibre dels sants*. Badalona: Ara Llibres, 2007

PALOMAR, Salvador (2008), "La reinvençió de la festa de Sant Antoni". Dins CENTRE D'ESTUDIS DE LA RIBERA D'EBRE, *La Festa de Sant Antoni als Països Catalans*. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre

PRAT, Josep (1956). *La pagesia de Manlleu*. Manlleu: Gràfiques Manlleu

QUINTANA, Armand (1995). *El temps cremat*. Barcelona: Columna

REAU, Louis (1997). *Iconografia del arte cristiano*. Barcelona: Ed. del Serbal, 1997, t. 2, v. 3

REBULL, Nolasc (1976). *Llegenda àuria*. Olot: [s.e.]

ROCA, Alexandre (2003). *Manlleu, episodis d'ahir*. El Papiol: Efadós

ROMA, Josefina (2008), "Sant Antoni en la devoció popular". Dins CENTRE D'ESTUDIS DE LA RIBERA D'EBRE. *La Festa de Sant Antoni als Països Catalans*. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre

SOLER, Joan (1998), "Benedicció". Dins *Enciclopèdia de la Fantasia Popular Catalana*. Barcelona: Barcanova

TORRENT, Domènec (1893). *Manlleu, croquis para su historia*. Vic: Imprenta y Libreria de Ramon Anglada,

VERICAT, Lluís M. (2008). "Benedicció". Dins *Diccionari de símbols cristians*. Sant Vicenç de Castellet: Farell Editors

VORÁGINE, Santiago de la (1982). "San Antonio". Dins *La leyenda dorada*. Madrid: Alianza, v. 1

ZAMORA, Francisco de (1973). *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial, 1973

Fons fotogràfics

Arxiu Valls Manlleu.

Fons Biblioteca Municipal de Manlleu.

Fons Carles Molist. Biblioteca Municipal de Manlleu.

Fons de l'Abans. Arxiu Municipal de Manlleu.

Fons Jaume Salarich. Museu del Ter.

Fons Tonis de Manlleu. Museu del Ter.

/ Agraïments

Aquest estudi ha estat elaborat gràcies a la col·laboració i aportació de diverses persones a qui vull adreçar el meu agraïment:

Montserrat Abella, Rosa M. Abella, Magda Bassas, Josep Bosch, Venceslau Bosch, Francesc Camps, Joaquim Casas, Empar Costa, Francisco Domènech, Carles Estrada, Joan Gabarró, Josep Jofre, Antoni Pérez, Montse Piella, Josep Preseguer, Lluçia Pujadas, Rosa Mari Ramírez, Rafael Ramírez, Dolors Riera, Josep Roca (e.p.d.), Antoni Serés, Judit Solà, Immaculada Tubau, Ramon Vilar i Xevi Vilaregut.

I a les institucions Arxiu Municipal de Manlleu, Biblioteca Municipal de Manlleu i Museu del Ter.

Així mateix, em cal agrair, molt especialment, l'absoluta disponibilitat de l'Associació de Sant Antoni Abat – Tonis de Manlleu.

L'Associació de Sant Antoni Abat Tonis de Manlleu, coneguda popularment com a Gremi de Tonis, és un dels col·lectius amb més prestigi de la ciutat. Cada any, al voltant de la festivitat de Sant Antoni Abat, el 17 de gener, celebra la seva festa patronal que es mou, en perfecte equilibri, a cavall de la devoció i la festa .

Els traginers i els taverners de Manlleu ja organitzaven aquesta celebració el 1893. Al llarg del segle XX, la festa va restar associada al món de la pagesia i a la compravenda de bestiar. A les darreres dècades ha esdevingut un conjunt, ben heterogeni, de professionals dedicats a oficis ben diversos.

Des de finals del segle XIX, la festa ha mantingut gairebé la mateixa estructura, tot i la transformació del col·lectiu organitzador. El passant dels Tres Tombs n'és l'eix principal i el presideixen un banderer i dos cordonistes, adults i infantils. Aquests, juntament amb tota l'entitat, programen un seguit d'activitats que duren bona part del mes de gener. Durant molts anys, aquest extens i lluït cartell va esdevenir una autèntica festa major d'hivern. Enmig d'aquesta animació destaca el Ball del Ciri, una veritable joia del patrimoni cultural manlleuenc.

La turbina 5

